

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Antický svět v českých a slovenských učebnicích

Petra Raszková

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Jana Kepartová, CSc.

Studijní program: Dějepis se zaměřením na vzdělávání — Německý jazyk se
zaměřením na vzdělávání

Rok 2017

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Antický svět v českých a slovenských učebnicích

Akademický rok 2016/2017

Jméno a příjmení studenta: Petra Raszková

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání — Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Název tématu práce v českém jazyce: Antický svět v českých a slovenských učebnicích

Název tématu práce v anglickém jazyce: Ancient world in Czech and Slovak schoolbooks

Pokyny pro vypracování: Analýza a srovnání kapitol o antice v učebnicích samostatné České a Slovenské republiky v kontextu doby vzniku a vzájemných vztahů s ohledem především na vývoj učebnic v předchozím politickém systému.

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Jana Keparťová, CSc.

Předpokládaný rozsah bakalářské práce: 60 stran

Datum zadání práce: 13. 10. 2016

Předběžný termín odevzdání práce: 8. 12. 2017

V Praze dne

.....
vedoucí katedry

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci *Antický svět v českých a slovenských učebnicích* vypracovala samostatně pod vedením vedoucí práce s pomocí uvedených pramenů, literatury a dalších informačních zdrojů.

Dne 4.12.2017

.....

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Janě Kepartové, CSc., která mě provázela od samého začátku odborným vedením, poskytovala mi množství cenných rad, průběžných připomínek a podnětů na konzultacích, dále pak také za trpělivost, podporu a čas, který mi věnovala v průběhu vypracování celé bakalářské práce.

ABSTRAKT:

Bakalářská práce zkoumá obsahové zpracování českých a slovenských učebnic vydaných po roce 1989. Cílem je sledovat množství výkladové látky, rozdílnost poměru učiva a obrazových příloh, odkazy a jiné zajímavé náměty z pohledu vyučujícího. Práce stojí na analýze, porovnání a zhodnocení těchto učebnic. V závěru je nutné podotknout, že úroveň učebnic v obou státech je velmi podobná.

KLÍČOVÁ SLOVA: antika – učebnice – Česká republika – Slovenská republika – škola

ABSTRACT:

The bachelor thesis researches summary analysis of antiquity in Czech and Slovak schoolbooks which were published after 1989. A primary aim has been to observe the extent of exposition, difference in relation to curriculum and pictorial supplements, reference to other publications and another interesting suggestions from teachers point of view. The thesis is based on analysis, comparison and evaluation of these schoolbooks. In conclusion should be noted that standard schoolbooks in Czech Republic and Slovakia is in the field of research similar.

KEYWORDS: antiquity – schoolbooks – Czech Republic – Slovak Republic – school

OBSAH

Úvod.....	8
1. Společenský a politický vývoj v Československu po roce 1989.....	13
2. Slovenské učebnice	16
2.1 Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník s osemročným štúdiom (Dejepis pro 6. ročník základních škol a 1. ročník osmiletého studia)	16
2.2 Dejepis 1– Od staroveku k stredoveku (Dejepis 1 – Od starověku ke středověku)	25
2.3 Dejepis 1 pre prvý ročník gymnázií (Dejepis 1 pro první ročník gymnázií)	41
3. České učebnice.....	50
3.1 Dějepis 6	50
3.2 Dějepis 1 pro gymnázia a střední školy	65
ZÁVĚR	79
BIBLIOGRAFIE.....	87

ÚVOD

Téma spojené s obdobím antiky jsem zvolila zejména z důvodu osobní preference tohoto období před jinými dějinnými obdobími. Významnou roli sehráli také vyučující na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, tedy Mgr. Robert Skopek a doc. Jana Kepartová, kteří svými poutavými přednáškami a svým nadšením pro oblast, které se věnují, ve mně dokázali vzbudit hlubší zájem právě o starověk.

Provázanost antického období se současností je patrná téměř v každé vědní oblasti, která se člověku vybaví. Antika je výrazně živá také v jazyce. Příkladem může být krátký rozhovor v Českém rozhlasu s Karlem Olivou, bývalým ředitelem Ústavu pro český jazyk o pojmu, který se používá dodnes a jehož kořeny pochází právě z období antiky. Jedná se o pojem „být ostrakizován“. I v dnešním jazyce se používá sloveso ostrakizovat ve smyslu vyloučit z kolektivu. Obdobných příkladů existují desítky, ne-li stovky. Poznatky pocházející právě z této doby používáme v každodenním životě, dá se říci, že od narození.

Za posledních 28 let došlo k výrazným změnám ve společnosti. Ty jsou nejvíce patrné z podrobných výzkumů společnosti na poli práva, sociologie, politologie a jiných věd. Společnost po změně režimu byla konfrontována s devalvací základních civilizačních hodnot dlouholetou indoktrinací ze strany totálního režimu – v učebnicích dějepisu je toto patrné v podsouvání názorů a také k uměle táhnoucí pozornosti pouze k určitým tématům a selekci látky.

Z očí veřejnosti vymizely prakticky všechny formy institucionální kontroly – jak se tedy projevil tento fakt v psaní učebnic dějepisu a výkladu antiky po roce 1989?

Život v komunistickém období naší historie byl tvrdě regulován do nejmenších detailů. V oblasti klasické filologie a všeobecně věd o antickém starověku je možné jmenovat například osobnost Júlia Špaňára, slovenského klasického filologa, překladatele a vysokoškolského profesora, který se během svého života věnoval výzkumu antické filozofie a překládání děl antických spisovatelů a filozofů. Ten působil na Filozofické fakultě Univerzity Komenského. Na počátku 50. let vstoupil do KSS. Po habilitaci (1961) byl jmenován státním docentem, o 8 let později pak profesorem klasické filologie na Filozofické fakultě UK. V letech 1965-1969 působil jako proděkan této fakulty. Během tzv. normalizace byl obviněn z nadržování pravicovému oportunismu a vyloučen z KSS.

Následovala řada postihů, od roku 1975 nesměl působit jako pedagog, v roce 1979 byl zbaven funkce profesora a již v roce 1982 byl předčasně penzionován. Vyloučení ze strany vedlo také ke ztrátě členství v redakční radě fakultního sborníku *Graecolatina et Orientalia* a členství ve výboru Slovenské jednoty klasických filologů. Nejtvrdším postihem byl striktní zákaz publikovat a do roku 1979 směl uveřejňovat pouze nepodepsané texty. Po roce 1989 jsme se náhle ocitli v podmínkách téměř neomezené svobody. Jmenovaný profesor Špaňár začal opět působit jako emeritní profesor na jeho alma mater. Dočkal se řady veřejných ocenění, například pamětní medaile a dopisu prezidenta SR (1997), velké medaile sv. Gorazda (1997), ocenění ministerstva školství za mimořádný přínos k rozvoji školství a vzdělanosti na Slovensku, cenu K. Strmeňa za umělecky významné překlady, které spojují slovenskou kulturu se světem antiky (1998).¹

Dalším příkladem je český klasický filolog, kritický a otevřený myslitel Dušan Machovec. Normalizace jej nejprve zasáhla v oblasti pedagogiky, kdy bylo jeho působení redukováno na minimum. Podruhé jej pak v osmdesátých letech postihla ve větším rozsahu. Byl nucen opustit FF UK, kde působil. Uchýlil se k práci v tehdejší Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská AV ČR. Zde mohl pracovat s klasickými texty, avšak bez možnosti jakékoliv oficiální pedagogické činnosti. Stejně jako profesor Špaňár se po Sametové revoluci vrátil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, na níž byl jmenován docentem. Až po změně režimu dosáhl ocenění, jehož byla jeho práce a osobnost hodná již spoustu let předtím. V roce 1994 odešel do důchodu, přesto nadále pokračoval v psaní odborných textů. Věnoval se vyučování na Univerzitě třetího věku na FF UK a na Institutu základů vzdělanosti UK, tedy dnešní Fakultě humanitních studií UK.²

Na poli práva se změna projevila v nestabilitě, nepřehlednosti a nedostatcích základních právních předpisů. A jak vypadala situace v oblasti dějin, kdy najednou začaly být dosavadní učebnice nevyhovující a nepřípustné? Jak se tato doba zpětně odrazila v nových učebnicích určených pro výuku dějepisu?

---

¹Prof. PhDr. Július Špaňár, CSc. [online]. [cit. 2017-11-28]. Dostupné z: https://www.ulib.sk/files/Publikacie/spanar_publicacie.pdf

²MRÁZ, Milan. *Za Dušanem Machovcem*. [online]. [cit. 2017-12-08]. Dostupné z: http://profil.muni.cz/01_2005/mraz.html

Otevření se světu, území České republiky se dostávalo do stále většího vlivu okolních zemí. Zde můžeme hovořit o nových, moderních způsobech výuky a také o otázce informací shrnutých v jednotlivých článcích Wikipedie a jiných moderních způsobech výuky, například pomocí powerpointových prezentací, bez nutnosti učebnice.

Cílem této bakalářské práce je zodpovědět na tyto otázky, prozkoumat a porovnat výklad antiky v učebnicích pro základní a střední školy, které byly schváleny Ministerstvem školství České republiky a Slovenské republiky po rozpadu Československa s ohledem na vývoj učebnic v předchozím politickém systému.

Zaměřím se na výklad politických, kulturních a hospodářských dějin, způsob charakteristiky historických osobností, formu, jakou je obsah prezentován, respektive, jak autor hodnotí historické události, na možné odkazy a paralely k době vzniku učebnice, akcentování a upozadění témat, dodržení chronologie a uspořádání obsahu, a také zda jsou kulturní dějiny řazeny v samostatném oddílu či v rámci kapitoly. Také věnuji pozornost otázce aktuálnosti odkazů v jednotlivých učebnicích.

V práci budu analyzovat kapitoly zaměřené na období antiky z učebnic, které jsou plošně používány v celé České a Slovenské republice.

Dosud se používají ve výuce učebnice sepsané po změně politického režimu, převážně kolem roku 2001. Přestože existuje pouze několik slovenských učebnic dějepisu, vyskytuje se čím dál víc řada příruček, přehledů či pracovních sešitů, které se staly za poslední roky trendem mezi učebními pomůckami.

Vývoj učebnic dějepisu v českých zemích od 16. století zachycuje publikace vydaná u příležitosti výstavy uspořádané Pedagogickým muzeem J. A. Komenského v Praze. Toto dílo Magdalény Šustové s názvem *Stalo se v Zemi české: Jak se vyučoval dějepis*³ mapuje vývoj výuky dějepisu (16. - 21. století), zároveň představuje knihy a učebnice používané při vyučování. *Pojetí antiky v prvorepublikových učebnicích dějepisu*⁴ zpracovala v diplomové práci pod vedením Jany Keparťové Michaela Boháčová. Další

---

³ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Stalo se v Zemi české: Jak se vyučoval dějepis*. Praha 2009. Pedagogické muzeum J.A. Komenského.

⁴BOHÁČOVÁ, Michaela. *Pojetí antiky v prvorepublikových učebnicích dějepisu*. Praha 2016. Diplomová práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Katedra dějin a didaktiky dějepisu.

vývoj do roku 1945 nalezneme v bakalářské práci *Výuka dějepisu na základních a středních školách v českých zemích do roku 1945 ve světle učebnic*⁵, kterou obhájila na Pedagogické fakultě UK pode vedením Dušana Foltýna Martina Strnadová v roce 2012. Dalším odborným souvisejícím textem pak je diplomová práce *Antika v učebnicích dějepisu pro základní školy 1948-1989*⁶ vypracovaná pod vedením Jany Kepartové Hanou Dubskou. Rozbor učebnic dějepisu vydaných po roce 1989 nebyl dosud zpracován ani u nás ani na Slovensku. Je tedy na místě zpracování antického období historie v českých a slovenských učebnicích pro základní školy porovnat.

Primárními prameny pro tuto bakalářskou práci byly učebnice pro základní školy na Slovensku *Dejepis* (Krasnovský, Miháliková, Tonková) a *Dejepis 1 Od staroveku k stredoveku* (Kováč, Valachovič, Kratochvíl a Mucska); učebnice pro základní školy v České republice od Válkové *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*; dále pak učebnice pro gymnázia na Slovensku - učebnice *Dejepis pre 1. ročník gymnázií* (Bartl, Kamenický, Valachovič) a učebnice určená pro Českou republiku *Dějepis pro gymnázia a střední školy – Pravěk a starověk* (Popelka, Válková). Jedná se však o velmi malou část českých učebnic, které byly vydány po roce 1990.

Sekundární literaturu, již jsem použila, uvádím v závěrečné bibliografii.

Bakalářskou práci jsem postavila na metodě analýzy učebnic, konkrétně částí zaměřených na antické dějiny. Tedy podrobného rozebrání, které jsem následně porovnávala. Výhodou této metody je možnost zkoumání v jakkoli vzdálené minulosti, není nutná přítomnost dalších osob jako například u pozorování, dotazníku či jiných metod a nespornou výhodou je možnost kombinovat tento postup s jinými, například právě zvolenou komparací. Silnou negativní stránkou může být subjektivita a často také úzký náhled, především proto, že je obtížné často pochopit motivy a závěry jiných lidí.

---

⁵STRNADOVÁ, Martina. *Výuka dějepisu na základních a středních školách v českých zemích do roku 1945 ve světle učebnic*. Praha 2012. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Katedra dějin a didaktiky dějepisu.

⁶DUBSKÁ, Hana. *Antika v učebnicích dějepisu pro základní školy 1948-1989*. Praha 2015. Diplomová práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Katedra dějin a didaktiky dějepisu.

Ty může ovlivnit například osobní preference či nutnost časového a omezeného prostorového rozložení.

Všechna použitá antická jména odpovídají přepisu podle *Encyklopedie antiky*.⁷

---

⁷SVOBODA, Ludvík, ed. *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha: Academia, 1974. ISBN 21-003-73.

1. SPOLEČENSKÝ A POLITICKÝ VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU PO ROCE 1989

Komunistický režim v Československu se postupně dostával do stále hlubší krize na politické, hospodářské a společenské úrovni. Významným iniciátorem mezinárodních politických změn se stala osobnost sovětského politika a státníka Michaila Gorbačova (1985). Zásadním způsobem ovlivnil děj v zemích východního bloku rozhodnutím opustit Brežněvovu doktrínu omezující suverenitu socialistických zemí a vnitřní rozhodování zemí. Doktrína formovala politiku od srpna 1968. Dále je nezbytné alespoň zmínit jeho glasnost' a perestrojku. Dodnes se vyskytují kontroverzní názory na tuto historickou osobnost. Avšak faktem zůstává, že se jedná o nesmírně důležitou osobu, která ovlivnila další vývoj celé východní Evropy v následujících letech.

Rok 1989 se stal obrovským milníkem v historii Československa. Krom slavné Sametové revoluce došlo k řadě důležitých a zajímavých událostí, které ovlivnily následující politickou scénu a budoucnost. Významnou úlohu zaujímal Občanský fórum, tedy politické hnutí, které vzniklo právě v listopadu 1989. Zaměřovalo se na obnovení politického pluralismu, snažilo se o postupné kroky, které by vedly k demokracii a opětovnému zavedení principu právního státu – tedy protikladu tehdejší politické situace. Při jednání s vedením státu předložilo OF jednoznačné požadavky – žádalo podání demise Federální vlády Ladislava Adamce, trvalo na zrušení tří článků ústavy, ve kterých byla zakotvená vedoucí úloha KSČ a k požadavkům patřilo také odstoupení tehdejšího prezidenta ČSSR Gustava Husáka. Právě o těchto jednáních informoval předseda vlády Ladislav Adamec v Československé televizi. Během této promluvy zdůraznil potřebu vyřešit stávající společensko-politickou krizi. Rovněž se vyjádřil k nutné změně stanoviska k událostem z roku 1968 a nevyhnutelnému jednání vedoucímu k odchodu sovětských vojsk. Jednání vedl Československý mírový výbor. V těchto dnech, tedy koncem listopadu 1989, došlo na základě ústavních změn k významnému rozhodnutí, jež ovlivnilo učebnice až do současnosti. Ministerstvo školství, mládeže

a tělovýchovy ČSR zrušilo výuku marxismu-leninismu a dějiny mezinárodního dělnického hnutí na vysokých školách. Tuto výuku nahradily společenské vědy.⁸

Prezident zvolil novou vládu, stále pod vedením Ladislava Adamce. Tu však Občanské fórum odmítlo. O několik dní později podal předseda vlády demisi a jeho místo zaujal Marián Čalfa. Patrně tou nejvýraznější změnou pak byla volba nového, nekomunistického, prezidenta Václava Havla dne 29. prosince 1989.

Následovala další výrazná změna a tou bylo rozdělení Československa. Dle politologa Karla Vodičky došlo k události, která byla rozporu s přáním obyvatel, které se spíše stavělo proti rozdělení Československé federativní republiky. Problém nebyl předložený referendu. Tato skutečnost může být vnímána jako primární důsledek rozlišných politických sfér obou stran, problém státnosti trvající od založení Československa v roce 1918, adaptační krize v procesu změny k demokracii a tržnímu hospodářství – nikoli jako konsekvence emancipačních snah a patriotismu jednoho z národů. Československý stát stál na politickém zdání jednoho, společného národa, nicméně kontra této konstrukci stál faktický dualismus v rovině politické, hospodářské, kulturní, náboženské, který se za celou dobu existence tohoto státního útvaru nepodařilo překonat. Zastánci starých poměrů byli zejména obyvatelé v pohraničních oblastech, kteří se obávali rozdělení nejen na úrovni politické, nýbrž také sociální a kulturní. Další skupinou zastánců zachování Československa byla maďarská menšina žijící na Slovensku, která se obávala o svá práva. Na Slovensku se intenzivně vytvářela potřeba vytvoření silné politické osobnosti. Mezi lety 1990-1992 došlo k vytvoření zcela samostatného stranického systému na každé straně. K separování těchto systémů přispěl značnou mírou nevydařeně koncipovaný volební zákon. Občané dosud neměli zkušenost s demokracií. Tento fakt se následně projevil jako handicap. Média rovněž nijak pozitivně nepomohla.⁹

Obavy z rozdělení byly provázány nejen s politickým aspektem, nýbrž také s hospodářským. Ty byly utvrzovány rozlišnou životní úrovní. Existovala řada oblastí

---

⁸VLČEK, Tomáš. *Sametová revoluce 1989. Listopad 1989 – některé události*. [online] [cit. 2017-12-01] Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_11_udal.php

⁹*Politologický časopis*. Fakulta sociálních studií, **2003**(1) [online]. [cit. 2017-12-01]. Dostupné z: <http://www.politologickycasopis.cz/cz/archiv/2003/1/>

s rozlišnou mírou rozvoje, typickým příkladem může být infrastruktura. Bylo potřeba přijmout zákony o rozdělení majetku a závazků, vyřešit otázku občanství, respektive dvojího občanství. Další komplikací se zdál být hraniční režim. Dělení majetku proběhlo v poměru podle počtu obyvatel, tedy 2:1 pro Českou republiku. Majetkové a právní vypořádání bylo poslední tečkou za federací.

Dva nově vzniklé státy však řešily stejné otázky, podobnou problematiku, vyskytovaly se stejné potřeby a požadavky – mezi nimi například vytvoření nových vlastních učebnic a odborných publikací. Jelikož obě země spadaly pod státy východního bloku, byly silně ovlivněny sovětskou produkcí. Více se touto tematikou zabývá Hana Dubská v již zmíněné diplomové práci *Antika v učebnicích dějepisu pro základní školy 1948–1989*¹⁰. Konkrétně právě v této práci uvádí autorka jako příklad vlivu na psaní učebnic užívání slova "vykořisťovatelé a vykořisťování", povstání otroků autoři přirovnávají k třídnímu boji nebo jako nedostatečné shledává Dubská také informace k době po císaři Augustovi. Po rozdělení Československa bylo přirozené, že se vyskytla potřeba vytvoření nejen nových zákonů, směrnic, ale také nejrůznějších potřebných nařízení a formálních dokumentů na Slovensku. Automaticky se vycházelo ze zavedených českých norem, ale také například českých knih, pravděpodobně nejen z funkčních důvodů, ale také časových. Postupně docházelo k silné snaze vytvoření vlastních publikací a uměleckých děl. Již vzniklá díla se překládala z jednoho jazyka do druhého. Důsledky jsou pozorovatelné už dnes, například lze hovořit o ztrátě schopnosti porozumění slovenskému textu českými žáky a naopak. Děti se již v české škole se slovenským textem, a naopak ve slovenské škole s českým textem nesetkají. Je nutné také poznamenat, že se v České republice vytváří mnohem více učebnic dějepisu než na Slovensku.

---

¹⁰DUBSKÁ, Hana. *Antika v učebnicích dějepisu pro základní školy 1948-1989*. Praha 2015.

2. Slovenské učebnice

2.1 Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník

s osemročným štúdiom

(Dějepis pro 6. ročník základních škol a 1. ročník osmiletého studia)

Učebnice je rozdelená na štyri základní části – *Historia a pravek, Obrazy pravekej spoločnosti, Obrazy starovekej spoločnosti a Obrazy stredovekého sveta (Historie a pravěk, Obrazy pravěké společnosti, Obrazy starověké společnosti a Obrazy středověkého světa)*, pričomž každou kapitolu zpracoval jiný odborník, respektive jde o spolupráci dvou autorů.

S ohledem na téma bakalářské práce se budu zabývat pouze třetím oddílem a to, *Obrazy starovekej spoločnosti (Obrazy starověké společnosti)*. Úvod do tohoto celku tvoří výklad na téma *Človek objavuje meď a bronz a Človek využíva železo (Člověk objevuje měď a bronz a Člověk využívá železo)*. Následuje seznámení s civilizacemi, které vznikly v povodí velkých řek. Zde se nachází první důležitá zmínka o Féniciánech. Posléze autoři přecházejí k výkladu starověkého Řecka. Pro snazší pochopení informací spojených s vývojem a formováním Řecka od prvopočátku až k Římské nadvládě je zařazena časová přímka hned na začátku kapitoly. Tematický okruh starověké Řecko začíná kapitolou *Grécko báji a povestí (Řecko báji a pověstí)*. Úvod je zaměřen na geografický popis Řecka, který je doplněn mapou s vyznačenými tehdejšími nejvýznamnějšími centry. Zároveň se zde poukazuje na to, jak přírodní podmínky ovlivňovaly život Řeků žijících v této době. První podkapitola s konkrétní tematikou je popis Mínojské civilizace. Autoři se zaměřují zejména na Knóssos, náboženství orientované na kult Velké matky, způsob života a obživy obyvatel. Odkazují na pověst o Minotaurovi, ke které pokládají otázky, které si kladou za cíl vzbudit zájem o přečtení pověsti a rovněž slouží k zamyšlení a nutí žáky učit se číst tzv. mezi řádky. Učivo přechází dále k Mykénské civilizaci, jejímu vzniku, vztahu k mínojské kultuře, zakládání a popisu těchto měst. Rovněž je zde okrajově zařazena tematika bájí, pověstí a řeckých hrdinů. „*Najväčším z nich bol hrdina Herakles, ktorý zbavil územie Grécka mnohých oblud, Perseus, ktorý zabil strašnú Medúzu (pri pohľade na nu každý*

sklamenel).“¹¹V poznámkách se autoři opět vracejí k mytologii, kde zahrnují Olymp, jmenují jednotlivé bohy a krátce je charakterizují. K této výkladové části je přiřazená trojská válka. Žáci se seznámí pouze se dvěma jmény – Homér a Heinrich Schliemann. Důraz je kladen na spojení „trojský kůň“. K textu je připojena také fotografie s odkazem na filmový snímek Trója režírovaný Wolfgangem Petersenem.

Navazující kapitola nese název *Dávnoveké Grécko (Dávnověké Řecko)*. Začíná vyprávěním o olympijských hrách (jaký měly význam, souvislost s datací, výčet disciplín). Také jsou zmíněny novodobé olympijské hry a paralympiáda. Poté následuje výklad zaměřen na městské státy – Spartu a Athény. Od vzniku Sparty, zmínku o Lykúrgovi přes systém úřadů se autoři dostávají k velmi stručnému a jednoduše popsanému rozdělení společnosti. „*Sparská spoločnosť sa delila do troch hlavných skupín. Najvyššie stáli Sparťania. Druhú skupinu tvorili svobodný obyvatelia, ktorí mohli vlastniť majetok, v čase vojny museli bojovať so Sparťanmi. Najnižšiu skupinu predstavovali obyvatelia, ktorí nemali žiadne práva.*“¹³ Obsah látky je doplněn o snímek busty Lykúrge, fotografii pozůstatku tohoto městského státu v současnosti a ilustraci ustrojeného spartského vojáka, jehož výstroj a výzbroj si mohou žáci porovnat s římským vojákem zobrazeným o pár stran dále. Autoři se dále dostávají k athénským zákonodárcům a změnám vytvořeným Drakontem a Solónem. Žáci se seznamují s odbornými termíny tyranie a demokracie, které jsou v této podkapitole uvedené ve vztahu ke státníkům Peisistratovi a Kleisthenovi. Zvláštní pozornost je věnována ostrakismu. Vhodnou pomůckou je fotografie zachycující hromadu střepin se jmény aténských občanů. Další podkapitola se zabývá rozvojem vědy a vzdělání, je však nadmíru minimalizována. Obsahuje pouze dva velmi zkrácené medailonky osobností, ve kterých jsou představeni Thalés a Pýthagorás. Na konci kapitoly *Dávnoveké Grécko (Dávnověké Řecko)* se autoři vracejí na základě ukázky z pramenů k výchově mládeže a dětí ve Spartě (*Plútarchos, O výchově chlapců*) a k popisu Athén (*O čem vyprávěl Solón*). Ukázky vedou žáky k práci s prameny a rovněž slouží jako podklad k zamyšlení

---

¹¹ KRASNOVSKÝ, Branislav, MIHALÍKOVÁ, Margita, TONKOVÁ, Mária. *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2011. s. 26. ISBN 978-80-10-01795-9.

¹³ KRASNOVSKÝ, B., MIHALÍKOVÁ, M., TONKOVÁ, M., *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*, 2011, s. 28.

v otázce výchovy chlapců ve Spartě v porovnání s tím, jak jsou chlapci vychováni v dnešní době. Události jsou líčeny nezabarveně, odkazují na myšlenky, které mají žáky navést k vytvoření individuálního pohledu na věc. Po tomto stručném výkladu následuje další kapitola zaměřená na dějiny klasického Řecka, kde je popisován řecko-perský konflikt, Periklés a jeho doba a peloponéská válka. Průběh války mezi Řeckem a Persií je zachycen jako souhrn bitev a jejich výsledků – okrajově je velmi krátce popsána bojová strategie Miltiada. Největší prostor je věnován řeckému poslu běžícímu od Marathónu. V porovnání s dalšími bitvami je relativně podrobně a kladně líčená bitva u Thermopyl i s okolnostmi, tedy věštbou z Delf či zradou jednoho z Řeků. Následuje pouze strohá zmínka o námořní bitvě u Salamíny, bitvě u Platají a vyplenění Athén. Stejně krátce je popsáno ukončení konfliktu. Žákům je předloženo Hérodotovo porovnání Řeků a Peršanů a myšlenka, ve které řeší smysl tohoto boje. Za klíčové pojmy je považována Sparta, Marathón a Thermopyly. K textu je přiložená fotografie památníku věnovaného Řekům, kteří zahynuli v bitvě u Thermopyl se známým nápisem: „*Cudzinec, zvestuj Lacedemónskym, že my tu mŕtvi ležíme, ako zákony kázali nám.*“¹⁵ Je zde na dvou místech podsunutá otázka a podnět k zamyšlení na téma lidská svoboda. Například formulací: „*Svoboda sa ťažko získáva, ale ľahko stráca.*“¹⁶

Následuje obrácení pozornosti ke kulturním dějinám. Období vzestupu Athén za vlády Perikla je značně vyzdvihováno. Je popisován zejména rozkvět v architektuře a umění a nejvýznamnější stavby. Pouze okrajově je charakterizováno sochařství. Je zde uvedeno pouze jméno sochaře Feidia, bez udání příkladu některého z jeho děl. Taktéž stručně je zmíněno divadlo a řeční dramatikové Sofoklés a Eurípidés. Jméno Aischylos však v textu chybí. Je otázkou, proč není jmenován. Určitě by za zmínku stál alespoň jejich přínos ve vývoji řeckého dramatu. Řecké filozofii je také věnován minimální prostor. V dané souvislosti je uvedeno pouze jméno jednoho filozofa, Sókrata a jeden odborný termín, kalokagathie. S osobnostmi Sofokla a Sókrata se žáci mohou blíže obeznámit v poznámkách k textu. Autoři plynule navazují na Perikla a jeho reformy. Dostávají se dále k vytvoření athénské námořní spolk, peloponéské spolk a následné peloponéské válce, kde jsou opět velmi stručně popsány události spojené

---

¹⁵KRASNOVSKÝ, B., MIHALÍKOVÁ, M., TONKOVÁ, M., *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*, 2011, s. 32.

¹⁶Tamtéž.

s průběhem války – v této podkapitole je zdůrazněná smrt Perikla, je uveden výsledek a dopad války na Řecko. Na závěr se žáci seznámí s nejznámějšími historiky dané doby, Thúkýdidem a Xénofóntem.

Posledním tematickým okruhem v rámci starověkého Řecka je kapitola s názvem *Macedónia a helenistický svet (Makedonie a helenistický svět)*. Výklad začíná popisem území, přechází k popisu doby vlády Filipa II. a vzestupu Makedonie. Zároveň je líčen vznik a význam korintského spolku. V textu, který je zaměřen na Alexandra Makedonského najdeme pouze jeho politické záměry, avšak není jmenována žádná z bitev, ani další bližší informace o jeho osobnosti, jelikož autoři nechávají události ze života Alexandra jako námět na samostatný miniprojekt žáků. Záměrem autorů je pravděpodobně učit žáky pracovat i s jinou literaturou a samostatně vyhledávat nejdůležitější informace k danému tématu. Na základě úryvku z Plútarcha se žáci dovídají o gordickém uzlu a způsobu, jakým ho Alexandr vyřešil. Navazuje zde podnět k zamyšlení nad způsoby řešení problémů. Součástí tohoto tematického celku jsou medailonky filozofů, které autoři považují za důležité, nicméně nikterak nepřibližují jejich filozofii či myšlenky. Jedná se o filozofy Aristotela a Platóna s jejich nejznámějšími citáty. Výklad starověkého Řecka končí přiblížením politické situace po smrti Alexandra Makedonského.

Celek zaměřující se na Starověký Řím začíná stejně jako předchozí téma časovou přímkou zachycující zobrazení státního uspořádání Říma od doby královské až do roku 476, tedy do doby císařství. Zahrnuje navíc také stěhování národů sahající na přímce k roku 600. K textu náleží přehledná mapa znázorňující Řím v době největšího rozmachu s názvy nejvýznamnějších provincií. Pomocí jednotlivých barev je rozlišeno, jak vypadal Řím v době královské a v čase republiky. Ukazuje území, které získal Augustus a území v době císařství. Mapu protíná přímka, která rozděluje celou oblast v době rozdělení, tedy v roce 395 na Západořímskou a Východořímskou říši. Výklad začíná kapitolou *Královská doba (Královská doba)*. Úvodem je popsáno založení Říma trojským hrdinou Aineem, jehož potomky byli údajně Romulus a Remus. V poznámkách na téže straně se nachází socha zobrazující kapitolskou vlčici, symbol Říma. Samotný text, ani doplnění v poznámkách však nijak dál Romula a Rema, ani jejich vztah nezmiňují. Tyto informace si žáci mohou dodatečně přečíst v příloze *Reč prameňov (Řeč pramenů)*, která obsahuje

krácenou *Báji o založení Říma* sepsanou Titem Liviem. Etruskové a jejich vztah k Římu a je vylíčen velmi stručně. Jsou zmíněny pouze obecné informace o tomto starověkém etniku. Část výkladu tvoří přiblížení sedmi králů vládoucích v Římě do roku 510 př. n. l., kdy byl poslední z nich, Tarquinius Superbus vyhnán z města. Autoři zmiňují jejich jazyk, nicméně nijak nepřibližují etruskou vzdělanou a kulturní vliv. „*Etruskovia prebrali grécku abecedu pre jej jednoduchosť. Dôležitú úlohu pri spoznávaní etruského jazyka zohrala zlatá platnička z Pyrgi, ktorá obsahuje dvojjazyčné venovanie fenickej bohyni Aštarte od kráľa etruského mesta Caere. V neskoršiom období Etruskovia prebrali latinčinu.*“¹⁷ Součástí obrazových příloh je etruská nástěnná malba zobrazující dva atlety a fotografie sochy etruského bojovníka. Následující podkapitola je zaměřena na římskou republiku, jakožto nové státní zřízení. Obsahuje návaznost na předchozí téma, jelikož hned úvodem ukazuje reakci Etrusků na vyhnání z Říma. „*Etruskovia sa nezmierili s tým, že ich Rimania vyhnali. Niekoľkokrát zaútočili na Rimanov, tí však dokázali svoje mesto ubrániť.*“ Postupně přechází k systému úřadů a vlády, včetně uvedení senátu a vysvětlení pojmů liktor, diktátor. Pro představu, jak vypadalo zasedání senátu, je připojená obrazová příloha. Žáci se seznamují s rozdělením obyvatelstva na patricije a plebeje a vztahy mezi nimi. Neopominutelnou část tvoří pohled do oblasti římského obyčejového práva, tedy Zákonů 12 desek. V rámci obrazových příloh se nachází také snímek bronzové tabule se zákony, ke kterým je připojen překlad. Následně výklad přechází k rozmachu republiky. Autoři krátce popisují boj s Kelty, králem Pyrrhem a postupné ovládnutí Apeninského poloostrova Římem. Zde se otevírá téma nového konfliktu, Panských válek. Průběh je detailně popsán. Je rozdělen do tří fází s přesnými datacemi a výsledky jednotlivých fází. V poznámkách se nachází medailonky se základními informacemi o Hannibalovi a Publiovi Corneliovi Scipionovi. Učivo přechází k důsledkům celé války pro Řím. Je zde představen problém zchudlých rolníků a ztráty jejich majetku. S řešením sociálních problémů přechází výklad stručně k bratrům Gracchům. V příloze *Reč prameňov (Reč pramenů)* najdeme úryvek z řeči Tiberia Graccha, zaznamenanou Plútarchem. Dalším velmi stručným a bez bližší charakteristiky uvedeným tématem je Spartakovo povstání. „*V rokoch 73 až 71 pred Kr. otriaslo Rímom Spartakovo povstanie otrokov. Základ*

---

¹⁷KRASNOVSKÝ, B., MIHALÍKOVÁ, M., TONKOVÁ, M., *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*, 2011, s. 40.

*Spartakovho vojska tvorili vzbúrení otroci- gladiátori s bohatými bojovými skúsenosťami. Povstanie Rimania nakoniec potlačili a otrokov kruto potrestali.*¹⁸ Pretože autoři nevěnují Spartakovu povstání speciální pozornost, řada žáků je s tématem obeznámena z oblasti kinematografie či literatury, jelikož Spartakus se stal námětem úspěšných filmů (například režiséra Stanleyho Kubricka či režiséra Roberta Dornhelma) a knih (kniha Spartakus od Jarmily Loukotkové, ačkoli se nejedná o vědeckou publikaci). V roce 2010 se objevil seriál Spartakus, který se těší velké oblibě. I když se nejedná o naučný či dokumentární seriál, který by bylo možné užít při výuce dějepisu, určité aspekty doby a fenoménu gladiátorství zobrazuje důvěryhodně. Závěr období Římské republiky tvoří období triumvirátu. Autoři se zaměřují zejména na vytvoření I. triumvirátu, který uzavřeli Crassus, Pompeius a Caesar. Dále je kladen důraz na Caesarovy reformy, nicméně jeho osobnosti je věnován minimální prostor. Krátce zmíněn je II. triumvirát a boj mezi Octavianem a Antoniem, ze kterého vyšel vítězně Octavianus, který se poté zmocnil Egypta a stal se jediným vládcem Říma.

Další kapitolou je období římského císařství, v jehož době se Řím stal nejmocnější říší starověku. První podkapitola je soustředěna na rozmach a pád Římské říše. Zahrnuje počátek Octavianovy vlády, období principátu a přechází k panovníkům z flaviovské dynastie, během jejíž vlády byl dobyt a připojen Jeruzalém a také došlo k výbuchu Vesuvu a zničení Pompejí. Toto období a události jsou charakterizovány ve stručnosti pouze ve dvou větách. Další nástupnickou skupinou, která je v učebnici zmíněná, jsou adoptivní císaři, kteří získali pojmenování podle toho, že si každý z nich adoptoval budoucího císaře. Autoři vyjmenovávají jednotlivé císaře, u kterých je vždy doba vlády a nejvýznamnější počin. Značný prostor je věnován římské armádě, zejména přiblížení legií a táborů. V této části je dáváno do souvislosti římské vojsko s rozmachem stavitelství, ať už v otázce sítě cest či mostů a akvaduktů. Dále se žáci seznámí s pretoriánskou gardou a doví se, jaké specializované útvary v rámci římské armády existovaly. Pretože je učebnice psána s neutrálním tónem, v tématu římských táborů je vyzdvihován a zdůrazněn způsob, jak se stavěly a vypadaly tábory. Nejznámější tábory jsou vyjmenovány a geograficky přiblíženy. Z římských táborů na území Slovenska jsou

---

¹⁸KRASNOVSKÝ, B., MIHALÍKOVÁ, M., TONKOVÁ, M., *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*, 2011, s. 44.

jmenovány Laugaricio (Trenčín), Kelementia (Iža) a Gerulata (Rusovce). Další zmínka o Slovensku a území Čech je uvedena hned v navazujícím výkladu pod nadpisem *Marcus Aurelius-Filozof na tróne*. „Posledným významným adoptívnym cisarom bol Marcus Aurelius (161 až 180). Hneď po svojom nástupe na trón musel čeliť útokom germánských Markomanov a Kvádov, ktorí sídlili na území dnešných Čiech a Slovenska. Rímske légie prenikli v bojoch až k Trenčínu, o čom svedčí nápis na skále¹⁹. Bojov s Germánmi sa zúčastnil aj Marcus Aurelius, ktorý v rímskom tábore pri brehoch rieky Hron písal aj svoje filozofické dielo. K území Slovenska sa viaže aj legenda o zázračnom daždi, ktorý vymodlili kresťanskí vojáci a ktorý zachránil Rimanov od smrti smädom.“²⁰ Autoři se dále zaměřují na nástupnictví po Marku Aureliovi a následky jeho volby, kterou provázelo období úpadku. Následuje výklad o Diocletianovi, který si se nechal titulovat jako Dominus et Deus a vytvořil tetrarchii, která nebyla však reálně nebyla udržitelná a ze které vyšel vítězně Konstantin Veliký. Jeho nejvýznamnějším počinem se stal Edikt milánský, který v roce 313 zrovnoprávnil křesťanství s ostatními náboženstvími a zároveň znamenal zastavení pronásledování křesťanů na dlouhou dobu.

Další část podkapitoly se zabývá stěhováním národů a rozdělením Římské říše za vlády Theodosia mezi jeho syny. Stručně je popsán rozdíl mezi Západořímskou a Východořímskou říší a dokdy jednotlivé celky existovaly. V poznámkách k výkladu se autoři zmiňují o útocích Germánů na Řím a přesídlení hlavního města do Ravenny. Zajímavým odkazem pro toto období je jméno historika Ammiana Marcelina. Je pozoruhodné, že se odkaz na tuto historickou osobnost objevuje v učebnici pro 6. ročník základních škol/ 1. ročník osmiletého gymnázia. Se jménem Ammiana Marcelina se ve většině případů setkají studenti až na univerzitě.

Závěr podkapitoly *Římské císařstvo (Římské císařství)* tvoří popis života v římském městě, zahrnující náboženství. Dále pak je uveden popis architektury a fenomén chléb a hry. Autoři vysvětlují, co obnáší citát „*panem et circenses*“, tedy právě chléb a hry patřící římskému satirikovi Iuvenaliovi. Všímavější žáci určitě postrehnou aktualitu citátu i v moderních dějinách. Krátce jsou zmíněny římské provincie v čele s guvernéry a vztah

---

¹⁹„Na počest vítězství císařů z vojska, které tábořilo v Laugariciu, 855 vojáků II. legie Marcus Valerius Maximianus, legát II. pomocné legie dal vyhotovit.“ (Překlad nápisu na trenčinské skále).

²⁰KRASNOVSKÝ, B., MIHALÍKOVÁ, M., TONKOVÁ, M., *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*, 2011, s. 47.

k Římu. K náboženství najdeme souvislosti mezi řeckou a římskou mytologií, vliv řeckého vzoru na stavbu římských chrámů. Dále se autoři věnují architektuře. Žáci se zde seznámí s akvadukty, stokami, nájemnými domy a způsobem života. Ke způsobu života je přiřazené téma vzdělanosti a okruhů, kterými se žáci zabývali. Fenomén chléb a hry je podrobně vysvětlen na konkrétních možnostech, které byly Římanům zprostředkovány, aby se nebouřili. Od lázní, přes sportoviště, nemocnice, soukromé lékaře se výklad dostává k divadlům. Náměty představení byly inspirovány historií, v Řecku pak především mytologií. Nejstarší divadelní hry napodobňovaly řecké tragédie, avšak v pozdějším období si oblibu získaly komedie s hudbou. Autoři kladou pozornost na zápasy gladiátorů a různé závody. Gladiátorské hry jsou představeny pouze jako zábava lidu.

Poslední kapitola v rámci učiva o starověkém Římu je věnovaná křesťanství v Římské říši. Většinu kapitoly tvoří výklad objasňující principy křesťanství, jeho vznik, souvislost s židovstvím. Jsou zde rozebrány kapitoly Starého a Nového zákona. První zmínkou v souvislosti s Římany je otázka Kristova ukřižování a vznik prvních křesťanských společností. Pohled na křesťanství v době římských císařů je zde stručně a výstižně zachycen. „*Rímski cisari pokládali kresťanov za vzbúrencov, pretože kresťania odmietali uctívať rímskych bohov i cisárov. A tak ich prenasledovali a vraždili v amfiteátroch. Preto sa kresťania stretávali tajne, útočisko hľadali v úteku alebo úkrytoch – napr. v katakombách pod Rímom.*“²¹ Ve zkratce je vysvětlen a podán další vývoj křesťanství. Závěrem je zde obecně zmíněno pronásledování až do vydání Ediktu milánského. Konkrétně však není zde žádný císař (například Decius, Valerianus či Diocletianus), jež proslul pronásledováním, jmenován.

Celý tematický okruh končí dvojstránkou, která tvoří přehledné, heslovité shrnutí probraného učiva od paleolitu až po křesťanství v Římě. Připojeny jsou obrazové přílohy bez popisu. Jelikož se objevily na předchozích stránkách, předpokládá se, že by je žáci měli bezpečně identifikovat. Autoři vybrali Parthenón v Athénách, pomník spartských vojáků, vlčici kojící Romula a Rema, nápis na trenčianské skále a zdobenou Bibli z období středověku. Závěrem celkového opakování jsou otázky spíše na přemýšlení

---

²¹KRASNOVSKÝ, B., MIHALÍKOVÁ, M., TONKOVÁ, M., *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*, 2011, s. 54.

a úvahy na základě znalostí, které žáci dosud získali. „*Ako ovplyvnila kultúra starovekého Grécka európsku kultúru? Vysvetlite, prečo sa z rímskeho mestského štátu stala svetová veľmoc.*“²²

Jednotlivá témata a kapitoly v učebnici jsou z pochopitelných důvodů značně stručné. Autoři zvolili narativní styl, který je dobře čitelný a lehce srozumitelný. Do výkladu je vloženo přiměřené množství odborné terminologie, která je zvláště vysvětlená na okraji stránky v slovníčku. Každé téma rovněž obsahuje klíčová slova, která tvoří páteř celého výkladu. Poutavé vyprávění je doplňováno miniprojekty. Součástí každé podkapitoly jsou také otázky částečně vyplývající z textu. Nicméně k vypracování některých otázek je nutná další samostatná práce s prameny. Pozitivně působí snaha autorů koncipovat učebnici tak, aby si žáci zapamatovali zejména hlavní souvislosti, příčiny a vztahy mezi událostmi a získali obecný přehled, na něhož by mohli postupně navazovat. Což vysvětluje, proč do textu začleňují relativně málo jmen jednotlivých osobností. V textu někdy chybí přesná datace, která by mohla žákům umožnit snazší orientaci. Medailonky s citáty z učebnic přibližují, jak daná osobnost myslela. Autoři sáhli po velmi vhodných ukázkách pramenů i obrazových příloh. Volili nejen tematicky odpovídající přílohy, nýbrž se snažili zaměřit na snímky, které opravdu žáka zaujmou.

---

²²KRASNOVSKÝ, B., MIHALÍKOVÁ, M., TONKOVÁ, M., *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*, 2011, s. 57.

2.2 Dejepis 1– Od staroveku k stredoveku (Dějepis 1 – Od starověku ke středověku)

Tato učebnice je určená pro 6. ročník základních škol a 1. ročník osmiletých gymnázií. Je rozčleněná do čtyř hlavních částí – Staroveké Grécko, Staroveký Řím, Starovek na Slovensku a Na ceste k stredoveku (Starověké Řecko, Starověký Řím, Starověk na Slovensku a Na cestě ke středověku), přičemž se zaměřím na první tři kapitoly této učebnice.

Na titulní straně učebnice se nachází množství obrazových příloh, například scéna z řeckého divadla, reliéf s mladou řeckou ženou ukládající šaty do truhly, snímek panenky s pohyblivými končetinami z vypálené terakoty nebo reliéf římského trhu zobrazujícího kupce a lidi, nad jejichž hlavami visí polštáře a ručníky. Také obsah je prokládán řadou snímků, z nichž nejzajímavějšími je soška běžící Sparťanky a obraz zachycující boj gladiátorů na život a na smrt. Výkladu předchází dvojstrana s kresbou zobrazující rekonstrukci posvátného okrsku Altis a dalších sportovních a veřejných staveb v okolí Olympie. Ve středu se nachází chrám zasvěcený Diovi. Na dvojstraně zobrazující ilustraci starověké Olympie jsou dál v popisku zmiňovány olympijské hry, pak také okrajově vzdělání a vztah k sportu.

Samotný výklad začíná krátkým chronologickým zařazením následujícího textu a několika otázkami, k jejichž vypracování je nezbytná spolupráce s předchozí učebnicí, na kterou autoři odkazují. První podkapitola nese název *Grécko bájí a skutočnosti (Řecko bájí a skutečností)*. Autoři zde na úvod zařadili ukázky ze starých řeckých bájí. Úryvek pověsti o Minotaurovi a báje o trójské válce je vkládán do souvislostí se skutečností tehdy i dnes. „*Preľikáný itacký kráľ Odyseus dostal nápad jako prekabátiť Trójanov. Dal postaviť mohutného dreveného koňa, v ktorého útrobach sa ukryli najstatočnejší bojovníci. Keď obyvatelia Tróje vtiahli koňa do mesta, bojovníci z neho vyskákali, otvorili mestské hradby ostatným vojakom, a tak sa im podarilo Tróju dobyť. V Tróji na území dnešného Turecka stojí dodnes drevený kôň ako symbol úspechu gréckych obliehatelov.*“²³

---

²³KOVÁČ, Dušan, VALACHOVIČ, Pavol, KRATOCHVÍL, Viliam, MÚCSKA, Vincent, *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*. 2. vyd. Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, 2001, s.9. ISBN 80-7158-061-9.

K této tématice je připojena obrazová příloha s krátkým popisem zobrazující sochu řeckého básníka Homéra a německého archeologa Heinricha Schliemanna. Dále se zde nachází úryvek z Homéra, ve kterém popisuje Krétu. Autoři si vybrali tento ostrov pravděpodobně proto, že se zde mluví o pověsti o Mínotaurovi. Kapitola je proložená fotografiemi opět ze současnosti s popisem, který je doplněn nejen faktickými informacemi, nýbrž také zajímavostmi. „*Palác v Knósse mal zložitý pôdorys, preto ho neskôr Gréci žijúci v jednoduchých domov nazvali labyrintom. Zaberal plochu asi 20 000 m²! Palác v Knósse bol tak veľký ako dnešný Buckingham palác v Londýne, v ktorom žije kráľovská rodina.*“²⁴ V porovnaní s učebnicí *Dejepis pre 6. ročník a 1. ročník s osemročným štúdiom*, jejímž obsahem jsem se zabývala v předchozí kapitole této práce, se setkáváme s mnohem podrobnějším výkladem trojské války. Je zde viditelně rozdílný přístup autorů k výkladu a výuce. Na jedné straně je výklad podrobně předložen, na druhé straně autoři představují pouze koncepci (jedná se o předchozí analyzovanou učebnici) spočívající v tom, že témata nejsou blíže přiblížená, ale opírají se o mini/projekty žáků. Právě tento postoj, kdy děti hledají informace o trojské válce (jak to vlastně bylo s nejkrásnější ženou či samotný námět trojského koně) jim můžou vytvořit zajímavější pohled na dějepis a zároveň silnější přístup než jen výklad látky. A rozhodně trojská válka, stejně jako Alexandr Makedonský nebo třeba Caesar jsou silná témata, na kterých se dá toto pojetí velmi dobře aplikovat. Zajímavé by mohlo být vytvořit k některým tématům pouze sestavu obrázků a otázek, na které by žáci dohledávali odpověď. Touto cestou by určitě prošli daleko více informací, byť by se jednalo často o nepodstatné, okrajové informace, které si však lidé pamatují mnohem déle než základní fakta. Navíc jde o samostatnou práci s informacemi, která může být také velmi přínosná, z důvodu aktuální silné informační zahlcenosti. I když přirozeně zápornou stránkou by mohla práce s nepravdivými či nepřesnými informacemi. Zde by pak byla jednoznačně na místě kontrola. Což by bylo určitě pracnější pro pedagoga.

Autoři příkládají doporučenou četbu, ve které se objevují publikace od Vojtěcha Zamarovského, známého slovenského historika, spisovatele a právníka. Dále je zde odkaz na Eduarda Petišku a *Staré řecké báje a pověsti*, které provází už několik generací

---

²⁴KOVÁČ, D., VALACHOVIČ, P., KRATOCHVÍL, V., MÚCSKA, V., *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*, 2001, s.9.

čtenářů v řadě zemí po celém světě a stále se těší velké oblibě. Knihu do slovenského jazyka přeložil Jozef Brandobur. Z naučné literatury je zde zařazeno dílo Vratislava Jana Žižky *Prométheové a Ikarové* ve slovenském překladu. Výklad je doplněn otázkami, které se vztahují k textu, a tudíž je možné pomocí práce s výkladovým textem jednoduše nalézt odpovědi, na rozdíl od předešlé analyzované učebnice, kdy bylo často nutné k odpovědi na otázky autorů použít jiné prameny.

Další podkapitola se zabývá městskými státy v Řecku. Po časovém zařazení zničení Mykén, vytvoření městských států a řeckého osídlování následuje popis způsobu osídlení a života Řeků. Stručně je zde představen vztah k náboženství a olympijským hrám. Autoři věnují pozornost také zakládání a významu kolonií. Řecký obchod je zmíněn pouze okrajově, avšak poutavou formou. „*Obchodné lode. Grécke lode boli dlhé 33 až 35 metrov, široké 5 až 5,5 metra. Miesto na nich našlo 100-120 osôb. Lode sa plavili rýchlosťou okolo 6,5km za hodinu. Napríklad cestu z Pirea (prístav v Athénach) do Efezu zvládli za dva a pol dňa. Lode využívali silu vetra, ale aj silu ľudských rúk – veslárov.*“²⁵ V rámci obrazových příloh jsou zde zařazeny snímky váz užívaných v období 6. století př. n. l. znázorňující práci kovářů, dále pak rolníky sbírajících olivy nebo atleti, respektive běžců na krátké trati na olympijských hrách. Součástí podkapitoly je mapa Středozeří s hlavními řeckými městy a mapa Evropy a severní Afriky s řeckými koloniemi. Na výklad navazují ukázky z pramenů, konkrétně se jedná o úryvky z děl řeckého historika Hérodota a řeckého zeměpisce Strabóna. Autoři také předkládají otázky nejen k zopakování učiva, ale také k přemýšlení, diskuzi. Na některé otázky není možné bez rozšiřujícího samostudia odpovědět, což zaujaté žáky inspiruje k dalšímu studiu. K podkapitole *Mestské štáty v Grécku (Městské štáty v Řecku)* je doporučena publikace *Vzkriesenie Olympie (Vzkříšení Olympie)* od Vojtěcha Zamarovského.

Následuje podkapitola s názvem *Na ceste k demokracii (Na cestě k demokracii)*, kde se žáci seznámí s nejvýznamnějšími osobnostmi tohoto období, a to Solónem, Peisistratem a Kleisthénem. U každého z nich jsou přiblíženy jejich politické reformy. Cílem autorů je zde předešlé politickou situaci ve starověkém Řecku tak, aby ji mohli porovnat s dnešní politickou situací. Prostor věnovaný výkladu střepinovému soudu, tedy

---

²⁵KOVÁČ, D., VALACHOVIČ, P., KRATOCHVÍL, V., MÚCSKA, V., *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*, 2001, s.10.

ostrakismu je důležitý nejen z hlediska dějin – žáci se s ním později setkají také jako s formou sociální kontroly. Rovněž se jedná o možný způsob, jak naučit žáky propojovat znalosti z dějin s poznatky z jiných vědních oblastí, jak hledat analogie i v současnosti. Samotný výklad je zaměřen na společnost, popisuje vznik aristokracie, změnu v řízení společnosti a vztah řemeslníků a obchodníků k úřadům. K věrohodnému líčení společnosti je připojen úryvek známého díla Athénská ústava sepsaného Aristotelem. Autoři rovněž vysvětlují a zdůrazňují rozdíl v chápání tyranů v období antiky a to, jak je na význam slova tyran nahlíženo dnes. Zde se jedná o důležitý přechod z pozitivního významu na negativní, jelikož první generace řeckých tyranů byla pro vývoj společnosti přínosem. Cizí slova jsou nejen vysvětlená, ale také je k nim připojena krátká poznámka, popřípadě zajímavost a většinou také snímek (například k ostrakismu je přiložen snímek zobrazující hromadu hliněných střepů), tudíž si žáci mohou rovnou ve vizuální paměti spojovat význam cizího slova a jeho významu.

Na toto období dále navazuje výklad řecko-perských válek. Už zvolený nadpis podkapitoly *Obrana Grécka pred Peržanmi (Obrana Řecka před Peršany)*, poukazuje na snahu autorů upozornit na perskou agresi („*Peršania sa však nevzdávali myšlienky na odplatu.*“). Přestože se jedná o poměrně krátký text, je sestaven tak, aby obsahoval datace, nejdůležitější jména, bitvy a jejich průběh. Nevyslovený důraz je kladen na řecké hrdinství, vojevůdce Milthiada a Leonida. Na rozdíl od samotného výkladu se v této podkapitole nachází relativně obsáhlý úryvek od Hérodota popisující bitvu u Marathónu a bitvu Thermopyl. Je zvolen tak, že předpokládám, že žáci si zapamatují pravděpodobněji nějaký detail spíš právě ze zvoleného úryvku než ze samotného výkladu. Součástí obrazových příloh je mapa zobrazující oblast ovládanou Řeky a Peršany s vyznačenými jednotlivými výpravami. Určitě zajímavá je pro žáky možnost v rámci obrazových příloh porovnat perského lučištníka se spartánským těžkooděncem. Také se zde zdůrazňuje posel běžící po vítězství u Marathónu do Athén a začlenění maratónského běhu v roce 1896 mezi olympijské disciplíny. Tento přístup je nutno hodnotit velmi kladně, jelikož se jedná o způsob, jak žákům přiblížit antiku, a zároveň ukázat, že se nemusí jednat o cizí, vzdálený, „teoretický“ svět. Také to dává učiteli možnost poukázat na nutnost znát kolébku naší civilizace, abychom dokázali lépe chápat a znát dnešní svět,

to, co je kolem nás. Velmi zajímavou a silnou myšlenkou je zmínka o zavedení míru během průběhu olympijských her.

Další v pořadí je kapitola zaměřená na období Athén za vlády Perikla. Je zde vysvětlen vznik a význam athénské námořní spolk. Značná část výkladu je zaměřená na politický a společenský život v Athénách. Pouze okrajově jsou zmíněná divadelní představení. Vzhledem k tomu, že řada tragédií a komedií, které vznikly právě v této době se hraje v divadlech i dnes, zasloužilo by si téma trochu víc pozornosti. Postupně se autoři dostávají k rozdělení společnosti a popisu jednotlivých vrstev. Stěžejní postavou této podkapitoly je Periklés. Cílem je seznámit žáky nejen s jeho politickou kariérou, ale také s jeho vlivem na tvář Athén z pohledu architektury, jelikož na jeho pokyn byla například přestavěná Akropole nad Athénami, kterou strhli Peršané. Je mu přičítáno přebudování chrámu bohyně Athény, tedy Parthenón, a také vybudování mohutných hradeb se slavnostním schodištěm. Podkapitola se nese v politickém duchu, a tudíž jsou zde ukázky z pramenů spjaté s touto oblastí. Prvním z nich je úryvek z pohřební řeči, kterou přednesl Periklés nad athénskými vojáky, kteří padli ve válce. Dále se zde nachází také názor neznámého autora na athénskou demokracii, který byl nalezen v díle řeckého historika a spisovatele Xenofóna. K podkapitole *Athény za Perikla* je doporučena publikace od Vojtěcha Zamarovského *Grécky zázrak (Řecký zázrak)*. Zajímavou přílohou je tabulka s informacemi o volebním právu obyvatel Athén kolem roku 430 př. n. l.

Obyvatelia Atén okolo roku 430 pred Kr.	
Politické práva mali:	
40 000 občanov (muži nad 20 rokov)	
Bez politických práv boli:	
130 000 žien a detí	
30 000 cudzincov	
100 000 otrokov a otrokyní	

Snímek tabulky s informacemi k volebním právu

V sekci otázek k probranému učivu se nacházejí podněty k diskuzi a přemýšlení, které souvisí nejen s výkladem dané podkapitoly, ale zapadají širěji do kontextu a témat

jako je demokracie a řízení států či například ovlivňování davu lidí řečníkem, které je aktuální v každé době.

Od demokracie a období politického a hospodářského rozkvětu se autoři dostávají k peloponéské válce mezi Athénami a Spartou. Tato podkapitola je označená jako *Bratrovražedná vojna (Bratrovražedná válka)*. Hned v úvodu je poukázáno na rozdílné politické a společenské uspořádání těchto dvou městských států. Nevraživost podnítily spory v oblasti obchodu, otevřené nepřátelství následně přerostlo ve válku. Výklad zachycuje nejen rozdílnou vojenskou strategii, ale také důsledky války, na které následně naváže podkapitola o Alexandru Makedonském. Na rozdíl od zvolených obrazových příloh je vojenská strategie je popsána neutrálně, aby nevytvářela dojem textu zaměřeného spíše pro chlapce. „*Aténčania mali silné loďstvo, a preto sa zameriavali predovšetkým na ochranu svojho pobrežia a na útoky proti nepriateľskému územiu pri pobreží. Spartania mali zasa vynikajúcich pešiakov - ťažkoodencov, ktorí boli v priamom boji takmer neporazitelní. Ich vojsko každý rok preniklo na územie okolo Athén a pustošilo polia athénskejších roľníkov, ktorí sa museli presťahovať za hradby mesta. V Athénach sa nahromadilo veľa obyvateľov a v dôsledku zlých hygienických podmienok sa rozšíril v meste mor. Počas moru zomrel aj Perikles. Spartania vyrúbali všetky olivové háje a nedovoľovali Aténčanom obrábať pôdu.*“²⁶ Zde můžeme také vidět, jak jsou informace dány velmi jednoduchým jazykem do příčinných souvislostí. Důraz je kladen na detaily, které vytvářejí viditelné důsledky událostí. Úryvek z díla řeckého historika Xenofóna o uzavření míru mezi Spartou a Athénami ukazuje vnímání poražených Athén Spartou, podmínky míru, ale také faktický rozdíl mezi řecko-perskou válkou a peloponéskou válkou, kdy Sparta poražené Athény považovala za možného spojence.

Následuje kapitola nesoucí název podle ústřední postavy, jednoho z nejvýznamnějších a nejschopnějších vojevůdců v celé historii, Alexandra Makedonského. Autoři uvádějí tuto osobnost v nadpise jako Alexandra Makedonského, na téže stránce v medailonku osobnosti jako Alexandra Velikého – díky čemuž si žáci snadno uvědomí, že se jedná o jednu a tutéž osobu. Úvodem se žáci seznámí se vzestupem

---

²⁶KOVÁČ, D., VALACHOVIČ, P., KRATOCHVÍL, V., MÚCSKA, V., *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*, 2001, s. 18.

Makedonie za vlády Filipa II., který využil oslabení řeckých států. Na rozdíl od učebnice *Dejepis pre 6. ročník*, kterou jsem analyzovala v předchozí kapitole, se zde autoři zabývají nejen politikou Alexandra Velikého, ale také relativně podrobně i jeho osobním životem. Marginální poznámkou se dostávají také k legendě o gordickém uzlu. V textu je anabáze Alexandra Makedonského zmiňovaná pouze okrajově, mnohem výmluvnější je mapa s vyznačenými místy bitev a s oblastmi jeho putování a dobývání mezi lety 334–323 př. n. l. K doporučené literatuře je zde zařazená opět publikace od Vojtěcha Zamarovského, *Za siedmimi divmi sveta (Za sedmi divy světa)*²⁷ a společná práce autorů Pavla Augusta a Františka Honzáka *Ako sa žilo v staroveku (Jak se žilo v starověku)*²⁸.

Poslední podkapitolou tvořící téma starověkého Řecka je přehled řecké kultury, kde je zahrnutá oblast vzdělání, filozofie, sochařství, stavitelství. Opět je zde opomenuto divadlo. Jde o velmi zvláštní skutečnost, protože řecké divadlo je živé dodnes. S inscenacemi řeckých dramátů se můžeme setkat v těch nejznámějších divadlech, stejně jako v malých městských divadlech. Úvodem „*Slová, ktoré bežne v našom jazyku používame, napríklad auto, poliklinika, demokracia, polícia, gymnázium, politika, pochádzajú z gréckeho jazyka.*“²⁹ autoři demonstrují, jak moc se nás dotýká antika dnes v našem každodenním životě. Jedná se opravdu důležité pojítko mezi antikou a současností. Je žádoucí tyto souvislosti zdůrazňovat a také poukazovat na široký rozsah přejímání názvů a obrátů v různých oblastech (biologie, lékařství, astronomie, zeměpis, vodohospodářství, meteorologie, architektura či literární teorie a další). Zajímavá je tabulka, která staví vedle sebe vybraná písmena fénické, řecké a latinské abecedy. K textu je přiřčen úryvek z myšlenek řeckého filozofa a vědce Démokrita zaměřený na politiku a státní záležitosti. K celkové koncepci podkapitoly by bylo pravděpodobněji vhodnější zvolit tematicky jiný úryvek (například by mohlo být vhodnější obecně přiblížit řeckou filozofii). V obrazové příloze jsou zobrazeny ilustrace tří základních typů sloupů, dórského, iónského a korintského, jejichž odlišnosti mají žáci navzájem porovnat. Přiměřený prostor je věnován malé galerii řeckých filozofů, ve které je představen

---

²⁷ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Za sedmi divy světa*. 6. vyd. Ilustroval Otakar POK, přeložila Marie ZAMAROVSKÁ, ilustroval Zdeněk BURIAN. Praha: Albatros, 1990. ISBN 80-8046-248-8.

²⁸AUGUSTA, Pavel. *Jak se žilo ve starověku*. 2. vyd. Bratislava: Obzor, 1993. ISBN 80-215-0242-8.

²⁹KOVÁČ, D., VALACHOVIČ, P., KRATOCHVÍL, V., MÚCSKA, V., *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*, 2001, s.22.

Sókratés a Aristotelés, ovšem zmínka o třetím z těchto velkých filozofů, Platónovi, chybí. Je těžké určit, proč byl zrovna tento filozof vynechán. Pravděpodobně výrazný vliv má proporce stránky a omezený prostor k výkladu látky. Nicméně je nezbytné, aby tuto osobnost zdůraznil pedagog a vytvořil tak kompletní náhled na tuto trojici velkých řeckých filozofů.

Zvláštní přílohu tvoří dvojstrana k starověkému Řecku. Zde se nachází časová přímka s nejdůležitějšími událostmi a mezníky v řeckých dějinách od roku 2000 př. n. l., kdy do Řecka přicházejí Heléni až po rok 130³⁰ př. n. l., kdy Římané dobývají Egypt. Jedná se o obrazovou přílohu s popisky, samotný text se zde nenachází. Autoři vybrali snímky spojené s celou kapitolou dějin Řecka – od bronzového brnění a přilby z Mykén, přes šperkovnici nalezenou v Athénách z 8. století př. n. l., sošku běžící Spartanky, až po přilbu nalezenou v Olympii nebo například minci, na které je vyražena podoba bohyně Athény.

Výklad starověkého Řecka a starověkého Říma odděluje na dvojstránce snímek obrazu německého malíře Michaela Zena Diemera³¹ z roku 1914 zachycující rekonstrukci římských akvaduktů, které zásobovaly vodou město Řím.³²³⁴ Zároveň se zde objevuje otázka pro žáky na přemýšlení, jak měl stavitel akvaduktu postupovat, aby v něm zabezpečil stálý tok vody. Za zmínku autorů by určitě stály informace o vynálezech a technických schopnostech, například Římané pracovali s betonem mnohem odolnějším, než jaký dnes používáme my nebo zvládali opravovat akvadukty i pod vodou.

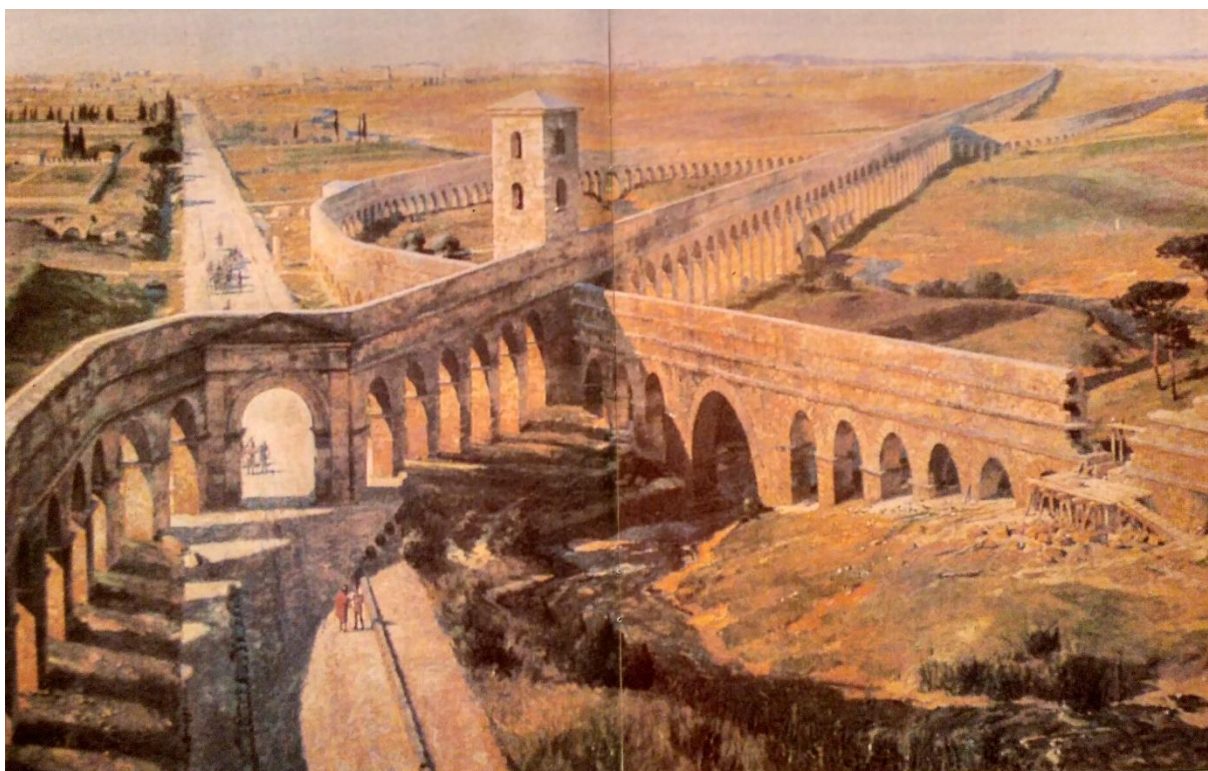
³⁰Jedná se o tiskařskou chybu v učebnici – ve skutečnosti byl Egypt připojen v roce 30 př.n.l.

³¹M. Z. Diemer (1867-1939) byl německý malíř, muzikant a skladatel.

³²Do jeho studní, veřejných lázní, nádrží a záchodů denně proudily milióny litrů sladké vody. Kolem roku 350 už Řím zásobovalo vodou jedenáct velkých vodovodů.

³⁴KOVÁČ, D., VALACHOVIČ, P., KRATOCHVÍL, V., MÚCSKA, V., *Dejepis 1. Od staroveku k středověku*, 2001, s.27.

Snímek malby M.Z. Diemera

Tematický celek zaměřený na dějiny starověkého Říma začíná podkapitolou *Sedem pahorkov, sedem král'ov (Sedm pahorků, sedm králů)*, kde se nachází nejprve chronologicky zařazeno osídlení Apeninského poloostrova, rozmach kultury Etrusků a zánik království v Římě. Výše uvedená data tvoří páteř výkladu dané podkapitoly. Žáci se seznámí s geografii a klimatickými podmínkami Apeninského poloostrova a s kmeny obývajícími toto území, zejména pak s Etrusky. Ti vytvářeli městské státy v jejichž čele stáli králové, později volení úředníci. Postupně autoři přecházejí k hospodářskému rozvoji měst, fungování z hlediska úřadů, bájným sedmi králům a samotné společnosti. Obrazové přílohy ke vzniku Říma zahrnují vlčici kojící Romula a Rema, která se stala symbolem Říma, snímek sochy etruského bojovníka z 6. století př. n. l., snímek zlaté destičky z Pyrgi s etruskými nápisy a desky s nápisem připomínajícím založení Říma. Je zde zobrazená mince s podobou bratrů Romula a Rema. Další obrazovou přílohou je urna na popel ve tvaru chýše pocházející z Říma z 8. století př. n. l. K úvodní podkapitole

doporučují autoři *Hrdinské báje Říma* od Tita Livia³⁶ a *Dějiny Římské říše (ilustrované dějiny světa)*³⁷.

Po vyhnání posledního římského krále, o které se podle pověsti zasloužil římský patricij Lucius Iulius Brutus, a po zániku království nastává v Římě období republiky. Podkapitola nese název *Res publica – Vec verejná*. Žákům je představená prvotní společnost a přechod k postupnému rozdělení společnosti podle bohatství a dále systém úředních funkcí. Žáci se seznámí s hierarchií, nejen na úrovni státu, ale také na úrovni rodiny, a s úlohami jednotlivých členů, včetně otroků. K podkapitole je připojeno několik zajímavých snímků. Jedná se o bustu výše zmíněného Lucia Iulia Bruta, víko pohřební urny zobrazující manželský pár a minci s nápisem *Odvolávám se*, poukazující na právo občanů odvolat se proti rozhodnutí úřadů či soudu. Nachází se zde také snímek jedné z bronzových tabulí s vyrytými zákony, tedy část proslulých Zákonů dvanácti desek, jejichž sepsání si vynutili plebejové. V rámci příloh je zde také tabulka usnadňující žákům orientaci v římských úřadech a vztazích mezi jednotlivými instituty.

Autoři vhodně zvolili ke zdůraznění rozdílu mezi patriciji a plebeji ukázkou z díla řeckého učenice Dionýsa z Halikarnassu, který působil v Římě a sepsal nejstarší dějiny Říma. Součástí podkapitoly je také výňatek tří zákonů právě ze Zákonů dvanácti desek, které byly veřejně přístupné a obyvatelé je měli k dispozici.

„Ak niekto niekomu zlomí končetineu a nevyrovná sa s ním, nech ho postihne rovnaký trest.“

„Ak otec trikrát predá svojho syna za otroka, nech sa chlapec zbaví otcovskej moci.“

„Ak niekto niečo ukradne v noci a pritom ho zabijú, je zabitý právom.“³⁸

Zvolené zákony tvoří silný námět na diskuzi ohledně vlivu římského práva na právo, jak ho znají žáci dnes, a také otázku, jak se ztotožňují se zásadami uplatňovanými ve

---

³⁶LIVIVS, Titus. *Hrdinské báje Říma*. Bratislava: Tatran, 1978. Svetová tvorba (Tatran). ISBN 61-921-78.

³⁷HINARD, Francois, CHAUVOT, Alain. *Ilustrované dějiny světa: Dějiny Říše římské*. 1994. Gemini, 1994. ISBN 80-85820-26-9.

³⁸KOVÁČ, D., VALACHOVIČ, P., KRATOCHVÍL, V., MÚCSKA, V., *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*, 2001, s.31.

starověkém Římě. Tato pravidla je možné porovnat s Chammurapiho zákoníkem, se kterým se žáci setkali v minulé učebnici. Autoři zároveň doporučují použít předchozí učebnici pro porovnání. V učebnici není nijak vysvětleno, co znamená otcovská moc v době starověkého Říma. Pater familias byl každý mužský římský občan se způsobilostí disponovat v podstatě neomezenou mocí ve třech základních rovinách – mocí otcovskou, mocí nad manželkou a mocí nad otroky a nad majetkem rodiny. Synové a dcery synové podléhali svému otci, ze soukromoprávního hlediska pak bylo jejich postavení na úrovni otroků. Je tedy na pedagogovi, aby žákům uvedl situaci v římské rodině.

V následující podkapitole obrací autoři pozornost k ovládnutí Itálie Římem, jedná se o významný mezník, kdy si Římané podmanili celou oblast a z městského státu se stalo významné impérium. Výklad začíná popisem bojů s Latiny, Etrusky a Samnity. Popisuje postupnou expanzi římské říše. Je zde zmíněná ozbrojená srážka s Tarentem a vítězství epeirského krále Pyrrha u Auskula v Apulii. Podrobně je popsáno v příloze v úryvku z díla Životopisy od řeckého učence Plútarcha, který je považován za jednoho z nejvýznamnějších řeckých spisovatelů římského období ve 2. století př. n. l.³⁹ Podstatnou část výkladu tvoří již tradičně vojenství. Objasňují zde organizační struktury římské armády, povinnosti, výstroj a výzbroj římského vojáka. Bystřejší žáky zaručeně zaujme snímek sousoší dvou vojáků, kteří přenášejí raněného vojáka nerealizovatelným způsobem. Na základě obrazové přílohy mohou také porovnat přilbu bojovníka z kmene Italiků, přilbu římského vojáka a přilbu samnitského vojáka. Nepochybně zajímavým odkazem je rozvedení a objasnění slovního spojení „*všetky cesty vedú do Ríma*“, kterým autoři předznamenávají zmínku o budování silnic a cest, které sloužily nejen k vojenské a politické kontrole, ale také k přesunu a dopravě zboží. Autoři se snaží co nejvíc propojovat poznatky z dějin se současností a oslovit žáky zajímavou formou, i v případě, že jde o marginální poznámku. „*Jednou z najznámejších ciest bola via Appia (Appiova cesta), ktorá viedla na juh do mesta Capua (asi 200 km od Ríma). Niektoré úseky cesty sa dodnes používajú. V 2. storočí dosahovala už dĺžka ciest v celej Rímskej ríši takmer 150 000 kilometrov, čo je tri a pol ráz viac než dĺžka rovníka.*“⁴⁰

---

³⁹HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. *Antická jména: jak je číst a skloňovat*. Praha: AMU, 2005, s. 130. ISBN 80-7331-044-9.

⁴⁰KOVÁČ, D., VALACHOVIČ, P., KRATOCHVÍL, V., MÚCSKA, V., *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*, 2001, s.33.

Postupně výklad přechází k tématu punských válek, které se nacházejí v podkapitole s názvem *Vojna s potomkami býka (Válka s potomky býka)*. Tento název vysvětluje legenda o založení města Kartága. „*V meste Tyros vládol vládca, ktorý bol veľmi prísny voči svojim poddaným i voči členom svojej rodiny. Jeho sestra sa zaľúbila do muža, ktorého jej brat nechcel prijať do rodiny, a preto musela ujsť na lodi d'aleko na západ. Fenickí námorníci dobre poznali pobrežie Čierneho kontinentu a rozhodli sa, že sa asi v polovici pobrežia usadia. Domáce obyvateľstvo s tým súhlasilo, ale pridelo im len toľko pôdy, koľko zaberie rozťahaná koža z býka. Feničania rozrezali kožu na jemné pásiky a pomocou nich označili priestor, na ktorom postavili nové mesto – Kartágo. V ich jazyku sa mesto volalo Kart Hadašt, čo znamenalo Nové mesto. Podľa legendy o býčej koži sa Kartáginci pokladali za potomkov býka.*“⁴¹ Autoři popisují Feničany jako skvělé námořníky a obchodníky. Punske války líčí velmi stručně, pozornost koncentrují zejména na pozitivní a negativní důsledky těchto válek pro Řím. Postupně přecházejí k situaci v Římě a politickým snahám bratrů Gracchů. V příloze se nachází stejný, ovšem nezkrácený úryvek z řeči Tiberia Graccha jako v předchozí učebnici. Krom zobrazení podoby vojevůdců Hannibala, Publia Cornelia Scipiona a bratrů Tiberia a Gaia Graccha se zde nachází vyobrazená kartaginská mince ražená na Sicílii. Zajímavý je obraz z 19. století prezentující představu malíře o přechodu Alp Hannibalem. Autoři doporučují k doplnění výkladu opět publikaci od Vojtěcha Zamarovského *Dejiny písané Římom (Dějiny psané Římem)*⁴².

Další podkapitola se zabývá přechodem státního zřízení Říma od republiky k císařství. Po punských válkách se stala římská říše největším státem v tehdejší světě. V tomto období došlo k změně armády na žoldnéřskou armádu. Vliv vojska byl nezanedbatelný. Výklad se krom armády ubírá směrem k vytvoření triumvirátů, tedy spojení tří politiků – Pompeia, Crassa a Caesara a po smrti Caesara pak spojení Antonia, Lepida a Caesarova adoptivního syna Gaia Octaviana. Zavraždění Caesara je zde vyhrazen úryvek z díla římského historika Suetonia, který se proslavil především sepsáním životopisů dvanácti římských císařů. V příloze se nachází také snímek rubu

---

⁴¹KOVÁČ, D., VALACHOVIČ, P., KRATOCHVÍL, V., MÚCSKA, V., *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*, 2001, s.35.

⁴²ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dejiny písané Římom*. 2. vyd. Bratislava: Mladé letá, 1988. ISBN 80-8046-194-5.

a líce mince, na které se nachazejí dýky, kterými byl Caesar zavražděn a také jeden z jeho vrahů, Marcus Brutus. Důležitým bodem je také cesta Gaia Octaviana k moci a udělení titulu Augustus, do slovenštiny přeloženo jako Vznešený, jímž se dále otevírá navazující podkapitola. V sekci malé galerie osobnosti jsou představeni Gaius Julius Caesar a Gnaeus Pompeius. Žáky pravděpodobně zaujme předmět s nápisem „*Zadržte ma, potom neutečiem a vraťte ma môjmu pánovi.*“, jímž byli utečení otroci označováni a který museli pořád nosit. Autoři vyhradzují dost prostoru otrokům, zejména pak Spartakovu povstání, jehož cílem bylo dovést vzbouřené otroky zpátky ke svobodnému životu do vlasti, která však není blíže definována. Je důležité zmínit, že ne každému otrokovi se ale vedlo zle – záleželo na charakteru majitele. Někteří i po propuštění na svobodu zůstávali věrni svému pánovi a z jeho domácnosti neodešli.

Následující podkapitola nese název *Rím vládne svetu (Řím vládne světu)*. Výklad je zaměřen na Octaviana Augusta, jeho politické reformy a částečně také osobní život a vnímání na základě úryvku z jeho vlastního životopisu, který je ovšem tendenční. Augustus sám sebe líčí tak, jak chtěl, aby ho viděli ostatní (nejen současníci, ale i další a další pokolení).

Dále se zde žáci seznámí s provinciemi a rozšiřováním latiny a antické kultury. Autoři také vysvětlují vznik a nezbytnost osobní stráže, tedy pretoriánské gardy. Mapa římské říše za vlády císaře Augusta a Traiana s hranicí Limes Romanus slouží jako přehledné vodítko pro popis rozlohy a vlivu říše. V této podkapitole se krom Octaviana Caesara Augusta zmiňuje také císař Traianus a Hadrianus. Poslední, okrajovou, přesto velmi důležitou poznámkou nenavazující k výkladu, je připomínka výbuchu Vesuvu v roce 79, který zničil přístavní a lázeňská městečka Pompeje, Herculaneum a Stabiae, která jsou nejen důležitou památkou antického světa, nýbrž také významným pramenem našich znalostí (především každodenního života). Posloužily jako podstatný zdroj poznání například antického malířství. Význam poznámky spočívá zejména v uvědomění si, že i v současnosti je možné antiku zkoumat i v hrubých rysech, nejen jako doplňkové poznání, jelikož zub času tyto města nenarušil.

Další podkapitola *Pán a Boh (Pán a Bůh)* líčí období pozdního císařství, vládu císařů Diokleciána a Konstantina Velikého a rozdělení říše za vlády císaře Theodosia I.

Poměrně dost prostoru je věnováno výkladu reforem, například Diocletianovým změnám ve spravování říše i nově ustanovených celků. Osobnost tohoto císaře je žákům přiblížená na základě úryvku z díla křesťanského spisovatele Lactantia. Obrazové přílohy jsou v tomto případě zvoleny nená vazně na výklad. V tematickém celku zaměřeném na politiku se objevuje jako doplnění textu snímek modelu hipodromu a reliéf závodů v hipodromu. Zaručeně zajímavou poznámkou je odkaz v popisku snímku právě tohoto modelu k fanouškovské agresi. „*V centre mesta bol postavený hipodró m, v ktorom sa konali preteky konských záprahov. V Konštantínopole vznikli štyri skupiny fanúšikov, ktorí sa odlišovali klubovými farbami – modrí, zelení, bieli a červení. Po pretekoch záprahov vznikali medzi fanúšikmi ťažké zrážky, pro ktorých často zahynulo i niekoľko sto ľudí.*“

Křesťanství k Římské říši je v této učebnici vztaženo výhradně tematicky k Římu. Na rozdíl od předešlé učebnice *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom* je náboženství obecně vysvětleno pouze velmi stručně. Autoři se nezaměřovali na výklad z pohledu filozofie a religionistiky, jak tomu bylo právě u předchozí učebnice, nýbrž se zaměřují na informace z hlediska dějin. Vědomosti o Bibli a náboženství by měli mít žáci z minulého ročníku, v poznámkách je odkazují na konkrétní učebnici i strany. Dostávají se postupně od nenávisti a pronásledování až k Milánskému ediktu a zrovnoprávnění křesťanství. Tento nečekaný obrat je patrný už na základě zvolených úryvků, a sice z ukázky sepsané křesťanským spisovatelem Lactantiem o nařízení císaře Diokleciána z roku 303, kterým dává pokyn k pronásledování křesťanů. Naproti tomu stojí úryvek nařízení Konstantina Velikého z roku 313, který přiznal křesťanům právo svobodně vyznávat své náboženství. Snímek busty císaře Konstantina Velikého je součástí obrazové přílohy, ve které se žáci setkají s jeho proslulým viděním kříže s nápisem „*v tomto znamení zvíťazíš*“⁴³ před bitvou u Milvijského mostu. Po této vítězné bitvě ukončil tetrarchii, tedy systém vlády čtyř panovníků, stal se tak jediným císařem římské říše a následně povolil křesťanství. Dalším zajímavým snímkem vztahujícím se k tématu křesťanství v Římě je fotografie pestře zdobených katakomb nacházejících se za hradbami města.

---

⁴³KOVÁČ, D., VALACHOVIČ, P., KRATOCHVÍL, V., MÚCSKA, V., *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*, 2001, s. 42.

Téma starověkého Říma uzavírá stejně jako téma starověkého Řecka souhrn kultury. Autoři výrazným způsobem propojují obě kultury. Zasahují do nejrůznějších oblastí jako je výchova a vzdělávání, právo, literatura, historie, řečnictví, sochařství, malířství, stavitelství a další. Ke každé oblasti zmiňují významnou osobnost k ní náležející se základními informacemi a připojují obrazovou přílohu. Celá kapitola je psána relativně obecně, předpokládám, že žáky zaujme spíše konkrétní poznámka, jako je například popis kolosea. „*Koloseum bolo najväčším amfiteátrom v Rímskej ríši. Zmestilo sa doň 50 tisíc divákov. V podzemí boli kobky pre otrokov-gladiátorov⁴⁴ alebo pre divé zvieratá. Roku 80 sa tu odohrávali stodňové hry, pri ktorých bolo zabitých asi 5 tisíc divých zvierat. Bojisko (aréna) sa dalo napustiť aj vodou, vtedy sa tu konali námorné bitky na malých lodiach.*“⁴⁵

Poslední kapitola zabývající se antikou je spojená s územím Slovenska. Předchází ji mapa na dvojstránce, která vznikla podle římské předlohy ze 4. století. Ve 13. století ji objevil německý učenec Konrád Peutinger. Mapa zobrazuje římskou říši, její města, osady a vzdálenosti mezi nimi. Částečně ji překrývá další mapa. Jedná se o zmenšenou část zobrazující úsek středního Dunaje s údaji o vzdálenostech, například dnešní Rusovce (součást Bratislavy) - Carnuntum (dnešní Rakousko) 14 mil (tedy necelých 23 km).⁴⁶

Faktické souvislosti autoři popisují v podkapitole s názvem *Na hraniciach Rímskej ríše (Na hranicích Římské říše)*. Popisují postupně osídlení Germánů a nutnost Římanů postavit hranice před útoky tohoto kmene, dále zmiňují Markomany a Kvády. Postupně přecházejí k jednotlivým římským vojenským táborům na tomto území a vývoji politické situace za vlády Marca Aurelia, kdy Římané pronikli až na území dnešního Slovenska. Jako obrazovou část výkladu zvolili autoři mapu zobrazující Slovensko v římské době, zdeformovanou přilbu římského důstojníka, která byla nalezená při kopání zahrady v Rusovcích. K nálezům římského tábora s nejrůznějšími předměty jsou rovněž přiložené fotografie artefaktů a také úryvek z vědecko-populární literatury, který

---

⁴⁴Gladiátorem se mohl stát válečný zajatec, odsouzenec nebo otrok, ale také svobodný občan a po čase se gladiátory stávali též školení bojovníci, vycvičení na boj s ostrými zbraněmi.

⁴⁵ Tamtéž. s. 45.

⁴⁶ Tamtéž. s. 46.

vykresluje objevení tehdejšího tábora Gerulata v knize Pavla Dvořáka *Zlatá kniha Bratislavy*⁴⁷.

Výklad antiky definitivně uzavírá dvojstrana s časovou přímkou s nejdůležitějšími mezníky tohoto období. Začíná osídlením střední Itálie v roce 1200 př. n. l. a končí zánikem západořímské říše s tradičním rokem 476. Nachází se zde množství snímků s popisky. Na rozdíl od předchozí analyzované učebnice se však nejedná o nejdůležitější snímky, které by žáci měli umět bezpečně pojmenovat a zařadit, ale jde o naprosto nepodstatné a k opakování nevhodné fotografie artefaktů – například medaile, respektive ozdobný plát z tepaného stříbra, která byla součástí výstroje (není upřesněno čí výstroje).

Ve většině kapitol se v rámci doporučené literatury nachází odkaz na publikaci od slovenského historika a spisovatele Vojtěcha Zamarovského. Je žádoucí, aby žáci alespoň znali jméno tohoto moderního amatérského historika, jednoho ze zakladatelů literatury faktu v tehdejší Československu.

---

⁴⁷DVOŘÁK, Pavel. *Zlatá kniha Bratislavy*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1993. ISBN 80-220-0490-1.

2.3 Dejepis 1 pre prvý ročník gymnázií (Dějepis 1 pro první ročník gymnázií)

Úvodnímu slovu věnovanému pedagogům a žákům předchází citát Arnolda J. Toynbee: „*História sa musí písať stále znovu a znovu. Nie preto, že sa zistili nové historické skutočnosti, ale preto, lebo hľadisko pozorovateľa sa stále mení.*“ Autoři v prologu vysvětlují, proč se učí dějiny, proč by měl člověk znát historii. Jedná se o nejlepší možný úvod, jelikož předmět a smysl hodin dějepisu často podléhá útokům veřejnosti, ba dokonce samotných žáků, v tomto případě patnáctiletým studentům, kteří již mají – nebo by měli mít – představu o tom, že líčení minulosti se vždy děje v kontextu doby, v níž je o ní psáno. Navazuje kapitola s názvem *Čo je to dejepis? (Co je to dějepis?)*, ve které je poukázáno na možné rozčlenění etap dějin, tedy prostorové, věcné a chronologické. Zároveň jsou zde vyznačeny a vymezeny nejdůležitější mezníky, zároveň zdůrazňují kontinuitu a uspořádání historických faktů do logických souvislostí. Dostávají se k pramenům, jejich dělení a jednotlivým druhům. Tato úvodní kapitola seznamuje žáky s jednotlivými pomocnými vědami historickými, čímž poukazuje na širokospektrální náhled na studium dějin.

Téma starověkého Řecka začíná nejstaršími státy na území Řecka. Přestože je v učebnici vyhrazeno relativně málo prostoru výkladu antiky, je zde zakomponována řada obrazových příloh, nejrůznějších fotografií a map. Rozhodně je třeba poukázat velikost map. Je třeba se kriticky podívat na pozitiva a negativy velkých map. Autoři vkládají mapy, které tvoří například 2/3 stránky. Nabízí se zde připomínka, že tato zobrazená velikost jde na úkor textu. Nicméně mapa zobrazující směry osídlování řeckých kmenů dokládá pravý opak. Velmi jednoduše vypracovaná mapa s barevným rozlišením směrů spolu s popisem jednotlivých ostrovů a významných center vytvoří žákům mnohem přesnější představy a pomůže jim v orientaci mnohem více než malá mapa s nepojmenovanými ostrovy či špatně čitelnou legendou, která je však doplněná slovním popisem.

Výklad učiva začíná geografickým popisem a charakterem krajiny. Poměrně stručně jsou popsány civilizační okruhy, které postupně vznikly na území Řecka – kykladskou kulturu, minojskou a mykénskou kulturu. Žákům je představená stará řecká báje o Minotaurovi a půdorys paláce v Knóssu, který má demonstrovat úroveň minojské

civilizace. Autoři se zastavují u písma užívaného na Krétě, u vědců, kteří rozluštili lineární písmo B. Je zde vložena kompilace sestávající se z ukázek všech tří druhů užívaného písma. U výkladu mykénské civilizace nalezneme krom samotné charakteristiky této kultury také pověst o trojské válce a medailonek s fotografií německého vědce Heinricha Schliemanna. Každou podkapitolu vhodně ukončují autoři slovníkem historika a sekcí otázky, úlohy či zamyšlení a následnou doporučenou literaturou.

Následuje podkapitola *Grécko kráľov (Řecko králů)*, která začíná opět přílohou. Je zde vložený chronologický přehled nejdůležitějších událostí. Je překvapující, že tuto tabulku nevložili autoři na konec výkladu, jak bývá zvykem, nicméně před výklad. Umístění před výklad sebou přináší pouze kladné stránky, žáci si mnohem lépe uvědomí rozsah období, vývoj a rovněž nemusí prohledávat spousty stran k nalezení tohoto přehledu. Podkapitola je rozdělená na několik celků. První z nich je zaměřen na homérské období, zejména uspořádání a fungování společnosti, dále je popisováno archaické období a postupně výklad přechází ke vzniku městského státu. S ním přichází nová občanská práva a povinnosti, nicméně pouze pro svobodné obyvatele měst. Otroci jsou zmiňováni v krátkosti. Navazuje téma velké řecké kolonizace, kde autoři popisují příčiny, vztahy mezi mateřskými městy a koloniemi. Důležitá je zde pouze marginální poznámka vztahující se k obchodu a vytvoření nové vrstvy obyvatel ve společnosti-obchodníků. Všechny tyto okolnosti měnily tvář tehdejší společnosti, změnilo se sociální složení obyvatelstva a docházelo k nutnosti reforem v politice. K této problematice přechází text pod názvem *Raná grécka tyrania (Raná řecká tyranie)*. Žáci se seznámí s politickými osobnostmi v Athénách – Drakontem a Solónem. Autoři zde vkládají tabulku k Solónově ústavě zobrazující jednotlivé třídy a následovné zařazení v otázce politických práv, službě ve vojsku a přiřazení podle množství medimnů⁴⁸ k jedné ze čtyř tříd. Autoři zde hovoří o tyranech, předpokládají však, že žáci jsou schopni pochopit – popř. s výkladem pedagoga – rozdílné pojetí výrazu tyran v antickém a současném kontextu. Výklad je proložen obrazovými přílohami – fotografií korintského chrámu zasvěceného bohu Apollónovi a grafickou kompilací zobrazující dórský, iónský

---

⁴⁸Medimnos je antická jednotka, na základě Solonovy ústavy se obyvatele rozdělovali podle výnosu obilí právě v této jednotce; 1 medimnos = 0,052 metrů krychlových.

a korintský styl sloupů. Opět bych vyzvedla velikost obrazové přílohy, autoři se nebojí vložit nákres přes polovinu stránky. Zároveň velmi stručnými poznámkami vystihují podstatu témat a zároveň jimi vytváří most mezi jednotlivými událostmi či etapami. „*Ked' tyrania splnila svoju úlohu (zlomila moc rodovej aristokracie), odstránili ju a nahradili demokratickou ústavou.*“⁴⁹

Autoři pokračují tématem filozofie, avšak jedná se o pouhé seznámení se s předpoklady pro vznik filozofie a výčet prvních filozofů. Dále pak věnují prostor olympijským hrám a myšlence kalokagathie.

Další kapitola se zabývá Řeckem v klasickém období. Stejně jako v předchozí kapitole výkladu předchází přibližně stejně velká mapa a stručný chronologický přehled. V úvodním odstavci sumarizují autoři celou předchozí kapitolu s důrazem na předpoklady, které dovedly Řecko až k tomuto období.

První podkapitola popisuje Spartu, vojenské zaměření, které se odráželo v celé jejich společnosti. Není zde zmíněno, že by se jednalo o vojenský stát odjakživa. Z kontextu však jasně vyplývá propracovanost systému. Je patrné, že trvalo nějaký čas, než zavedený systém došel tam, jak se o něm učí dnes. Žáci se zde seznámí s rozdělením obyvatel do jednotlivých vrstev a také úředním a politickým systémem. Marginálně je zde zmíněno vytvoření peloponéskeho spolku.

Poté následuje velmi stručné seznámení s Athénami. Autoři zde zdůrazňují pouze rozdíl mezi drsnými a skromnými podmínkami, které se prolínaly životem Sparťanů a velmi úrodným územím, na kterém se zároveň nacházely ložiska rudy a mramoru, kterými disponovaly Athény. Důležitým bodem oblasti byl rovněž přístav Pireus, který umožňoval Athénám spojení se všemi částmi Středozemního moře.

Na počátku 5. století se objevil konflikt, tzv. řecko-perské války. Je popsán obecně, ve stručnosti. V poznámkách pak opět značně zkráceně přibližují vyloďení Peršanů u městečka Marathón, důraz je však kladen na běh vojáka do Athén a počátek maratónského běhu, který se dnes těší obrovské popularitě. Velmi strohou poznámkou připomínají statečnost Sparťanů pod velením krále Leonida, bitvu u Salamíny a Platají.

---

⁴⁹BARTL, Július, KAMENICKÝ, Miroslav, VALACHOVIČ, Pavol. *Dejepis: pre 1. ročník gymnázií*. 2. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2002, s.69. ISBN 80-08-2842-4.

Rozhodně se jedná o nejstručnější možné pojetí tohoto střetu. Přestože je uvedený výklad pojat tak moc stručně, je pro žáky dostatečně srozumitelný.

Výklad přechází k athénské demokracii, kde se žáci seznamují s politikou Kleisthena a Themistokla. Zároveň zde představují systém eklésie, tedy lidového shromáždění a politiky vedoucí k přímé demokracii. Popisují změny, které nastaly po výše zmíněné řecko-perské válce, tedy budování loďstva, reformy Perikla, přestavbu Athén pod záštitou tohoto stratéga a vytvoření délského námořního spolku, který se později transformoval na athénský námořní spolek, jenž sloužil na obranu nejvíce ohrožených států před Peršany.

Jak autoři nastínili u charakteristik Sparty a Athén, samotné rozdíly musely nutně vést ke konfliktu, po mocenských ambicích Athén došlo opravdu ke střetu, tzv. peloponéské válce, která zasáhla téměř všechny řecké státy. Na rozdíl od řecko-perských válek je toto střetnutí přiblíženo mnohem podrobněji. Je zde přesně lokalizováno místo Aigospotamoi, kde Athény prohrály bitvu a také ztratily loďstvo. Jsou zde popsány důsledky, které vedly k výrazným změnám v uspořádání tohoto státu. Na základě těchto změn došlo k dalšímu vojenskému střetu, korintské válce. Je však zmíněná pouze okrajově. Předtím než autoři přejdou ke klasické řecké kultuře, poznamenávají dopad těchto válek na Řecko, spočívající v oslabení celkové moci, kterého využila Makedonie.

Poměrně velký prostor je právem vymezen pro oblast řecké kultury. Divadlo je zastoupeno nejznámějšími umělci, jakými byli Aischylos, Sofoklés, Euripidés a Aristofanés. Žáci se seznámí s nejvýznamnějšími autory na poli dějepisu, tedy Hérodotem, Thúkýdidem a Xenofóntem. Oblast, kterou autoři podrobně rozebírají, je filozofie. Poukazují na smysl sofistů a předkládají život a myšlenky výrazných filozofů doby klasického Řecka, Sókrata, Platóna a Aristotela. Výklad doplňují ukázkou z Platónovy *Obrany Sokrata*⁵⁰ a fotografiemi bust Platóna a Aristotela. Přidávají také stručné poznámky k malířství, sochařství a architektuře.

---

⁵⁰PLATÓN. *Obrana Sokratova*. 2. vyd., (v edici Lyra 1. vyd.). Praha: Lyra Pragensis, 1970. Lyra. V poznámkách bych ISBN nikde neuváděla. Stačí v závěrečném seznamu.

Na konci celého tématu se v sekci slovníčku objevuje poprvé zmínka o ostrakismu. Dále je zde vysvětlen význam slov, například agora, héros, stratég či thėti. Domnívám se, že by bylo vhodné porovnat původní význam slova s významem dnes používaným. Například stratég byl v období antiky označován velitel armády, v helénistických státech a v Byzanci se pojmem stratég označovala navíc také osoba vojenského místodržícího. Dnes se v řečtině slovo stratég používá k pojmenování nejvyšší generálské hodnosti pozemního vojska. V češtině nazveme slovem stratég nejčastěji odborníka ve strategii, synonymem taktik. Rozhodně chybí příklad, jak se dané slovo užívá dnes, resp. v jakém kontextu.

Následující kapitola s názvem *Helenistické Grécko (Helenistické Řecko)* začíná opět chronologickým přehledem nejdůležitějších událostí. Je zde kladen důraz na odlišný vývoj Makedonie oproti jiným řeckým státům, který se zákonitě odrazil ve společnosti. Dlouho stál stát na okraji řecké společnosti. Politice Filipa II. není věnováno příliš mnoho pozornosti, významným bodem je pochopitelně bitva u Chairóneie, ve které došlo ke střetu makedonských a řeckých vojsk. Zároveň už zde autoři poukazují na schopnosti Filipova syna Alexandra. V další podkapitole je přiblížena říše Alexandra Makedonského a její rozdělení po jeho smrti mezi tzv. diadochy. Autoři charakterizují jednotlivé říše a popisují rozdíly. Zajímavou poznámku přiřazují k Pergamu, od něhož vede cesta ke vzniku pergamenu. Nakonec je žákům přiblížen zánik helenistických států.

Poslední část výkladu je zaměřená na oblast helenistické kultury, zejména na filosofii a náboženství, které bylo v této době konfrontováno s orientálními náboženstvími a kulturami. Důležitý je rovněž rozvoj filologie, historie a aplikované vědy a techniky, stojící na poznatcích matematika Eukleida či Archiméda. Poznatky jsou však bohužel na velmi obecné úrovni. Snad se předpokládá, že se o nich studenti doví v hodinách matematiky či dalších předmětů.

Na závěr tématu starověkého Řecka je připojena tabulku s časovou přímkou, na které jsou zachyceny nejdůležitější politické, hospodářské a kulturní události celé této etapy.

Kapitola pojednávající o dějinách starověkého Říma začíná opět chronologickým přehledem a velmi podrobnou geografickou mapou Itálie, které autoři vyhradili téměř

celou stranu. Nejprve představují přírodní podmínky a jednotlivé skupiny obývající Apeninský poloostrov. Etruské civilizaci, zejména původu tohoto kmene, hospodářství a umění je vyhrazen celý zbytek první podkapitoly. Je to důležité, protože Římané přebírali mnohé nejen od Řeků, ale také právě od Etrusků. Následuje velmi podrobně popsáný vznik Říma. Nejstarší období, tedy královské zřízení Říma, zahrnuje popis politického systému a obeznámení s jednotlivými historickými římskými králi s jejich reformami až k postupnému úpadku moci vedoucímu k vyhnání posledního z těchto králů v roce 510. Žáci mohou na základě přehledně vypracované tabulky, porovnat reformu Servia Tullia s reformou Solona v Athénách.

Po skončení etapy královského Říma následuje podkapitola s názvem *Spoločenstvo rovných – rímská republika (Společenství rovných – římská republika)*. Chronologický přehled zahrnuje vytýčení počátku republiky, vznik dvanácti desek, dobytí celé Itálie či punské války. Poměrně dost prostoru věnují autoři politickému systému, řízení státu či uspořádání a fungování úřadů. Důležitým tématem je také zahraniční politika, zahrnující založení latinského spolku, výboje a expanzi Říma, například střed s králem Pyrrhem, který je přiblížen krom samotné hlavní linie výkladu také v poznámkách. „*Pri postupe na juh narazili na začiatku 3. storočia pred Kr. na grécke osady v južnej Itálii. Jednou z najvýznamnejších bol prístav Tarent. Tarentania si na pomoc prizvali kráľa Pyrrha, ktorý mal aj bojové slony. Rimania sa však čoskoro naučili bojovať proti slonom (presekávali im šľachy na nohách).*“⁵¹ Úspěšné zahraniční politice předcházely změny ve vnitřní politice. Jedná se zejména o upravení poměrů mezi plebeji, kteří téměř dvě století bojovali za zrovnoprávnění s patricii. „*Plebejci podľa ústavy Servia Tullia nemohli zastávať významné úrady, ani nesmeli uzatvárať manželstvá s patricijmi. Majetkové rozdiely medzi bohatými patricijmi a chudobnými plebejcami sa prehlbovali. V rímskej spoločnosti dochádzalo k vnútorným rozporom. Plebejci začali využívať skutočnosť, že tvorili základ rímskeho vojska: odmietali slúžiť vo vojsku, odchádzali z Ríma na pahorok Aventinus a hrozili vytvorením vlastného štátu.*“⁵² K dalším změnám patřila například kodifikace práva, vznik zákoníku dvanácti

---

⁵¹BARTL, J., KAMENICKÝ, M., VALACHOVIČ, P., *Dejepis: pre 1. ročník gymnázií*, 2002, s.92.

⁵²Tamtéž. s.92.

desek, který byl prvním předpokladem pro změny v úředním systému a společnosti, včetně vytvoření nové úřednické aristokracie, tzv. nobility.

K otázce hospodářství se autoři vyjadřují relativně stručně, přesto však sdělují všechny podstatné informace spojené s pěstováním plodin, existencí soukromého a kolektivního vlastnictví.

Expanzivní politika Říma vyústila k punským válkám. Autoři se zaměřují na příčiny, podrobný průběh jednotlivých etap války a politické a sociální důsledky.

V následující podkapitole *Na vrchole moci a kríza republiky (Na vrcholu moci a krize republiky)* se objevuje konflikt Římanů s Řeky a následovné připojení Makedonie k římské říši, hnutí bratrů Gracchů, povstání otroků v čele se Spartakem, vojenská reforma, občanská válka a vznik triumvirátů. V rámci těchto témat nejsou obecně charakterizována jednotlivá témata, pozornost směřuje zejména k osobnostem s nimi spjatými, od Spartaka, Gaia Maria, Cornelia Sully, Caesara k Augustovi, prvnímu římskému císaři.

Výklad období raného císařství je uvozen mapou znázorňující největší územní rozsah římské říše dosažený za vlády císaře Traiana. Vládě, reformám císaře Augusta, především jeho vnitřní a zahraniční politice je věnován dostatek prostoru. Výklad přechází k seznámení s julsko-klaudijskou dynastií, kde je představen císař Tiberius, Caligula, Nero, u kterého nalezneme zejména výčet jeho činů, vykreslující ho jako zápornou postavu dějin. Po smrti Claudia, posledního z této dynastie se císařské moci ujal Flavius Vespasianus, zakladatel flaviovské dynastie. Autoři učebnice jmenují vždy jednotlivé císaře, vykreslují jejich nejdůležitější činy a nevynechávají ani vazby či souvislosti mezi císaři, díky kterým si žáci mohou uvědomovat provázanost občanů a jednotlivých historických postav v Římě. Význam těchto poznámek dokládá také řada testů, kdy je úlohou řešitele přiřadit osobnosti, které spolu souvisely či se mohly během života setkat. Předpokládáme-li, že je pro žáky obtížné pamatovat si přesná data narození a úmrtí významných osobností, je velmi podstatné a vhodné zdůraznit vazby mezi

osobnosti, například přátelské vztahy. „*Napokon zvíťazil Flavius Vespasianus, ktorého Nero poveril vojnou v Judei proti Židom*“.⁵³

Autoři se zastavují u stavby Kolosea, zmiňují okolnosti stavby, účel, přikládají snímek zachycující dnešní podobu této slavné římské památky. Avšak alespoň nepatrná zmínka k rozdílu mezi amfiteátre a divadlem (theatron) bohužel chybí.

V podkapitole *Adoptivní císaři (Adoptivní císaři)* je zmiňována politika všech zbývajících římských císařů až k Septimu Severovi, zakladateli severovské dynastie. Je zde patrný neobyčejný mocenský vzestup, rozkvět, ovšem také postupný přechod k negativním jevům s touto prosperitou spjatými, jde především o obrovské plýtvání státním majetkem, výstřední zábavy vedoucí k poklesu, apatii a následnému pádu. Zavraždění posledního z této dynastie je spojováno s krizí římské říše, kdy už nebyla schopná bránit své území před útoky barbarů, následně se některá území odtrhovala a bránila samostatně.

Vláda, povahové vlastnosti či jednotlivé činy císařů jsou vykreslovány nenuceně, přesto však je výrazně popisován rozdíl a důsledky prosperity a úpadku. Expanze či například občanská válka jsou uváděny v jasných příčinných souvislostech. Stejně tak je uvedeno období dominátu, Diocletianovy reformy, vznik tetrarchie. Výklad je doplněn snímkem sousoší tetrarchů z Benátek s úvahovou otázkou „*Myslíte si, že keby na rímské územie neprenikli cudzie kmene, Rímská ríša by sa udržala?*“⁵⁴ Jedná se podle všeho o velmi zajímavý mezník, na který upozorňují autoři, přestože není nijak speciálně v učebnicích definován. Diocletianus zavedl řadu zajímavých a jistě prospěšných reforem. Následně Konstantin Veliký povoluje křesťanství, přesto však následovalo rozdělení říše, barbarizace území, stěhování národů – doba obrovských migračních pohybů, kdy docházelo k promíchávání jednotlivých kultur a vytváření nových společenských vztahů a tradic. Autoři věnují tomuto tématu velkou část prostoru ve výkladu. Výklad je možno vztahovat na aktuální politické situaci a dění. Jedná se

---

⁵³BARTL, J., KAMENICKÝ, M., VALACHOVIČ, P., *Dejepis: pre 1. ročník gymnázií*, 2002, s.105.

⁵⁴Tamtéž, s.109.

o důležitou kapitolu, jak lze prostřednictvím dějin vytvářet nejrůznější pohledy na živé dění.

Posuny kmenů, zrušení hranice mezi světem Římanů a barbarů vedoucí až k postupnému zániku Západořímské říše je zde představen jako ten nejhlubší propad, pomalu vedoucí až ke konci starověku a začátku středověku.

Na závěr kapitoly shrnující dějiny starověkého Říma nalezneme v sekci doporučené literatury opět odkaz na publikace od Vojtěcha Zamarovského, stejně jako v předchozích učebnicích zaměřených pro mladší žáky. Rovněž se zde nachází časová přímka s přiřazenými nejdůležitějšími událostmi na poli politiky, hospodářství a kultury. Jistě by bylo vhodné zařadit publikaci Jana Buriana *Římské impérium*⁵⁵, zaměřující se na podstatné otázky spjaté se zánikem říše. Kapitola starověkého Říma je zaměřená zejména na politický vývoj a události, na rozdíl od kapitoly starověkého Řecka, kde se pozornost koncentruje ke kultuře, umění. Evropská civilizace získala své poznatky právě díky Římanům, ať už hovoříme o římském právu, na němž stojí kontinentální právo či samotné latině a s ní spojenou literaturou a řečnictvím. V poslední řadě jde o velmi důležité poznatky z architektury či například vojenství.

---

⁵⁵BURIAN, Jan. *Římské impérium: vrchol a proměny antické civilizace*. Vyd. 2., dopl. Praha: NS Svoboda, 1997. ISBN 80-205-0391-9.

3. České učebnice

3.1 Dějepis 6

Koncepce úvodního textu je velmi podobná předchozí analyzované učebnici, která je ovšem určená pro žáky gymnázií na Slovensku. Liší se v obsažení klíčových kompetencí a očekávaných výstupů, jež jsou cílem učebnice a také návodem, jak užívat učebnici. Na každé straně se krom hlavní linie výkladu nalézá barevný pruh, ve kterém se nacházejí zajímavosti (označeno ikonkou ✓), poutavé poznámky, otázky vedoucí žáky k zamyšlení, podněty a náměty k diskuzím či referátům (označeno ikonkou X). Již v úvodním slovu se předpokládá důkladná práce s učebnicí a snaha autorů o pochopení už od prvního slova. Toto tvrzení vyplývá z otázek pod textem zaměřených na zopakování slov autorů, byť se jedná o úvod a vysvětlení ikonek či princip odlišení kapitol. Právě barevné odlišení kapitol je významným grafickým faktorem určujícím přehlednost. Dosud se podobný nápad nevyskytl v žádné z předchozích analyzovaných učebnic, přestože žákům umožňuje snadnou orientaci v učebnici, vytváří představu o obsáhlosti a rozsahu témat. Dalším prvkem typickým právě pro tuto učebnici je časová osa na horním okraji každé stránky. Přestože se jedná o velmi stručné a jednoduché zobrazení, žáci se mohou jednoduše orientovat v čase. Do této doby se vyskytovala časová osa pouze na konci kapitol. Učebnice je doplněná řadou obrázků, fotografií, map. Za každou větší kapitolou se nachází shrnutí, které reflektuje obsah celé kapitoly a informace, které je nezbytné znát a souvislosti, které je třeba chápat. V každé analyzované učebnici se nachází slovníček, nicméně autorka této učebnice přichází s dalším důležitým prvkem, který je bohužel zanedbáván a rovněž se v žádné jiné analyzované učebnici nevyskytuje. Jedná se o sekce na konci kapitol zaměřené na výslovnost a skloňování.⁵⁶ Význam ortoepie, tedy správné výslovnosti dokládá řada publikací, v rámci antiky se jedná například o publikaci *Antická jména: jak je číst a skloňovat*⁵⁷. Podobnost s učebnicí pro gymnázia spočívá zejména v úvodní obsahové linii, která zahrnuje obeznámení s pojmy minulost, dějiny, dějepis a historie. Dále v zamyšlení, proč se učí dějepis, kde vědci získávají informace a rozsáhlému seznámení s jednotlivými druhy pramenů. Mimo to je v této učebnici zahrnutá také otázka času (rozdíly mezi lineárním a cyklickým chápáním času), jak správně

---

⁵⁶Autorka vkládá výslovnost antických jmen také průběžně do výkladu.

⁵⁷IHŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. *Antická jména: jak je číst a skloňovat*. Praha: AMU, 2005. ISBN 80-7331-044-9.

pracovat s časovou osou, jak se počítají roky, století a tisíciletí a jejich možné zaznamenávání. Nechybí ani periodizace. Zajímavá je koncepce doporučené literatury. V přechozích učebnicích se nacházely odkazy vždy za jednotlivými podkapitolami. Zde je seznam doporučených publikací roztříděn do jednotlivých etap. Nachází se v závěru prologu. Jedná se o seznam literatury, systematicky rozdělen k dané etapě – k pravěku je doporučeno 11 knih, ke starověku je navrženo 15 publikací (jedná se například *Staré řecké báje a pověsti*, *Ilias a Odyssea*, *Jak se žilo ve starověku* a díla Vojtěcha Zamarovského). Z výčtu děl je patrné, že nejvýraznějším a nejpodstatnějším pilířem v sekci starověku jsou knihy napsané Vojtěchem Zamarovským.

Téma starověkého Řecka nezačíná jako ve všech předchozích učebnicích geografickým popisem a charakterizováním přírodních podmínek. Autorka na úvod shrnuje význam této starověké civilizace a její přínos pro budoucnost. Přestože se jedná pouze o jeden stručný odstavec, odpovídá na otázku, proč se dnes zabývat antikou. Toto nezanedbatelné shrnutí se bohužel v jiných učebnicích podává pouze okrajově, je rozptýleno do jednotlivých podkapitol a témat. Celkový význam antiky a důraz na paralely se současností jsou tak zmiňovány pouze mezi řádky.

Teprve poté přechází výklad k přírodním podmínkám, zemědělství, řemeslu a obchodu. Kapitulu Řecka uvozuje stroze popsána mapa Egejské oblasti. Popis je redukován na pojmenování nejdůležitějších ostrovů a moří. V barevném pruhu je přiložená barevná fotografie zobrazující krajinu Řecka dnes a fotografie olivovníku, typického zástupce řecké flóry. Na další straně je tento prostor využit k podrobnému představení krétských bájí a pověstí. Jedná se o úvod k následující podkapitole s názvem Kréta a první Řekové (doba bronzová), kde se výklad koncentruje na krétské paláce, jejich popis, který je doplněn nárysem plánu paláce v Knóssu a ilustrací rekonstrukce paláce, na které je výrazná barevnost těchto staveb. Dále je zde přiložená mapa Kréty pouze se třemi popsány body, které představují právě tyto paláce. Menší část výkladu je pak zaměřená na společnost, písmo a zánik minojské kultury.

Dalším tématem je mykénská civilizace. V úvodu v barevné části se nachází vyprávění o Heinrichu Schliemannovi, které je doplněno o jeho fotografii. Na rozdíl od medailonku z učebnice pro slovenská gymnázia, kde byl tento německý archeolog

výrazně strohým faktografickým způsobem představen, se jedná o volné vyprávění. To je však značně citově zabarveno a působí na emoce žáka. „*Tvrdohlavě se držel Homérova popisu okolí Tróje, podle něj si na tureckém pobřeží vytipoval místo a začal kopat. Všichni se mu smáli: nikdy nikdo neslyšel, že by zrovna tam na pahorku Hisarliku, někdy stálo nějaké město. Ale Schliemann se nevzdal a Tróju opravdu objevil.*“⁵⁸ Krátce je zde představeno zařazení řeckých kmenů. Pozornost je věnována palácům, zejména porovnání mykénských a krétských paláců. Poté výklad přechází ke společnosti, vytváření malých států. Trójská válka je zmíněna pouze okrajově na základě příspěvku o Schliemannovi a pověsti o Tróji. Oslabení malých států vedlo k neschopnosti bránit se útokům jiných řeckých kmenů, především Dóřů. Tyto okolnosti vedly k zániku mykénské civilizace.

Homérské období představuje etapu, která je přiblížená nejslavnějšími řeckými eposy *Ílias a Odyssea*. Ve stručnosti jsou zde uvedeny informace o osídlení Malé Asie, rovněž se zde nachází charakteristika tehdejší společnosti (sociální rozvrstvení). V odkazech se nachází řada zajímavých otázek a podnětů, ke kterým je však nutno otevřít a projít si řecké báje a pověsti. Autorka zdůrazňuje obraty *danajský dar*, *Achillova pata*, *jablko sváru*, *sisyfovská práce*, *Tantalova muka* či *Prokrustovo lože*⁵⁹, blíže je však nerozebírá. Tyto obraty jsou pro žáky rozebírány například v publikaci *Rozum pod lavicí*⁶⁰. Nepochybně velice důležitým dílem, kde žáci naleznou řadu odpovědí, vysvětlení či odkazů je také *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*⁶¹. Dále směřuje svou pozornost k recepci antiky, kupříkladu připojuje zajímavý příspěvek k řeckým jménům, která se často vyskytují v české společnosti. Jmenuje jednotlivá jména řeckého původu spolu s jejich významem. Touto formou propojuje období antiky se současností a každodenním životem žáků. V žádné jiné učebnici se náhled na jména a jejich užívání nevyskytuje.

Podkapitola s tématem formování městských států směřuje zejména k vzniku poleis, městských států. Zdůrazňuje odlišné přístupy příchodích kmenů k původnímu

---

⁵⁸VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2006, s. 74. ISBN 80-7235-337-3.

⁵⁹VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*, 2006, s. 78.

⁶⁰ELMANOVÁ, Olga. *Rozum pod lavicí, aneb, Co v učebnici nenajdeš*. Ilustroval Jiří FIXL. V Praze: Knižní klub, 2004. ISBN 978-80-242-5363-3.

⁶¹MARTIN, René a Sandrine AUGUSTA-BOULAROT. *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*. Přeložil Věra HRUBANOVÁ. Praha: EWA, 1993. ISBN 80-85764-02-4.

obyvatelstvu. „Dórové, kteří koncem mykénského období přišli do Řecka, s původním obyvatelstvem buď splynuli (to bylo nejčastější), nebo si domorodce podmanili a vytvořili ostře oddělenou vládnoucí vrstvu (například ve Spartě).“⁶² Navazuje výkladem o velké řecké kolonizaci, zakládání kolonií a představuje tento fenomén spolu s jeho důsledky.

Autorka vytváří úlohy, které jsou výrazně vytýčeny chlapeckému zájmu či naopak pozornosti děvčat. V autorčině postoji je patrný zájem rozšířit povědomí o antice mezi děti a také její práce s dětmi přesahující rámec pedagoga. Předpokládá, že chlapce zaujme výstroj a výzbroj vojáků, proto vkládá ukázkou z Homérovy *Íllias*, která je zaměřená na popis přilby. Hned pod ní je umístěn snímek sošky mykénského bojovníka s přilbou. Úlohou žáků je porovnat ho se slovním popisem helmy. Navíc přikládá snímek bronzové zbroje s naprosto odlišnou přilbou od obou výše zmíněných. Naopak děvčatům vyhrazuje úlohy spojené s oblékáním, otázkami, jak se oblékal peplos nebo jak si učesat vlasy na styl bohyně Pallas Athény. Vodítkem jsou snímky sochy zobrazující tuto bohyni.

Raná řecká tyranida je shrnuta stručně. Důraz je kladen na seznámení se s termínem tyranida.

Následující výklad seznamuje žáky se Spartou. Za stěžejní body této podkapitoly je považována spartská výchova a politický systém, který je doplněn přehledným schématem, díky kterému žáci jednoduše získají přehled o jednotlivých subjektech systému (kdo koho volí, kdo nad kým vykonává dozor). Výchova ve Spartě a fungování společnosti, včetně postavení žen je přiblíženo relativně obsáhlým textem mimo hlavní linii výkladu. Na závěr jsou uvedeny informace k peloponéskému spolku.

Městský stát Athény je prezentován skrze politiku a reformy místního básníka a státníka Solón. Rozdělení do majetkových tříd a následné přiřazení k vojsku či patrná politická práva jsou nastíněny již v příloze – v přehledné barevné tabulce. Autorka se zastavuje u jednotlivých tříd, otázce athénské demokracie a politického systému. Stejně jako u Sparty se zde nachází přehledné grafické schéma zobrazující právě politický systém s jednotlivými subjekty a jejich hlavními úlohami. Na závěr této podkapitoly je

---

⁶²VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*, 2006, s. 79.

podtrhnout další z důležitých rozdílů mezi Athénami a Spartou nevyplyvající z textu. A sice se hovoří o odlišném přístupu ke kultuře – umění, literatuře či filozofii.

Žáci mohou také relativně podrobně porovnat postavení spartských a athénských žen.

Vrcholné období řeckých států je spojeno s řecko-perskými válkami, politickým rozmachem Athén za Perikla a peloponéskou válkou. Řecko-perské války jsou zasazeny do širšího kontextu. Konflikt je uvozen příčinou, následně jsou přehledně jmenovány jednotlivé bitvy s výsledky. Dohru této války představuje uzavření míru, výčet mírových podmínek a okolnosti vytvoření athénské námořní spolkové organizace. K důsledkům války patřilo mimo jiné pozastavení rozvoje, na něhož svými reformami navázal Periklés. Athény se za vlády tohoto významného demokratického politika rozvíjely a staly se kulturním střediskem. Mocenský vzestup však přivedl Athény opět k válce, tentokrát se Spartou. Peloponéská válka je popsána velmi stroze, pozornost směřuje především k důsledkům, jak pro Athény, tak pro celé Řecko. Stručná zmínka o kultuře je zařazena k době vlády Perikla.

Oslabeného Řecka využil makedonský král Filip. Jeho politickému tažení předchází seznámení se vztahy mezi Řeky a Makedonci. Jedná se o krátkou poznámku zaměřenou na obchodní styky. Osobnosti, politické dění a válečná tažení tohoto království jsou shrnuty pod podkapitolou s názvem Filip a Alexandr. Není zde explicitně kladen větší důraz na Alexandra než na Filipa. V předchozích učebnicích je Filip Makedonský zmíněn spíše okrajově a pozornost se velmi výrazně přesouvá k jeho synovi, Alexandrovi. Válková píše v textu s nadpisem Filip a Alexandr o obou docela vyváženě. Následuje výklad pojednávající o rozpadu říše po smrti Alexandra Makedonského a vzniku helénistických říší. Výklad je doplněn mapou zobrazující rozsah této říše, nově založená města a rozdělení území mezi Sýrii, Egypt a Makedonii. Na rozdíl od učebnice určené pro stejně staré žáky na Slovensku nejsou jmenovány rody ovládající toto území, tedy Ptolemaiovci, Antigonovci, Attalovci a Seleukovci. Éra starověkého Řecka končí bitvou u Pydny a připojením Řecka k Římu. Jedná se o první z analyzovaných učebnic, ve které se nachází zmínka o této bitvě.

Autorka doplňuje výklad zajímavými poznámkami, které setrvávají často déle v paměti než samotná fakta z hlavní linie výkladu. „*Démotenes byl významný athénský*

politik a nejslavnější tamní řečník, a to i přesto, že původně koktal. Houževnatým cvičením se této vady zbavil: s oblázky v ústech se snažil překřičet mořský příboj, tak aby mu bylo zřetelně rozumět.“⁶³ Také dbá na provázanost učiva antiky s různými oblastmi, například poukazuje na obraty, se kterými se žák setkává také v českém jazyce. „*Demosthenes měl hlavní podíl na vytvoření řeckého svazu, který se postavil králi Filipovi u Chaironeie. Proslul zejména svými ostrými útočnými řečmi proti Filipovi. Takovým výpadům se proto dnes říká filipiky.*“⁶⁴

Po ukončení sledu politických událostí se nachází zvlášť vydělená část zaměřená na kulturu ve starověkém Řecku. Je zde zahrnuto náboženství, písmo a literatura, věda, divadlo, výtvarné umění a architektura. Všechny oblasti jsou přehledně, byť docela rozsáhle, charakterizovány. Velmi důležitým detailem v rámci architektury je zobrazení jednotlivých typů sloupů. Ačkoli se toto zobrazení, ať už pomocí grafického nákresu či fotografie vyskytuje v každé učebnici, autorka přikládá k fotografiím barevné ilustrace, ze kterých je zřejmé, že tyto sloupy neměly pouze barvu kamenného bloku, ze kterého byly vyrobeny, nýbrž se vyznačovaly pestrými barvami. Autorka prezentuje fenomén olympijských her nejen v kontextu starověku, ale také v době 20. století. Jako jediná též připojuje zmínku k paralympijským hrám, což učí děti přijímat hendikepované spolužáky a celkově invalidy.

Kapitola zaměřená na starověký Řím je stejně jako kapitola o starověkém Řecku uvozena přínosem a odkazem této civilizace. Ve spojitosti s poznatky z nejrůznějších vědeckých oblastí je přiložena zmínka o Etruscích. Úvodní strana je dále tvořena přehlednou mapou Apeninského poloostrova zobrazující osídlení starověké Itálie a několika fotografiemi ze současnosti. Jde o snímky porovnávající římský a pařížský Pantheon a také vítězný oblouk císaře Traiana s vítězným obloukem císaře Napoleona. Tyto fotografie jsou přesvědčivým argumentem, že antikou se inspirovali lidé i v následujících etapách dějin, hovoříme konkrétně o 18. a 19. století.

Uvedení do tématu starověkého Říma je realizováno na základě přiblížení přírodních podmínek a podnebí, které není na území Apeninského poloostrova jednotné. Od toho se

---

⁶³VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*, 2006, s.87.

⁶⁴Tamtéž.

odvíjí zemědělství, způsob obživy rozdílný v hornatých oblastech a nížinách. Důležitým faktorem je také nerostné bohatství. S touto podkapitolou je rovněž spjatá otázka národů obývajících toto území.

Etruskové, národ žijící na území dnešního Toskánska jsou zde představeni jako velmi vyspělá, byť necentralizovaná civilizace. Informace jsou soustředěny zejména na zemědělství, řemeslo a posmrtný život. O náboženství, urbanizaci a obchodu učebnice neinformuje. Etruské ženy měly – na rozdíl od žen řeckých či římských – zcela rovnoprávné postavení s muži v rodině, i společnosti. Dokládajícím příkladem může být přebírání jmen, které se dávalo nejen po otci, nýbrž také po matce. Tento postoj k postavení žen byl často kritizován řeckým obyvatelstvem. Sochařství je zahrnuto v obrazových přílohách, například zobrazení fotografie sarkofágu zemřelého etruského manželského páru či bronzové sošky etruského bojovníka. Dějiny Etrusků zůstávají víceméně tajemstvím kvůli absenci písemných pramenů. Velmi stručně je vylíčená ztráta moci tohoto etnika, tvořící přechod ke vzniku Říma.

Založení Říma je popsáno v hlavní linii výkladu, kde se autorka zabývá národy žijícími na tomto území a také společenskými vrstvami v Římě. Nevynechává ani pověst o Aeneovi a založení Říma. Navazuje římskými králi, reformami Servia Tullia, společností v době královské. Vyhnání Tarquinia Superba je přechod vedoucí k zániku království a vzniku republiky. Stejně jako v učebnici *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom* určené pro základní školy od autorů Krasnovský, Miháliková a Tonková z textu vyplývá, že v době královské existovali pouze výše zmínění dva králové, přestože jich bylo sedm. V učebnici *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku* pro základní školy od autorů Valachovič, Kratochvíl, Mucska nejsou jednotliví králové jmenováni, přesto je patrné z nadpisu podkapitoly *Sedem pahorkov, sedem kráľov (Sedm pahorků, sedm králů)*, že králové nebyli pouze dva. V žádné z analyzovaných učebnic není ani slovem naznačeno, že tyto římské krále není možno bezpečně historicky doložit. Společným rysem těchto učebnic je často výběr stejných obrazových příloh. Na rozdíl od jiných učebnic autorka explicitně poukazuje na to, že postavičky Romula a Rema byly k bronzové soše etruské vlčice z 5. století př. n. l. přidány až v době renesance, tedy o zhruba 2000 let později.

K výkladu spojenému s Etrusky a dobou římského království připojuje poznámky k římským jménům. Seznámí žáky s tím, proč měli Římané tři jména, které z nich bylo první, osobní jméno (paenomen), rodové (nomen gentile), které označovalo příslušnost k rodině (cognomen). Dále se zde nachází obšírná poznámka k vestálkám. Jednalo se o jediný úřad, který mohly zastávat ženy v Římě. Důležitou připomínkou je fotografie s popiskem zaměřeným na jeden z nejvýznamnějších stavebních počínů připisovaný etruským králům, tedy velkou stoku (cloaca maxima), slavnou římskou kanalizací. Autorka opět formou obrazových příloh či úloh a otázek propojuje dějepis s dalšími školními předměty. „*Termín cloaca se používá také v přírodopise. Zjistěte, co označuje.*“⁶⁵ / „*Na freskách v etruských hrobkách můžeme najít také výjevy z hostin a slavností. Na této fresce jsou dva hudebníci a mladík nesoucí nádobu s vínem. Poznáte, na jaké nástroje hudebníci hrají?*“⁶⁶

Podkapitola zaměřená na římskou republiku začíná seznámením s charakteristickými rysy této formy státního zřízení, přechází k římskému politickému systému, který je znázorněn v obrazové příloze pomocí barevného schématu. To přehledně zachycuje vztahy mezi jednotlivými subjekty tohoto systému. V souvislosti s úřady jsou představeny a blíže specifikovány sociální vrstvy existující mezi římským obyvatelstvem a boj mezi nimi, směřující k zrovnoprávnění plebejů s patriciji.

Římské výboje v západním Středomoří zahrnují kromě postupných vojenských výpadů na území sousedních Etrusků a ovládnutí Itálie, také punské války, které jsou zde velmi rozsáhle vyličený. Na rozdíl od jiných analyzovaných učebnic pro základní školy jsou zmiňovány jednotlivé bitvy (bitva u Trasimenského jezera a bitva u Kann), příčiny a důsledky etap, zejména třetí punské války, vedoucí k zániku Kartága. Oproti jiným učebnicím věnuje autorka pozornost samotnému Kartágu, jeho založení, obyvatelům. Aby předešla zmatkům, pečlivě zařazuje všechny názvy spojené s obyvatelstvem, tedy Foiničané, Féničané, Punové a Kartáginci. Součástí výkladu je pověst o založení Kartága. Mimo jiné mohou žáci na základě ilustrací porovnat rozdíly mezi originálními punskými loděmi a loděmi, které vytvořili Římané právě podle vzoru uchvácených punských lodí. V souvislosti s výboji jsou zde zařazeny informace k římskému vojenství, legiím

---

⁶⁵VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk, 2006, s. 102.

⁶⁶Tamtéž. s.103.

a táborům. Celá sekce zaměřená k vojenství je však složená z informací, které zaujmou nejen chlapce. „*Římský tábor se nazýval „castra“. V angličtině se toto slovo změnilo na „chester“. Všechna britská města, jejichž název obsahuje toto slovo, vznikla z římských táborů.*“⁶⁷ Expanze Říma končí ovládnutím Makedonie, která podpořila ve druhé punské válce Kartágo (znovu je žákům připomenuta bitva u Pydny) a vyvrácení Korintu, jež vedlo ke ztrátě řecké samostatnosti.

S expanzí a prosperitou republiky je nevyhnutně spojená také krize republiky. Podrobně vykreslené příčiny krize jsou dále doprovázeny pokusy o řešení. Autorka přibližuje snahu bratří Gracchů o nápravu složité ekonomické a sociální situace a výsledky reforem vedených ve prospěch bezzemků. Opět je jediná z autorů učebnic pro základní školy, když zaznamenává rozdělení politiků na optimáty a populáry. Přibližuje zkušené vojevůdce zastupující tyto politické strany. Zároveň předkládá Mariovu vojenskou reformu, způsob a řešení problémů, které vedly republiku ke krizi. Situaci v římské společnosti přibližuje pomocí termínů, které jsou rovnou vysvětleny (proskripce, konfiskován). Válková klade důraz na přínos římské kultury, poukazuje na nejruznější oblasti, které ovlivnily současnost a často věci, které žáci dobře znají, jen by je pravděpodobně nespojili s obdobím antiky. K výkladu přistupuje opravdu komplexně. Strohé, nepřesné a neodborné srovnání Řeků a Římanů je něco, co přichází pravděpodobně ze společenských věd, z filozofie – ne z hodin dějepisu. Válková usiluje o co nejautentičtější náhled na antiku. Otevírá problematiku nejznámějšího negativního fenoménu této doby, tedy gladiátorských her. Jsou líčeny bez příkras a nepodléhají pouze označení římská zábava. Na toto období spojené s gladiátory, které je charakteristické mimo jiné výrazným přebytkem otroků, navazuje zmínka o Spartakově povstání. V rámci tématu je znovu použita řada podnětů propojující dějepis tentokrát s občanskou výchovou (*Znáte nějaký současný stát, který má – podobně jako Římané – pouze dvě politické strany? Kolik politických stran je u nás?*⁶⁸) a českým jazykem a literaturou (*Zjistěte, zda se Spartakův příběh stal předlohou pro nějaké literární dílo, film či divadelní zpracování.*⁶⁹)

---

⁶⁷VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*, 2006, s. 109.

⁶⁸Tamtéž. s. 112.

⁶⁹Tamtéž. s. 112.

V porovnání s jinými učebnicemi přistupuje autorka odlišně k tématu prvního a druhého triumvirátu. Oproti učebnici *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom* a *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku* věnuje tomuto období zhruba trojnásobek prostoru. Velká část výkladu směřuje k Caesarovi. Ten je v učebnici *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom* zmíněn pouze jako člen triumvirátu. Učebnice *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku* se k Caesarovi vyjadřuje v poznámkách v bočním pruhu (krátké shrnutí, kdo je to Gaius Iulius Caesar) a v rámci ukázky z pramene (úryvek od Suetonia z díla *Životopisy dvanácti římských císařů*⁷⁰). Válková oprávněně věnuje této osobnosti mnohem více pozornosti. Krom výkladu v hlavní linii textu, je k němu vázána řada poznámek v barevném pruhu, jež zachycují detailní charakteristiku jeho osobnosti, zejména povahové rysy a schopnosti. Postava Caesara je představená s výrazným kladným zabarvením jako vzor. „*Osobně byl Caesar velmi inteligentní a prozíravý muž, obratný politik, vynikající vojevůdce, nadaný řečník. Jako jeden z prvních se pokusil o sepsání latinské mluvnice, skládal básně a divadelní hry a svá válečná tažení vylicil v dodnes čtených Zápisích o válce galské a Zápisích o válce občanské.*“⁷¹ Dále je k této podkapitole zahrnující období triumvirátů připojena rozsáhlá poznámka ke kalendáři a Kleopatře.

Období římské republiky je uzavřeno příspěvkem k postavení žen v Římě. Ačkoli se jedná pouze o postranní poznámku, vytváří komplexní představu o zvycích, právech a povinnostech žen vyplývajících ze zásad římského práva. Přestože se Válková snaží přiblížit pohled na ženy v Římě. Je škoda, že však chybí srovnání žen v Řecku a u Etrusků.

Následuje téma zachycující časový úsek Říma jako císařství. Tato etapa je uvozená oficiálním seznámením s principátem, tedy vysvětlením pojmu, pravomoci, kterými disponoval princeps, obeznámení s fungováním úřadů, charakterizováním společných rysů s republikou. Poté teprve přechází výklad k císaři Augustovi. Stručně je představena jeho samovláda, postoj k umění a snaha o řešení morálního úpadku, se kterým se tehdejší

---

⁷⁰SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů: spolu se zlomky jeho spisu O význačných literátech*. Vydání páté. Přeložil Bohumil RYBA, přeložil Jana NECHUTOVÁ. Praha: Garamond, 2016. ISBN 80-902300-5-9.

⁷¹VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*, 2006, s. 113.

společnost potýkala. Ten vycházel zejména z krize rodiny. Autorka přibližuje žákům zákony směřující k řešení sociálního rozkladu. „*Množily se rozvody a nevěry, mnoho mužů i žen raději zůstávalo svobodných. Proto Augustus nařídil, že neženatí muži nesměli dědit, neprovdané ženy platily zvláštní daně, příslušníci vyšších vrstev měli dokonce povinnost sňatky uzavírat. Naopak rodiny s větším počtem dětí se dočkaly od státu zvláštní podpory.*“⁷² V učebnici je konfrontována tato sociální problematika z dob antiky se současností. „*Když jste četli o rozkladu rodiny v Augustově době, určitě vás napadlo, že se tehdejší situace příliš nelišila od té současné. Rozvod je dnes častou záležitostí, mnoho mladých lidí manželství odkládá nebo se k němu nerozhodne vůbec, rodí se čím dál tím méně dětí. Přemýšleli jste o tom, proč tomu tak je? Augustus situaci řešil vydáním různých zákonů. A jak se s těmito problémy vypořádává náš stát? Podporuje manželství, motivuje k zakládání rodin, k tomu, aby lidé na svět přiváděli více dětí? Jak?*“⁷³

Doba vlády nástupců je velmi pestrá. Na trůnu se vystřídali Tiberius, který je zde líčen jako velmi schopný vládce („*zatrpklý císař se uchýlil do soukromí na ostrově Capri, odkud řídil přes deset let stát dopisy*“⁷⁴), dále Caligula, jenž byl zavražděn vlastní osobní stráží, Claudius, označován jako „císař-úředník“. Po zavraždění tohoto schopného panovníka nastoupil na trůn jeho nevlastní syn Nero. Vláda těchto jednotlivých nástupců po Augustovi je shrnutá celkem oprávněně velmi stroze. Autorka nevynechává ani zmínku o významných ženách žijících v této době (Livii, Agrippině, Messalině). Přestože je zde zmíněná řada zajímavosti, žáci se ve výkladu nedozvídají o pretoriánské gardě, která v tomto období hrála velmi důležitou roli – tato vojenská jednotka, jejímž úkolem bylo střežit císařský palác, doprovázet a ochraňovat samotného císaře s rodinou či potlačovat případné nepokoje v Římě, nejednou zasáhla a ovlivnila politiku. Lze uvést kupříkladu zavraždění císaře Caliguly a následné svolání nového císaře, Claudia.

Ve 2.století n. l. se objevil v Římě nový způsob výběru panovníka. Takto vybraní císaři se nazývali adoptivní císaři. Autorka líčí císaře Traiana, Hadriana a Marka Aurelia. Téma doplňuje mapa Evropy zobrazující římské impérium za vlády císaře Traiana, tedy v době jejího největšího rozmachu. Na mapě nalezneme vyznačené hlavní kmeny žijící

---

⁷²VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*, 2006, s. 118.

⁷³Tamtéž.

⁷⁴Tamtéž.

na území Evropy. Dále líčí Válková postupné směřování Říma k hospodářské a politické krizi. Časté střídání císařů patřilo k příčinám krize směřující k úpadku. Objevuje se zde termín vojenští císaři. Ten se v žádné z předchozích analyzovaných učebnic nenachází.

Dalším důležitým tématem, ke kterému autorka odbočuje, je křesťanství. Představuje zde základní principy a teze, ze kterých toto náboženství vychází. Mimo hlavní linii přikládá poznámky o Ježíšově narození a smrti, podíl žen na šíření křesťanství (například lze hovořit o vlivu manželek panovníků, které naléhaly na křest). Marginálně je zmíněno pronásledování křesťanů, ačkoli není jmenován žádný císař s ním spojený, naopak je uvedeno, že bylo křesťany za vlády určitých panovníků zakázáno pronásledovat. Ti opět nejsou jmenováni. Celkově však výklad směřuje k příčinám perzekvování. *„Křesťané odmítali uctívat císaře jako boha, což bylo považované za trestný čin. Navíc hlásali, jak už víte, rovnost všech lidí, což bylo v příkrém rozporu s otrokářskými vztahy a ve svých důsledcích mohly takové myšlenky rozvracet hospodářství. Po celou dobu principátu však nebyli křesťané pronásledováni systematicky, docházelo pouze k místním a jednorázovým útokům.“*⁷⁵

Na konci principátu se nacházel Řím v kritické situaci. Vlady se ujal neurozený, ale zkušený voják Diocletianus. Obdobím jeho vlády začíná počátek dominátu, poslední fáze politického vývoje římského impéria. Žákům jsou zde představeny reformy tohoto panovníka, dále pak jeho vztah ke křesťanům a změny ve správě země. Diocletianovým nástupcem se stal Constantinus, jenž proslul především založením Konstantinopole a náboženskou politikou. Nejvýznamnějším počinem tohoto císaře se stalo vydání Ediktu milánského v roce 313 (vydal ho se spoluvladařem Liciniem), které vedlo k zrovnoprávnění křesťanství. V roce 380 se pak stalo jediným státem uznávaným náboženstvím. Po představení tohoto panovníka a jeho počínů následuje přechod k tématu pojednávajícím o rozpadu a zániku říše římské. Posledním panovníkem, který vládl celé římské říši, byl Theodosius. V učebnici se nachází pouze seznámení s jeho jménem a spojitost s jeho osobou a rozdělením říše na dvě části – tedy Západořímskou (se sídlem v Ravenně) a Východořímskou (se sídlem v Konstantinopoli). Více se k problematice v učebnici nepíše. K císaři Theodosiovi se váže pouze jedna určitá informace, a sice, že

---

⁷⁵VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*, 2006, s.124.

zrušil olympijské hry, jelikož je považoval za pohanský přezitek. Jde o poznámku v rámci obrazové přílohy (fotografie odlitku s podobou tohoto císaře). Také se zde nachází odkaz k zajímavé ženě žijící v dané době, dceři císaře Theodosia. Na životní osudy historické osobnosti Gally Placidie je dále navázáno v obrazových přílohách (snímek mauzolea Gally Placidie v Ravenně z 5. století – mimo jiné, právě tento snímek je porovnáván s vizigótským kostelíkem, nacházejícím se ve španělské vesnici Banos de Cerrato).

Velké kmenové posuny, označované jako stěhování národů, jsou v učebnici zachyceny na mapě, kde jsou vyznačeny trasy jednotlivých kmenů. Jednotlivé kmeny jsou ve stručnosti představeny. Vznik těchto barbarských říší je spojován se základy středověkých států. Jsou zde podány také informace o počátku a příčinách stěhování. V souvislosti s tímto obdobím je konkrétně jmenováno vyplenění Říma Vizigóty v roce 410, založení Tolosánské říše, vpád Hunů do Evropy vedený slavným náčelníkem Attilou, bitva na Katalaunských polích v roce 451, založení říše Vandalů a vyplenění Říma v roce 455 právě tímto kmenem. Autorka rovněž zdůrazňuje souvislost mezi kmenem Vandalů a označením vandal, stejně jako vztah mezi názvem kmene Anglové a země s názvem Anglie.

Výše zmíněné události, zejména stěhování národů, započalo proces vedoucí k pádu Západořímské říše. Výklad je zaměřen na shrnutí politické situace, stav v armádě, hovoří se zejména o neschopnosti panovníků, vládě vojenských velitelů, dlouhodobém doplňování vojáků z řad Germánů. Sesazení císaře Romula Augustula germánským velitelem Odoakerem je v souladu s tradicí uvedeno jako okamžik zániku západořímské říše.

Stejně jako na konci kapitoly o starověkém Řecku se i zde nachází kapitola shrnující kulturu ve starověkém Římě. Ta je rozdělená na jednotlivé oblasti. Tato sekce je uvozena náboženstvím, kde se žáci seznámí s pojmem polyteismus a bohy uctívanými Římany. Jazyk, písmo, literatura, řečnictví a divadlo jsou uvedeny velmi stručně, přesto jsou zmiňovány nejdůležitější osobnosti reprezentující tyto oblasti. V podkapitole o vzdělanosti a vědě je zachycen systém škol, otázka vzdělávání žen a také je poukázáno na vliv latiny v jednotlivých vědních oborech, která je užívána dodnes. Důležitou oblastí, které je zde věnováno nejvíce pozornosti, je architektura a stavitelství. Téma je doplněno

řadou obrazových příloh přibližujících římské stavby, například silnice, atriové domy, chrámy, akvadukty a další.

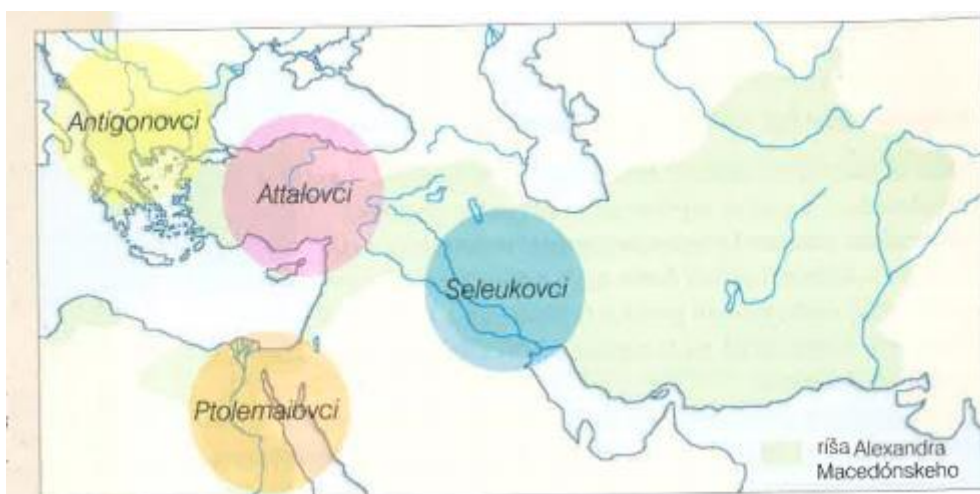
Až téměř na konci výkladu se nachází velmi krátká zmínka o Pompejích a Herculaneu, městech v Kampánii na úpatí Vesuvu, které zničil výbuch této sopky. Poslední oblastí kultury, která se v učebnici nachází, je výtvarné umění. Vykresluje vztah mezi řeckým a římským sochařstvím, způsob zdobení podlah a stěn. Znovuobjevení těchto městeček bylo pro výtvarné umění a architekturu, stejně jako pro jiné oblasti velmi důležitým objevem. Význam dokládá například freska ze stěny domu v Herculaneu. Je připojen námět na referát s poznámkou: „*Referát o Pompejích si určitě musíte udělat. Je to skoro jako cestovat časem. Dozvíte se přitom mnoho o životě Římanů, zjistíte například, že už i oni psali po zdech – a někdy to bylo dokonce z úředních důvodů!*“⁷⁶

Učebnice je velmi faktograficky bohatá, zasazuje problematiku do širšího kontextu, nachází se v ní řada zajímavých detailů, které jsou propojovány s dalšími školními předměty. Autorka věnuje velkou pozornost úvodu a práci s učebnicí, zdůrazňuje také význam a přínos tohoto dějinného období. Výklad antiky je rozložen téměř na 70 stranách, což je více než dvojnásobek oproti učebnici *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*, která zahrnuje také středověk.⁷⁷ Velkou předností učebnice výše zmíněné učebnice je ovšem kvalita a výrazná přehlednost map.

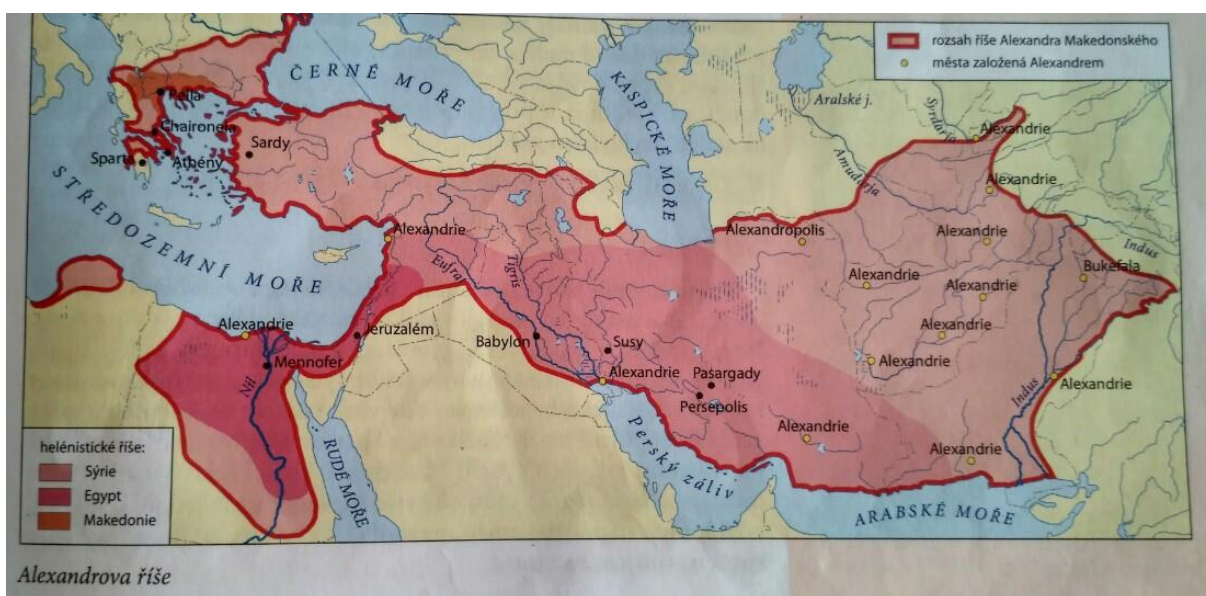
---

⁷⁶VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*, 2006, s.134.

⁷⁷Pro porovnání: v učebnici *Dejepis 1. Od starověku k středověku* je věnováno výkladu antiky zhruba 40 stran včetně obrazových příloh a shrnutí. V učebnici *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom* je to pouhých 27 stran.

Snímek zobrazující říši po smrti Alexandra Makedonského ve slovenské učebnici Dějepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom

Snímek zobrazující říši po smrti Alexandra Makedonského v české učebnici Dějepis 6

Na základě faktografických informací a množství probrané látky je tato učebnice srovnatelná pouze s učebnicí pro slovenská gymnázia, nikoli s učebnicemi určenými pro žáky slovenských základních škol. Oproti jiným učebnicím přistupuje autorka odlišně k pramenům. Autoři předchozích knih vytvářeli sekce, ve kterých citovali přímo úryvky primárních pramenů, kdežto Válková pouze shrnuje pověst svými slovy, neuvádí citace.

3.2 Dějepis 1 pro gymnázia a střední školy

Učebnice *Dějepis 1* od autorů Popelka, Válková byla schválena v roce 2001 jako součást ucelené řady učebnic pro vyučovací předmět dějepis⁷⁸, tedy o rok později než učebnice pro slovenská gymnázia vytvořená autory Bartl, Kamenický, Valachovič. Tu schválilo ministerstvo školství Slovenské republiky v roce 2000 a zároveň ji zařadilo na seznam doporučených učebnic pro střední školy.⁷⁹

Ačkoli výše zmíněné učebnice vyšly v blízkém časovém rozsahu, nalezneme mezi nimi řadu rozdílů. Rozlišný je také koncept učebnice. Jak již bylo vyjádřeno, učebnice *Dejepis pre 1. ročník gymnázií* začíná úvodní kapitolou zaměřenou na seznámení se studiem dějin, pomocnými vědami historickými a prameny. Tudíž obsahem, se kterým se žáci českých škol setkají již v učebnici od Veroniky Válkové *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk* v 6. třídě na základní škole. Pokud rovněž porovnáme rozměry učebnic a rozsah textu, který je orientován na období antiky, v učebnici napsané autory Popelka, Válková je věnováno mnohem více prostoru výkladu tohoto dějinného období. Za předpokladu, že srovnáváme pouze grafickou úpravu, celkový vizuální dojem, přehlednost, výběr a zpracování obrazových příloh, lépe si v tomto porovnávání vede právě slovenská učebnice, byť je výrazně stručnější a méně obsáhlá.

Zaměříme-li se na drobné detaily, za první z nich můžeme považovat linii umístěnou v horní části stránky učebnic. V této učebnici dějepisu se jedná o prostou modrou čáru, která tvoří horní okraj stránky. Autoři učebnice *Dejepis pre 1. ročník gymnázií* stejnou linku, na stejném místě používají jako jednoduchou časovou osu, zachycující počátek a konec daného období (například u kapitoly *Starověký Řím* se na okrajích osy nacházejí letopočty 753 př. n. l. a 476 n. l.). Jelikož se tato vodorovná čára s vyznačenými daty vyskytuje na všech stránkách pojednávající o daném časovém období (konkrétně se v tématu starověkého Říma osa s letopočty ohraničující dobu trvání vyskytuje na 30 stranách), lze tedy předpokládat, že se řadě žáků tato data uloží do paměti automaticky.

---

⁷⁸POPELKA, Miroslav a Veronika VÁLKOVÁ. *Dějepis pro gymnázia a střední školy*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7235-410-8.

⁷⁹BARTL, J., KAMENICKÝ, M., VALACHOVIČ, P., *Dejepis: pre 1. ročník gymnázií*. 2. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2002.

S jiným výrazným detailem se setkáme u map. Autoři Popelka, Válková používají na mapách velmi splývavé, nevýrazné a podobné barvy. Například na mapě zobrazující tažení Alexandra Makedonského je zobrazen rozsah Alexandrový říše světle zelenou barvou. Rozsah říše Seleukovců je zachycen pomocí trošku tmavšího odstínu. Říše Antigonovců je zaznačená také zelenou barvou, která je sice tmavší než předchozí, ale přesto je velmi podobná odstínu, kterým je zaznačená říše Seleukovců a je pravděpodobné, že množství žáků ani nebude schopno tyto velmi podobné odstíny rozlišit. Vzhledem k tomu, že se na mapě nenachází krom příslušné legendy vyznačení území odpovídající jednotlivým říším, existuje zde možnost záměny říše Antigonovců a Seleukovců. Rozsah říše Ptolemaiovců je opět zakreslen na mapě zelenou barvou, tentokrát výrazně tmavě zelenou barvou. Oproti tomu, autoři slovenské učebnice používají na mapách výrazně syté, kontrastní barvy, tedy růžovou, zelenou, žlutou, červenou aj. Nicméně na odpovídající mapě je vyznačená je pouze říše Ptolemaiovců a Seleukovců. Pro určení polohy území ovládaného Antigonovci, jsou nezbytné znalosti geografie, poněvadž – přestože je říše barevně zaznačená – není označená na mapě, a také není součástí mapy legenda. Tudíž se žák řídí pouze výkladem. „*V Egypte vládl Ptolemaios. v Sýrii Seleukos a v Macedónii Antigonos.*“⁸⁰

Rozdílně autoři přistupují také k umístění výpisu nejdůležitějších dat k určité podkapitole. V české učebnici nalezneme data vypsaná na konci výkladu. Tvoří tak jakýsi souhrn toho nejdůležitějšího, co se žáci naučili. Vzhledem k hustotě textu a pouhému prostřídávání písma s písmem označeným tučně se tato sekce často ztrácí. Slovenští autoři k tomuto přistupují opačně, chronologický přehled umísťují na počátek podkapitol. Vytváří tak jakousi páteř budoucího výkladu. Data jsou umístěna v barevném rámečku, a tak je tento přehled lehce odlišitelný od hlavní linie textu.

Učebnice je velmi přehledně rozdělená na kapitoly a podkapitoly. Kapitulu zaměřenou na počátky řeckých dějin uvozuje podrobný popis přírodních podmínek Řecka. Ten zachycuje minulost, ale zároveň také současnost. Žáci se seznámí s rázem krajiny, nerostnými surovinami i problémy vyskytujícími se na tomto území.

---

⁸⁰BARTL, J., KAMENICKÝ, M., VALACHOVIČ, P., *Dejepis: pre 1. ročník gymnázií*, s. 81.

Samotné počátky řecké civilizace jsou spojeny s minójskou Krétou. Autoři české učebnice uvádějí informace, které se ve slovenské učebnici nenacházejí, přestože jde o důležité informace. Jedná se zejména o předpoklady pro vznik civilizace. Dále rozdělují dějiny minojské Kréty na období prvních a druhých paláců. Také se zabývají postavením žen v krétské společnosti a uvádějí roli býka ve spojitosti s Krétou. Slovenská učebnice naopak poskytuje více informací o písmu a rozluštění, které doplňuje obrazovou přílohou. Navíc obsahuje odstavec zabývající se kykladskou kulturou, zdůrazňující její typický sochařský prvek, slavné „idoly“.

Mykénské období navazuje v české učebnici na zničení heladské kultury, podrobně popisuje mykénské hrady a řecké mýty, především jejich rozdělení, hlavní rysy. Jde o informace, které se v učebnici *Dejepis pro 1. ročník gymnázií* nevyskytují. Autoři zmiňují Heinricha Schliemanna pouze okrajově, kdežto ve slovenské učebnici je jeho osobnosti věnováno mnohem více prostoru. Pokračují výkladem o temném (homérském) období. Rozlišné je také zařazení výkladu. V české učebnici se jedná pouze o podkapitolu, na kterou navazuje kapitola archaického období, zahrnující polis a stěhování národů. V slovenské učebnici je pod kapitolou *Grécko kráľov (Řecko králů)* shrnut výklad o homérském období, archaickém období a městských státech. Temné období v českých učebnicích podrobně zachycuje Íliadu a Odysseu, které je ještě více přiblíženo díky rozsáhlému úryvku z Íliady. Hlavní výkladová linie je v obou porovnávaných učebnicích velmi podobná. Slovenští autoři navíc zmiňují básníka Hésioda, který ve své básni *Práce a dny*⁸¹ popisuje právě toto období.

Další kapitola učebnice pojednává o archaickém období, kde zahrnuje témata polis (význam, práva a povinnosti občanů, otázku občanství), velkou řeckou kolonizaci s jejími důsledky, ranou řeckou tyranidou. Žáci se velmi stručně seznámí s městskými státy Spartou a Athénami. Rozebírají podrobně sociální třídy a politické zřízení ve Spartě, pozornost směřuje také k peloponéskému spolku. Pasáž o Athénách zahrnuje popis státní správy, dále seznámení s osobnostmi Drakontem a Solónem, zejména jejich reformami. Přechází k tyranidě Peisistratovců, tedy vládě Peisistrata a Hippia a Kleisthenovým reformám, kterými postupně přechází ke vzniku athénské demokracie. Součástí je také

---

⁸¹HÉSIODOS. *Práce a dny*. Brno: Rovnost, 1950. Živé odkazy (Rovnost).

rozvinutá poznámka k ostrakismu. Naopak koncept slovenské učebnice do tohoto období zahrnuje vznik městského státu, velkou řeckou kolonizaci, ranou řeckou tyranii, vznik filozofie a fenomén olympijských her.

„Klasické období (5-4.století př. n. l.) představuje éru největších řeckých vítězství i bratrovražedných bojů, které přivedly Řecko pod cizí nadvládu. Zároveň je to však epocha takových myslitelů, jako byli Sokrates či Aristoteles, umělců formátu Praxitela a Myrona, je to doba, kdy se lidé smáli Aristofanovým komediím a ronili slzy nad osudy hrdinů tragédií Euripidových a Sofoklových. Je to nejslavnější období řeckých dějin.“⁸²

V tomto krátkém úvodu nastiňují autoři, s čím se žáci v kapitole klasického Řecka setkají. První podkapitola vypráví o řecko-perských válkách. Součástí přehledně a podrobně vypracovaného tématu je úvod, ve kterém jsou představeni Peršané, povstání maloasijských řeckých měst, první a druhá perská výprava do Řecka a vytvoření athénské námořní spojenecké síly. Jsou zde představeny jednotlivé bitvy s daty a významnými osobnostmi, které jsou s nimi spojené. Autoři zabíhají do detailů, například k maratonskému běhu, rozsáhlému popisu řeckých lodí a zbroje či ukázce z díla řeckého historika Diodóra, který popisuje okolnosti a podmínky míru. V další podkapitole je opět výklad spojený s válkou, tentokrát peloponéskou. Po představení příčin vedoucích ke konfliktu, přechází výklad k Periklovi a jeho reformám. Téma je doplněno ukázkou z Periklova životopisu od Plútarcha, jednoho z nejvzdělanějších řeckých spisovatelů, jenž proslul sepsáním životopisů významných Řeků a Římanů. Výklad přechází k průběhu peloponéské války. Výraznými osobnostmi spojenými s Athénami v tomto období byli krom Perikla Kleón a Nikiás – muži, jež navrhovali diametrálně odlišný způsob vedení války. *„Kleón soudil, že je nutné bojovat a porazit peloponéský spolek za každou cenu, protože podrobí-li se Athény, zanikne jejich námořní říše. S Kleonem sympatizovali především obchodníci a řemeslníci, kteří bohatli ze zámořského obchodu, a chudí občané, kteří se živili jako veslaři na válečných lodích. Nikias navazoval na Periklovu umírněnou, spíše obrannou strategii a chtěl uzavřít mír. Jeho názor zastávali hlavně rolníci a bohatí velkostatkáři, jejichž pole, vinice a olivové háje ničilo peloponéské vojsko.“⁸³* Stručně je zmíněná bitva u Aigospotamoi, mnohem

---

⁸²POPELKA, M., VÁLKOVÁ, V., *Dějepis pro gymnázia a střední školy*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2008, s.75.

⁸³Tamtéž, s.79.

více prostoru je věnováno mírovým podmínkám. Následuje období thébské hegemonie. Zde je představena osobnost thébského státníka a vojevůdce Epameinóna. Epilogem kapitoly je výklad o krizi městského státu.

Autoři slovenské učebnice zařazují pod kapitolu klasického Řecka nejprve charakteristiky městských států, Sparty a Athén, poté přecházejí k řecko-perské válce, athénské demokracii, peloponéské válce. Součástí je podkapitola shrnující řeckou klasickou kulturu. Ve slovenské učebnici zmínku o Kleónovi, Nikiovi či Epameinónovi nenalezneme.

Kapitola pojednávající o makedonské nadvládě a vzniku helenistických států začíná představením osobnosti a politiky krále Filipa, ta je přiblížená ukázkou z Polybiova díla *Dějiny*. Autoři také podrobně popisují situaci, která nastala v Řecku po bitvě u Chairóneie. Výrazně se zaměřují na osobu Alexandra Makedonského, především na jeho životní osudy a politické tahy. Území, které rozšířil svými tažením až k řece Indus bylo po jeho smrti rozděleno mezi tzv. diadochy, kteří položili základy helenistických říší. Postupný vznik těchto velkých státních útvarů ukončilo vytvoření říše Antigonovců. Krom nejznámějších tří velkých říší (Seleukovců, Antigonovců a Ptolemaiovců), existovaly ještě menší helenistické říše (například Pergamské království či říše na Bosporu).

Na závěr se nachází výklad zaměřený na téma helénismu, kde je objasněn tento termín a také podrobně přiblížená kultura (věda, vzdělávání, literatura či filozofie) tohoto období. Helénismus uzavírá vyličení událostí po bitvě u Pydny, která dovedla Makedonii pod nadvládu Říma. Vyvrácení Korintu o pár let později definitivně uzavírá kapitolu samostatných řeckých dějin.

Helenistické Řecko v učebnici *Dejepis pre 1. ročník gymnázií* zahrnuje popis makedonské společnosti, včetně armády. Pouze stručně zmiňuje Filipa II. a jeho politiku, zejména bitvu u Chairóneie. Autoři uvádějí poměrně málo informací, které však detailně představují danou situaci. „V bitce sa vyznamenal aj jeho 18- ročný syn Alexander. Na trón nastúpil po tom, jako bol jeho otec zavraždený na svadbe dcéry Kleopatry.“⁸⁴ Stejně stručně jako politika Filipa je popsána i politika a expanze Alexandra Makedonského.

---

⁸⁴BARTL, J., KAMENICKÝ, M., VALACHOVIČ, P., *Dejepis: pre 1. ročník gymnázií*, 2002, s.81.

V rámci kapitoly se nachází informace zaměřené na popis helenistických států, jejich zánik a kulturu tohoto období.

Kultuře starověkého Řecka vyhrazení autoři Popelka a Válková samostatnou kapitolu. V pasáži shrnující náboženství je zahrnuta cesta k vedoucí uctívání antropomorfního božstva. Popisují božstva s jejich „kompetencemi“ a vztahy ve všech třech generacích řeckého pantheonu. Líčí také, jak se náboženství odráželo ve společnosti. Seznamují žáky s posvátnými okrsky (Olympie, Epidauros, Delfy), které vznikaly v Řecku. V sekci jazyk a literatura je rozebrána cesta ke společné řečtině, tzv. koiné. Poukazují na přímou souvislost mezi vývojem jazyka a politickým vývojem. Jsou zde uvedeny informace k eposům, divadle (tragédiím a komediím) a také řecké rétorice. Každá oblast je zastoupena nejvýznamnějšími představiteli. Nejrozsáhleji je vykreslená část pojednávající o dějepisectví a jednotlivých řeckých historících. Podkapitola o vědě je rozdělena na sekci o filozofii, přírodních vědách a lékařství. Žáci získají přehled o vývoji těchto oborů, představitelích. Autoři se snaží pomocí citátů a úryvků z děl přiblížit atmosféru této dávné doby, kdy byly položeny základy výše zmíněných věd. Rovněž usilují o vytvoření konkrétní představ, které zasazují do širšího kontextu. „*Syrakuský Řek Archimedes vstoupil do dějin nejen svými objevy na poli matematiky, mechaniky a astronomie, ale i řadou anekdotických příhod. „Svůj“ zákon (o tělesech ponořených do kapaliny) prý objevil ve chvíli, kdy se ponořil do lázně. Neoblečený údajně vyběhl na ulici s výkřikem „Heuréka!“, což lze volně přeložit jako „Už to mám!“. Objev zákonu páky prý zase doprovodil větou: „Dejte mi pevný bod a pohnu zeměkouli!“*“⁸⁵ Podkapitola zaměřená na architekturu a výtvarné umění je doplněná řadou obrazových příloh. Detailně charakterizují dobovou architekturu, sochařství a malířství.

Téma starověkého Říma začíná stejně jako téma o starověkém Řecku úvodem vztahujícím se ke geografickému náhledu krajiny, zejména přírodním podmínkám.

První podkapitola pojednává o Etruscích a záhadách spojenými s jejich původem. Jsou zde představeny tři teorie (východní, severní a o původním obyvatelstvu). Krátce je zmíněno písmo. Mnohem více prostoru je věnováno etruské společnosti a náboženství. Na postupný pád civilizace navazuje vznik Říma. Ten je popsán ukázkou z díla Publia

---

⁸⁵POPELKA, M., VÁLKOVÁ, V., *Dějepis pro gymnázia a střední školy*, 2008, s. 87.

Vergilia Nasona *Aeneis*, shrnutím mýtu o bratrech Romulovi a Removi a dále pak faktografickými dějinami provázanými s Etrusky – jejich vynálezy, náboženskými tradicemi a v neposlední řadě etruskými králi. Poté navazuje výklad, k již výše zmíněným etruským králům, jejich reformám a také vyhnání z Říma v roce 510 př. n. l., který je zřejmě inspirován rokem, kdy došlo ke svržení athénských tyranů. Vyhnání Tarquiniovců je popsáno v úryvku z díla *Dějiny* sepsaného Liviem. Učebnice obsahuje téměř totožnou tabulku, která je přílohou k jedné z reforem Servia Tullia jako učebnice dějepisu pro slovenská gymnázia. Zvláštní je rozdíl mezi zvolenými termíny v sekci slovníček. Česká učebnice se zaměřuje na jednotlivé kmeny (předindoevropské, italské, ilýrské), dále pak fórum a setnina. Slovenská vysvětluje zejména politické pojmy – federace, census, senát a sněm. V české učebnici nalezneme navíc informace o bitvě u Kýmé, ve které byli Etruskové poraženi Řeky a také o dobytí etruských Volsinií Římany.

V rámci příloh se opět setkáme s již známými obrazovými přílohami (bronzovou soškou bojovníka a slavnou kapitolskou vlčicí opět s poznámkou o renesančních postavičkách dětí, Romula a Rema). Oproti všem ostatním učebnicím autoři připojují k bronzové sošce velmi podrobnou interpretaci. „*Bronzová soška boha války Marta (6-5. století př. n. l.) prozrazuje silné řecké vlivy, neboť válečník má na sobě zbroj řeckého těžkooděnce (hoplity). „Ouška“ na jeho hlavě jsou ve skutečnosti zvednuté lícnice přilby.*“⁸⁶

Řím se postupně zformoval na nové politické zřízení, republiku. Výklad o období, do kterého je zasazeno trvání republiky je rozdělen na několik kapitol (tj. římská republika do ovládnutí Itálie, římská republika do ovládnutí Středomoří a krize římské republiky).

Kapitola s názvem *Římská republika do ovládnutí Itálie* zastřešuje boj plebejů s patricijí a jejich cestu za emancipací. Tento proces je popisován ve spojitosti s odchody plebejů z Říma, které ovlivnily tento boj natolik, že došlo ke vzniku zvláštního plebejského úřadu – tribunátu lidu a sepsání práva a vzniku zákonů dvanácti desek. Ty jsou rozsáhleji charakterizovány úryvkem přímo z těchto zákonů. Po tomto obeznámení s vybudováním základů politického systému navazuje podrobné představení jednotlivých úřadů, otázka občanství a práv a povinností občana. Pro usnadnění orientace v systému

---

⁸⁶POPELKA, M., VÁLKOVÁ, V., *Dějepis pro gymnázia a střední školy*, 2008, s. 94.

římských úřadů je přiloženo přehledné barevné schéma politického systému, obdobné jako ve slovenské učebnici pro gymnázia.

Vytvoření kvalitního politického zázemí, sepsání práva byl slibný začátek pro prudký budoucí vzestup Říma. Proces od postupného zbavení se etruské nadvlády k ovládnutí a podrobení okolních latinských měst započal expanzivní politiku vedoucí k ovládnutí Itálie. Žáci se seznámí s Kelty a událostmi, které je spojovaly s Římany. Rozpínavost na jihu přivedla Řím k válkám s Kartágem, jejichž příčinou byla Sicílie. Autoři představí žákům velmi podrobně vznik Kartága, punskou společnost, způsoby obživy a jejich vztahy s Řeky a Etrusky. Rovněž detailně zachycují průběh všech tří punské války, vedoucí až k totální likvidaci Kartága. Z popisu je patrné kruté jednání Římanů. „*Kartágo bylo vypleněno a zapáleno, když požár uhasl, bylo ještě vysypáno vápnem a solí a proketo. Ti z obyvatel, kteří válku přežili, byli rozprodáni do otroctví.*“⁸⁷

Slovenská učebnice popisuje tyto události o dost obecněji a stručněji. Přesto, že se autoři věnují jednotlivým válkám, v české učebnici je této problematice věnován rozsáhlejší a podrobnější text.

Spojení s Kartágem přivedlo do války také Makedonii. Tři makedonské války skončily porážkou Řeků v již žákům známé bitvě u Pydny. Město Korint bylo vyvráceno ve stejném roce jako Kartágo. Popis událostí vedoucí až k vyvrácení Korintu uvozuje novou etapu. Éra, ve které Řím ovládl celé Středomoří a stal se mocností, je představená takto: „*Řím se stal mocnou říší. Díky vyhraným válkám sem proudily tuny stříbra, statisíce otroků, z nově získaných kolonií připlouvaly lodě plné levného obilí, luxusních látek a vzácného koření. Každý líc má však i svůj rub.*“⁸⁸ Jedná se o popis situace, vedoucí ke krizi římské republiky.

Autoři uvádějí všechny informace v souvislostech, a tak nejprve přinášejí obeznámení s důsledky rozmachu římského impéria. Negativní sociální jevy a problémy v tehdejší společnosti se pokusili vyřešit bratři Gracchové. Reformy přivedly oba bratry k smrti – Tiberius byl v ozbrojeném sporu zabit, Gaius v bezvýchodné situaci zvolil smrt dobrovolně. Do velmi podrobných detailů je charakterizována vrstva populárů a optimátů

---

⁸⁷POPELKA, M., VÁLKOVÁ, V., *Dějepis pro gymnázia a střední školy*, 2008, s.101.

⁸⁸POPELKA, M., VÁLKOVÁ, V., *Dějepis pro gymnázia a střední školy*, 2008, s.102.

s jejich vůdci a rozlišení jejich politických stanovisek. Jedna z plánovaných reforem Gaia Sempronia Graccha (změna v otázce občanství pro spojence) vedla k příčině další války. Po zavraždění tribuna lidu, vypověděli tito spojenci Římu válku a pontský král Mithridates VI. vpadl na území římského impéria. Autoři podrobně charakterizují tohoto krále, který je ve slovenské učebnici pouze jmenován. Vzniklou situaci zachraňují právě oni vůdci populárů a optimátů, kteří jsou vykresleni jako „osvědčení vojevůdci“. Válka přesto vedla k výraznému rozšíření občanství na území dnešní Itálie. O těchto důsledcích se ve slovenské učebnici nepíše.

Následující období, tedy samovládu jednoho z těchto vojevůdců popisují autoři v podkapitole Sullova diktatura. Proslulým, avšak nechvalným novátorským počinem na poli politiky se staly proskripce (seznamy nežádoucích osob, jejichž majetek byl zkonfiskován, zároveň šlo o rozsudek smrti, jelikož tyto osoby mohly být kýmkoliv beztrestně zabity). „*Protože část majetku takto postižených lidí připadala těm, kdo je udali, udavačství za Sully bujelo a mezi lidmi sílila nedůvěra a strach. Sulla provedl také reformy, které neobyčejně posilovaly postavení senátu (počet senátu vzrostl ze tří na šest set), naopak práva tribunů byla výrazně okleštěna a poklesl také význam lidových shromáždění.*“ Autoři konkrétně poukazují na důsledky diktatury a proskripcí. Jedná se o text, který bychom jistě před rokem 1989 v žádné z učebnic nenalezli. Po smrti Sully byla politická situace v Římě velmi komplikovaná – nejenže se v Itálii bouřilo stále více otroků, poražený a dosud s tímto stavem nesmířený král Mithridatés navazoval kontakty v Hispánii se Sertoriem (jedním z mála přeživších příznivců Gaia Maria) a problémy se objevily rovněž na moři, kde se začaly rozšiřovat útoky krétských a kilických pirátů. O žádné z těchto informací nenalezneme ve slovenské učebnici zmínku,⁸⁹ přestože tvoří důležitý kontext Spartakova povstání.

Autoři slovenské učebnice pro gymnázia věnují tomuto slavnému povstání gladiátorů stěží pár řádků. Ve srovnání s tímto stručným popisem autoři Popelka a Válková tuto událost rozebírají faktograficky do detailu, navíc připojují úryvek z Appianovy *Občanské války*, ukázkou z Plutarchova díla *Životopisy*, konkrétně Crassovy biografie. Nevynechávají ani obeznámení s ne příliš častým fenoménem vyskytujícím se v římské

---

⁸⁹Přesto se však ve slovenské učebnici v rámci daného období nachází informace vztahující se k Luciovi Corneliovi Cinnovi. Zmínku o něm v české učebnici dějepisu pro gymnázia nenalezneme.

armádě, tzv. decimací.⁹⁰ Doposud v žádné z předešlých analyzovaných učebnic nebyl tento odstrašující jev zmiňován.

Jedná se rovněž o první učebnici, kde je líčená historie gladiátorů. „*Gladiátorské hry se vyvinuly z „boje u már“ – etruského zvyku pořádat na počest zemřelého (pravděpodobně jen z vyšších vrstev) souboj válečných zajatců. Jejich prolitá krev či ztracený život byly vlastně obětí pro mrtvého. Římané tento zvyk převzali. První gladiátorské hry na státní úřady (a tudíž pro zábavu, nikoli jako součást pohřebního rituálu) byly uspořádány roku 105 př. n. l. Zakázány byly až v roce 404 n. l. císařem Honoriem. Gladiátory se stávali nejčastěji váleční zajatci (ti mohli v aréně bojovat i se svými národními zbraněmi), často se ovšem dal do gladiátorské školy najmout i svobodný člověk. Gladiátoři se od sebe lišili zbraněmi a výstrojí, byli i specialisté pro boj s divokými zvířaty. Pokud byl gladiátor tak kvalitní, že zvítězil v řadě zápasů, dostal obvykle svobodu – ale mnozí se opět nechali najmout. Nejúspěšnějším známým gladiátorem byl dobrovolník Publius Ostorius z Pompejí, který zvítězil v 51 zápasech. Pro řadu gladiátorů byl však život v gladiátorských školách tak nesnesitelný, že raději spáchali sebevraždu, nebo se nechali bez odporu zabít v aréně.*“⁹¹ Ukázka kompletně představuje tento fenomén, který byl v učebnici pro slovenské základní školy líčen jako pouhá zábava římského lidu. Poté co zápasy přestaly být spojovány s pohřebními rituály, skutečně šlo o zábavu.

Potlačením Spartakova povstání proslul jeden z přívrženců Sully, Marcus Licinius Crassus. Ten spolu s Pompeiem a Gaiem Iuliem Caesarem vytvořil spojenectví, tzv. triumvirát. K období prvního triumvirátu se váže občanská válka, která vyústila v situaci, kdy se z triumvirátu stala vláda jediného muže – Gaia Iulia Caesara. Autoři zachycují nejen jeho politické činy, reformy, ale také osobnostní rysy. Vyličený jsou rovněž jeho úmysly, které nestihl provést. Z jeho vizí je patrné, že se ve svých plánech nijak neomezoval. Autoři představují některé z jeho plánů. „*Chtěl nechat kodifikovat římské právo, prokopat průplav přes Korintskou šíji, vybudovat veřejnosti přístupné latinské a řecké knihovny, vysoušet močály a přeměňovat je v zemědělskou půdu, vybudovat silnici*

---

⁹⁰Slovo decimace se v českém jazyce používá doteď ve smyslu hromadného ničení, zabíjení.

⁹¹POPELKA, M., VÁLKOVÁ, V., *Dějepis pro gymnázia a střední školy*, 2008, s. 105.

*od Jaderského moře přes Apeniny k Tiberu.*⁹² Autoři zde demonstrují rozhled a směr, jakým se Caesar v politice ubíral. Přesto však ne všechny jeho plány byly úplně velkolepé. Idea nechat se provolat králem vedla k zosnování vraždy tohoto významného státníka, vojevůdce a spisovatele.

Zavraždění Caesara vedlo k vytvoření druhého triumvirátu. Postavy, jež tvořily toto uskupení, jsou opět detailně charakterizovány. Stejně jako první triumvirát skončil i druhý vládou jediného muže, Octaviana. Za jeho vlády se římská republika transformovala na rané císařství – to je označováno jako principát.

Kapitola *Římské impérium za principátu* stojí na velmi podobném konceptu jako kapitola slovenské učebnice pro gymnázia *Rané císařstvo (Rané císařství)*. V obou nalezneme podobné informace k Augustově vnitřní a zahraniční politice, ovšem česká učebnice podává opět mnohem více detailů. Například ke vzniku prétoriánů. Navíc je přiložená ukázka z díla *Božský Augustus*, napsaná římským spisovatelem Suetoniem.

Zajímavou zmínkou provazující antický Řím s dějinami českých zemích, jsou informace o Augustově boji s Germány, Marobudově království (na území dnešní České republiky) a Vanniově království (na území dnešního Slovenska) – synové obou vládců žili na Augustově dvoře. Tuto informaci zdůrazňují obě učebnice.

Výrazný rozdíl se objevuje ve spojitosti s julsko-klaudijskou dynastií, kde autoři Popelka a Válková zařazují ke vzniku této dynastie mnohem širší souvislosti a mnohem podrobněji charakterizují jednotlivé císaře. Zároveň analyzují vládu této dynastie, jaké důsledky přinesla a s čím se dobová společnost potýkala.

Toto zhodnocení je zároveň přemostěním k dynastii Flavioců. Autoři nevynechávají ani zmínku o výbuchu Vesuvu, jakožto relevantní fakt spojený s vládou císaře Tita (na rozdíl od slovenské učebnice dějepisu pro gymnázia). Jednotliví císaři jsou rozřazeni do podkapitol podle dynastií, což vede k velmi přehlednému uspořádání informací. To se vyskytuje pouze v české učebnici.

---

⁹²POPELKA, M., VÁLKOVÁ, V., *Dějepis pro gymnázia a střední školy*, 2008, s. 106.

V podkapitole pojednávající o adoptivních císařích se žáci seznámí se jmény Nerva, Traianus, Hadrianus a Marcus Aurelius. Překvapivě vynechávají informace o Antoninovi Piovi. Toho naopak nevynechávají autoři slovenské učebnice pro gymnázia.

Poslední dynastií principátu je severovská dynastie. V české učebnici je vláda této dynastie shrnutá velmi obecně, dokonce není jmenován žádný císař s ní spojený. Kdežto žákům slovenských gymnázií jsou představeni dva vládci z tohoto panovnického rodu (Septimius Severus a Alexander Severus, jehož zavraždění je spojováno s počátky politické krize římské říše).

Opět již od pohledu se velmi odlišuje množství výkladu ke krizi římské říše v české a slovenské učebnici pro gymnázia. Slovenští autoři vyhrazuji tomuto období pouze dva odstavce, ve kterých velmi stručně shrnují problémy spojené s nahrazováním svobodných rolníků za otroky a vládu několika slabých císařů, jež nebyli schopni udržet impérium před útoky barbarů pohromadě. Naopak čeští autoři vyhrazuji tématu zhruba 3x více prostoru. Rozebírají příčiny a dlouhodobou cestu vedoucí ke krizi, která zasáhla postupně zemědělství, řemeslo i obchod. Výklad doplňují ukázkou stížnosti kolónů ze severní Afriky císaři Marku Aureliovi a úryvkem z dopisu Cypria, kartaginského biskupa – ty přibližují situaci a nálady ve společnosti. V české učebnici nalezneme také vhled do problematiky vlády vojenských císařů. Přestože se s termínem vojenští císaři seznamují žáci již v učebnici dějepisu pro základní školy (Válková), ve slovenské učebnici pro gymnázia vůbec zmínění nejsou. Stejně jako nezmiňují nové sociální rozvrstvení a obrovskou propast mezi vyšší vrstvou bohatých a vážených *honestiores* a nižší vrstvou chudých s omezenými právy, *humiliores*, které byly typické právě pro toto období.

Přechod mezi principátem a dominátem tvoří kapitola o křesťanství. Jedná se o prolog k dalšímu výkladu. Autoři vytvářejí přehled událostí spojených s Ježíšovým životem, seznamují žáky s Novým zákonem a Biblí. Zasazují křesťanství do souvislostí s danou dobou, tzn., že přibližují podmínky, za kterých se toto náboženství šířilo, uvádějí informace o pronásledování křesťanů. Jmenují několik osobností spojených se šířením víry. Nejvýraznější z těchto osobností je svatý Pavel z Tarsu.

Autoři české učebnice dějepisu pro gymnázia vždy na počátku nějakého období nebo pokud nastane výrazná změna uvozují výklad textem, který pomáhá žákům vytvořit

si náhled na problémy spjaté s daným obdobím, politickou situaci, na kterou navazuje hlavní výkladová linie. „*Situace v římské říši byla téměř zoufalá. Hranice na východě se bortily pod útoky Peršanů, na Rýně pod vpády Germánů, po Itálii řádily loupeživé bandy, v provinciích se bojovalo o to, který z vojevůdců bude císařem. Zemědělci utíkali ze svých statků, kde byli snadnou kořistí ozbrojených hord, a pole pustla. Obchod zanikal, protože kupci byli přepadáni a vražděni, a řemeslníci tak neměli pro koho vyrábět. Pokud měl ještě někdo hodnotné mince, pro jistotu je někde zahrabal pro horší časy, a tak se ztrácelo velké množství drahých kovů. Vláda pevné ruky se stala pro Řím životní nutností. Ruka, která se moci chopila, patřila neurozenému Dalmatinci jménem Diocletianus.*“⁹³

Diocletianus nastoupil na trůn v roce 284, kdy byla říše na pokraji rozpadu. Přesto se však dokázala udržet téměř další dvě století, než došlo k zániku západořímské říše. Toto období je zachyceno v kapitole *Řím za dominátu a zánik impéria*. V podkapitolách *Diokletianus a Konstantinus* shrnují autoři životní osudy, politická rozhodnutí a události spojené s vládou těchto císařů. Podrobně líčí okolnosti spojené se stěhováním národů, otázku křesťanství, rozdělení římské říše, útoky Vizigótů až k zániku západořímské říše. Detailně jsou zde představeni Hunové s jejich náčelníkem Attilou.

Konec starověku uvádějí autoři tradičně v souvislosti se sesazením Romula v roce 476, přesto však upozorňují, že konec antiky jako kulturního období je spjat s rokem 529, kdy došlo k uzavření Platonovy akademie. I toto je ovšem jen jeden z názorů na dobu konce římské říše.

Na závěr autoři zařazují kapitolu zaměřenou na římskou kulturu. Podrobně vykreslují vývoj náboženství od ochranných bůžků a duchů k antropomorfnímu božstvu. Seznamují žáky s římskými bohy a zároveň v závorkách uvádějí odpovídající postavu z řeckého pantheonu. Uvádějí také bohy, které Římané převzali z jiných náboženství (Isidu, Mithru či Kybelé). Zvýšenou pozornost věnují jazyku, latině, ze které čerpá řada evropských jazyků. Od něho postupně přechází k literatuře, vědě, architektuře, malířství a sochařství.

Po pečlivém prostudování učebnice získá žák nadprůměrný přehled o politickém dění a kulturních otázkách spojených s obdobím antiky. V porovnání se slovenskou

---

⁹³POPELKA, M., VÁLKOVÁ, V., *Dějepis pro gymnázia a střední školy*, 2008, s. 117.

učebnicí pro gymnázia obsahuje zpracování českými autory mnohem detailnější pohled na toto období dějin. Nesporně velký vliv má samotný rozměr učebnice. Jedná o naprosto rozdílné formáty, a tudíž je pochopitelné, že do učebnice s formátem A5(slovenská) není možné zařadit stejný rozsah textu a množství informací, jako do učebnice odpovídající formátu A4 (česká).

V obou učebnicích se jedná o odborný, faktografický výklad psaný převážně nezaujatě. Nedá se říct, že by autoři věnovali více pozornosti válečným událostem či naopak hospodářským dějinám nebo kultuře. Každá oblast je v obou učebnicích, jak pro slovenská, tak česká gymnázia řádně zastoupená. Pozornost autorů je výrazně soustředěná na souvislosti, následky a příčinné vztahy události. V žádné z těchto učebnic nenalezneme vsunuty názory autorů, přesto poskytují ve vyhrazených sekcích (otázky, úkoly) prostor k diskuzím a představením nejrůznějších názorů.

Autoři české učebnice věnují mnohem více pozornosti postavám jako Alexandr Makedonský, Caesar či Augustus, přesto je v žádném případě neglorifikují. Naopak často poukazují a zdůrazňují drobné činy či snahy méně známých osobností, například ve spojitosti se sociálními reformami.

Historické události jsou vždy spojovány s významnými osobnostmi a zasazovány do širšího kontextu. Podrobně řeší otázky sociální nerovnosti a svobody. Ukazují demokratické hodnoty či naopak období, kdy byly zcela potlačovány. Také představují období, kdy neplatí ve společnosti daná pravidla a přibližují následky tohoto stavu, čímž poukazují na smysl pravidel a zákonů již v období antiky.

ZÁVĚR

Dějepis je společenskovědní disciplína, která zkoumá dějiny člověka a civilizace. Stojí na poznatcích písemných a hmotných pramenů. Jeho výklad je snadno ovlivnitelný a mění se vlivem politického nátlaku.

Po změně poměrů v Československu bylo nutné zaměřit se na výklad dějin, který byl značně ovlivněn právě dobou. S dějepisem se setkávají žáci již ve výuce na základní škole. Dále pak na středních školách, kde je sice na odborných středních školách dotace hodin výrazně snížena, přesto však není tento předmět vynechán. Bylo nutné vytvořit učebnice, které by odpovídaly co nejobjektivnějším způsobem skutečnosti, nevytvářely by zkreslené představy. Učebnice by měly splňovat řadu parametrů. V současnosti se posuzuje zejména obsah, který musí odpovídat kurikulárním dokumentům, tzn. dokumentům s řádně vymezenou koncepcí, cílem a vzdělávacím obsahem. Srozumitelnost je jedním z klíčových parametrů, jelikož nesrozumitelný výklad koresponduje s nezájmem žáka. Důležitá je také struktura učebnice, ilustrace a závěrečné opakování učiva.

Cílem této bakalářské práce bylo zaměřit se na výše uvedené parametry, zmapovat kvalitu a úroveň učebnic, respektive možnou podobnost v České republice a na Slovensku.

Učebnice dějepisu vytváří pohled na společnost v dané době, který se však může lišit u různých autorů, stejně jako může být ovlivněn samotnou dobou, ve které je výklad napsán. Učebnice se subjektivním hodnocením a přístupem k výkladu by neměla obsahovat doložku MŠMT o schválení učebnice.

Každá z analyzovaných učebnic byla zastřešena Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky či Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Krom české učebnice *Dějepis I - Pravěk a starověk* (ta obsahuje pouze hlavní linii výkladu a popis obrazových příloh) byla v každé učebnici výrazným způsobem odlišena hlavní výkladová linie od doplňujícího textu. Výklad ve všech učebnicích, které jsou představeny v této bakalářské práci, je doplněn množstvím odkazů, pomocných sekcí zaměřených na seznámení s cizími slovy či opakování učiva. Autoři využívají barevné obrazové přílohy, mapy a jiné prostředky ke zpestření obsahu

učebnice. V učebnicích se nachází řada odkazů, které upozorňují na provázanost s jinými obory či disciplínami.

Výraznou změnou prochází také ilustrace v učebnicích. V nejnovější z analyzovaných učebnic z roku 2011 je patrný rozdíl v kvalitě snímků. Rovněž použití barevných filtrů a úprava fotografií často zdůrazní jinak málo viditelné, splývavé či nevýrazné detaily na použitých fotografiích.

Přestože autoři každé z učebnic přistoupili ke své práci odlišně, každá učebnice má jiný grafický koncept, rozložení hlavní a doplňující dějové linie z analýzy učebnic vyplývá jednoznačný závěr. Poměr politických, hospodářských a kulturních dějin je vždy vyvážen. Způsob charakteristiky historických osobností je často založen na popisu vnitřní charakteristiky, tzn. vlastnostech. Výklad je prezentován faktografickou formou. V textech představují autoři řadu paralel se současností, dbají na akcentování témat a zdůrazňování hodnot, které jsou ukotveny v Listině základních práv a svobod. V každé z učebnic je striktně dodržený chronologický sled, podle něhož je uspořádán obsah. V některých učebnicích jsou kulturní dějiny řazeny jako samostatné kapitoly (*Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*), v jiných naopak jako součást témat (*Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*). Podrobné informace ke způsobu zařazení kultury daných učebnic se nacházejí vždy v jednotlivé obsahové analýze. Vymezení kultury je jedním z faktorů přispívajících k přehlednosti učebnice zásadním způsobem.

Žáci se po prostudování jakékoliv z těchto učebnic seznámí kromě hlavních politických, vojenských, hospodářských a kulturních dějin s topografií Řecka, přírodními podmínkami, vývojem literatury, filozofie, pohledem do mytologie. Zmiňovány jsou archeologické lokality, osobnosti spojené se zkoumáním antiky. Každá učebnice tak vytváří komplexní náhled do tohoto dějinného období, přestože je mu vymezeno v učebnicích tak málo prostoru.

V každé z analyzovaných učebnic se nachází seznam doporučené rozšiřující literatury, bližší informace jsou vždy uvedeny v příslušné kapitole. Literatura však často neodpovídá věku, pro který byla učebnice napsána.

V žádné z analyzovaných učebnic se nevyskytla zmínka ke 3 základním principům, které si sami Římané vytvořili, aby nemohlo dojít k uchvácení moci jedincem. Šlo o princip kolegiality, anuity a postupného zastávání úřadů dle věku kandidáta.

V České republice, stejně jako na Slovensku se pořád pracuje na vývoji učebnic. Přestože neexistuje tak formální důvod jako změna režimu a nutnost úpravy. V současnosti vidíme za úpravy učebnice zcela jiné pohnutky, lze hovořit zejména o snaze autorů vytvářet stále lepší a příjemnější učebnice, které budou pro žáky poutavé minimálně vizuálně (barevné mapy, přílohy), budou jim zjednodušovat učení látky (tabulky), vytvářet ucelenější představu (časové osy a přehledy) a v neposlední řadě je nutno zmínit také propojování dnešní doby s antikou. Typickým příkladem může být rozebírání ostrakismu či vliv latiny, konkrétně tedy užívání latinských a řeckých jmen ve společnosti. Je nepravděpodobné, že by žáci před Sametovou revolucí měli možnost pohlédnout do těchto zákoutí antiky. Autoři také propojují kinematografií s výukou (odkaz na film *Trója* ve slovenské učebnici *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*).

Žákům je také doporučována rozšiřující literatura. Jedná se o množství publikací, které vyvolávají otázku, zda je možné, aby žák 6. třídy četl tolik odborné literatury. Řada knih by byla pravděpodobněji vhodnější až během studia na střední škole a později. Dále se zde otevírá otázka, zda je vhodné vytvořit seznam či odkazy s pouhým názvem – a zda by nebylo vhodnější ubrat doporučených knih, vybrat pouze pár a ty krátce představit v učebnici? Je možné, že právě pár vět k publikaci by dokázalo žákům vytvořit silnější povědomí o knize, respektive by v nich vzbudilo také touhu a chuť si dílo přečíst. Je škoda, že v žádné z učebnic nejsou odkazy na knihy Veroniky Válkové, jakožto literaturu určenou přímo pro děti a mládež. Pro žáka 6. třídy by bylo jednoznačně mnohem snazší přečíst dílo Válkové psané dnešním jazykem, navíc cíleným přímo na tuto věkovou kategorii než číst publikaci Zamarovského, které jsou psány vysoce odborně a pravděpodobně tak vytváří zájem u jiné věkové kategorie lidí.

Tato bakalářská práce rozhodně nezachycuje didaktický náhled. Primárně je zaměřená na obsahové analýzy, na podrobné prozkoumání pohledu na antickou civilizaci v českých a slovenských učebnicích. Učebnice by měla podat nejvyváženější pohled na

antickou civilizací a zanechat v žácích ZŠ a gymnazistech, pokud možno ten nejhlubší dojem a základ pro eventuální další (samo)studium. Zájem o studium antických kulturních okruhů na vysokých školách stále klesá. To může mít mnoho důvodů, jedním z nich by ovšem mohla být skutečnost, že dosud neexistuje takový učební základ, který by zájem školáků a studentů podporoval.

Na téma této bakalářské práce se v průběhu zpracovávání začalo objevovat několik možných témat, která by rozhodně vedla k prohloubení problematiky. Pravděpodobně užitečný by byl didaktický náhled na tuto problematiku s rozšířením také na pracovní sešity. Dále by bylo určitě zajímavé zpracovat například navazující prozkoumání vlivu publikací Vojtěcha Zamarovského (na kterého nalezneme odkaz v každé z analyzovaných učebnic) na vytvoření učebnic – například jak se odráží jeho tvorba v učebnicích dějepisu, přínos jeho publikací pro učebnice a náměty pracovních sešitů. Stejně jako by jistě byla zajímavá práce zaměřená na historické romány Veroniky Válkové s ohledem na výklad v hodinách dějepisu.

Po prozkoumání učebnic je patrné, jak se liší rozsah výkladu na Slovensku a v Čechách. Lze říci, že na Slovensku mají mnohem stručnější učebnice. Dokonce slovenská učebnice pro gymnázia obsahuje méně výkladové látky než česká učebnice pro základní školu. Je tedy otázka, zda dokáže slovenský pedagog informace doplnit, přiblížit nebo zda zůstává výklad v hodině omezen pouze na množství učiva odpovídajícímu textu v učebnici. Žáci českých škol se z pohledu učebnice dozvědí o tomto období více. Nicméně je třeba vyzvednout a kladně hodnotit přidané informace ve slovenské učebnici pro základní školy o antice ve středoevropském prostoru. Je také fakt, že Slovensko má díky archeologickým nálezům na svém území přece jen další možnosti poukázat na vospělou římské civilizace.

V roce 2008 proběhl na Slovensku výzkum římských polních táborů⁹⁴ podporovaný vládou Slovenské republiky ve spolupráci s Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Cílem projektu bylo získat doplňující informace na

---

⁹⁴*Výskum rímskych poľných táborov na Slovensku* [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: http://archeol.sav.sk/docs_vyskumy2008/tabor.pdf

základě letecké a geofyzikální prospekce o rozsahu a způsobu opevnění. Rovněž důležité bylo získat podklady k datování a souvislostem k okolnímu germánskému osídlení.

Dočasné římské opevnění v oblastech severně od středního Dunaje dokládají výpravy římských vojenských výprav proti germánským kmenům. Jednalo se o krátkodobé polní tábory s pravoúhlým půdorysem se zaoblenými rohy chráněnými příkopy a zemním valem, díky kterým je možné určit směr postupu vojenských jednotek. Pomocí letecké prospekce byly objevené tábory v blízkosti Dunaje v Iži, v Chotíne, ve Virte, v Mužli, v Hviezdoslavove na Žitném ostrově, v Pomoraví v Suchohrade a v Závodě.

Římský vojenský tábor v Iži-Leányvári patří mezi slovenské Národní kulturní památky. Nachází se zhruba 2km od obce Iža na pravém břehu Dunaje. Tábor patřil mezi nejrozsáhlejší stavební komplexy v barbariku, severně od Dunaje. V současnosti jsou volně přístupné zbytky kamenného opevnění. Jižní část zdi je zvýrazněná náznakovou rekonstrukcí. V severní části se nacházejí vyhloubené archeologické výkopy v prostoru severní brány. Nálezy z archeologických výzkumu jsou vystaveny v římském lapidáriu Podunajského muzea v Komárne a v expozici „Klenoty dávné minulosti Slovenska“ na Bratislavském hradě a Ponitrianském muzeu v Nitře.⁹⁵

První stopy po osídlení Trenčianského kraje v oblasti Nového Mesta nad Váhom pocházejí z období zhruba 30 000 let př. n. l. O významu oblasti v předсловanském období svědčí římský nápis na Trenčianské hradní skále dokládající existenci osady Laugaricio.

Pravděpodobně stěhování Gótů způsobilo posuny více kmenů a následně vedlo ke vzniku nepokojů. Za vlády Marka Aurelia (161-180) došlo na dunajských hranicích k dlouhotrvajícímu střetu probíhajícímu v několika etapách, který dnes známe pod názvem Markomanské války. Na jedné straně stály kmeny germánských Markomanů, Kvádů, sarmatských Jazygů, na druhé straně stáli Římané. Po vítězné ofenzívě v roce 179 plánoval Marcus Aurelius na dobro zlomit odpor Germánů. Území poražených Markomanů a Kvádů nechal obsadit jednotkami o síle 40 000 mužů. Jak daleko pronikly tyto legie, dokládá právě nápis na skále, který nechal zhotovit Marcus Valerius

---

⁹⁵*Římský vojenský tábor Iža* [online]. [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://www.muzeum.sk/?obj=pamiatka&ix=rvt>

Maximianus – velitel II. oddílu pomocné římské legie, tábořícího právě v této oblasti. Vojenské jednotky přečkávaly zimu na nepřátelském území v dočasném opevnění. Pravděpodobně měly vzniknout také dvě nové provincie – Marcomannie a Sarmatie, avšak po smrti Marca Aurelia v březnu 180, už k tomuto záměru nedošlo. Jeho syn Commodus ukončil válečné operace, uzavřel mír.

VICTORIAE

AVGVSTORV(m)

EXERCITVS QVI LAV

GARICIONE SEDIT MIL(ites)

L(egionis) II DCCCLV

(Marcus Valerius) MAXIMIANVS LEG(atus) LEG(ionis) II AD(iutricis) CVR(avit)
F(aciendum)⁹⁶

Vítězství císařů,

vojsko které přebývalo v Laugariciu,

855 vojáků 2. legie,

Marcus Valerius Maximianus, legát 2. legie Pomocné nechal zhotovit⁹⁷

Nápis na skále byl známý již v 16. století, nicméně byl nepřístupný kvůli řece tekoucí přímo pod skálou a vrbovému a topolovému porostu. Až v roce 1852 byl vichřicí vyvrácen topol zakrývající tento epigrafický pramen.

Lokalita antického Laugaricia na území Trenčína je dnes už nesporná. Místo, na kterém se nacházel římský zimní tábor, se však dosud nepodařilo identifikovat. Starší

---

⁹⁶Římské legie. Marcus Valerius Maximianus [online]. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <http://rimskelegie.olw.cz/pages/articles/legincz/mvaleriusmaximianus.html>

⁹⁷Římské legie. Marcus Valerius Maximianus [online]. [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://rimskelegie.olw.cz/pages/articles/legincz/mvaleriusmaximianus.html>

předpoklad, že se nacházel na hradní vyvýšenině či návrší Březina do současnosti nepotvrdil žádný archeologický výzkum. Rovněž neúspěšné byly i amatérské výkopy, naposled i v inundaci u Skalky nad Váhem. Nápadná koncentrace římských předmětů a mincí z tohoto období však svědčí o tom, že tábor ležel někde na území města, snad v blízkosti nápisu či centra pod jeho zastavěnou plochou. Není vyloučeno, že s pobytem římských vojsk souvisejí i některé neobvyklé nálezy ze sídliště v Pollakově cihlovně. Ke germánům se mohli dostat výměnou za jejich služby nebo produkty, případně byly sesbírány po odchodu Římanů na místě opuštěného tábora.⁹⁸

O první rozluštění nápisu se pokusil tehdejší trenčínský opat Ludvík Stárek, který nápis okopíroval a zveřejnil v roce 1854 v časopise Lumír a v roce 1855 v Památkách. Na základě tohoto textu vyhlásil Theodor Mommsen nápis za falzum.

Theodor Mommsen byl významným německým historikem. Dodnes je považován za jednoho z největších klasických učenců 19. století, jehož práce v oblasti římské historie mají na novodobý výzkum zásadní vliv.⁹⁹ Na základě jeho studií mu byla v roce 1902 udělena Nobelova cena za literaturu.¹⁰⁰

V roce 1893 poslal maďarský archeolog Joseph Hampel sádrový odlitek Theodoru Mommsenovi, který následně nápis osobně prozkoumal s badatelem Otto Hirschfeldem. Na základě osobního bádání došel k závěru, že se nejedná o falsum, nýbrž pravý nápis, který následně zařadil svého díla Corpus Inscriptionum Latinarum.

V současnosti je nápis viditelný na kryté vyhlídkové terase ve druhém patře hotelu Elisabeth.

Česká republika je na tom hůře, existují dochovány jen slabé archeologicky významné lokality pravděpodobně mobilních římských jednotek (Mušov na jižní Moravě, Neředín u Olomouce atd.). Nicméně za zmínku určitě stojí Galerie antického umění v Hostinném, kde v kostele původně patřícímu františkánskému řádu je možné nalézt sbírku odlitků antických soch. Expozice je otevřená již od roku 1969, tudíž se

---

⁹⁸*Laugaricio – Trenčín a okolie v rímskej dobe* [online]. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <http://www.trencin.sk/laugaricio#Laugaricio>

⁹⁹*Theodor Mommsen* [online]. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <https://geboren.am/person/theodor-mommsen> [online]. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <https://geboren.am/person/theodor-mommsen>

domnívám, že by bylo na místě, kdyby se odkaz na tuto galerii minimálně v českých učebnicích nacházel. S antikou je možné se setkat i na zámku Duchcov. Nicméně se jedná o poměrně novou stálou expozici a je logické, že se o ni v žádné z učebnic nenachází zmínky.

Je řada míst, které nám svědčí o antice i dnes. Není žádoucí, abychom na ně zapomínali či je v jakékoliv formě opomíjeli – ať už jako výstavy či jako zmínky v učebnicích nebo na hodinách dějepisu. Právě tato místa jsou jedním z pilířů vytvářejících most mezi dobou před staletími a dnešním světem, ve kterém je antika stále živá.

BIBLIOGRAFIE

Seznam učebnic

KRASNOVSKÝ, Branislav, MIHALÍKOVÁ, Margita, TONKOVÁ, Mária. *Dejepis pre 6. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2011. ISBN 978-80-10-01795-9.

KOVÁČ, Dušan, VALACHOVIČ, Pavol, KRATOCHVÍL, Viliam, MÚCSKA, Vincent. *Dejepis 1. Od staroveku k stredoveku*. 2. vyd. Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, 2001. ISBN 80-7158-061-9.

BARTL, Július, KAMENICKÝ, Miroslav, VALACHOVIČ, Pavol. *Dejepis: pre 1. ročník gymnázií*. 2. vyd. Bratislava: Slovenské Pedag. Nakl, 2002. ISBN 80-08-2842-4.

VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2006. ISBN 80-7235-337-3.

POPELKA, Miroslav a Veronika VÁLKOVÁ. *Dějepis pro gymnázia a střední školy*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7235-410-8.

Literatura

SVOBODA, Ludvík, ed. *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha: Academia, 1974. ISBN 21-003-73.

ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Stalo se v Zemi české: Jak se vyučoval dějepis*. Praha 2009. Pedagogické muzeum J.A. Komenského.

BOHÁČOVÁ, Michaela. *Pojetí antiky v prvorepublikových učebnicích dějpisu*. Praha 2016. Diplomová práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Katedra dějin a didaktiky dějpisu.

STRNADOVÁ, Martina. *Výuka dějpisu na základních a středních školách v českých zemích do roku 1945 ve světle učebnic*. Praha 2012. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Katedra dějin a didaktiky dějpisu.

DUBSKÁ, Hana. *Antika v učebnicích dějepisu pro základní školy 1948-1989*. Praha 2015. Diplomová práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Katedra dějin a didaktiky dějepisu.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Za sedmi divy světa*. 6. vyd. Ilustroval Otakar POK, přeložila Marie ZAMAROVSKÁ, ilustroval Zdeněk BURIAN. Praha: Albatros, 1990. ISBN 80-8046-248-8.

AUGUSTA, Pavel. *Jak se žilo ve starověku*. 2. vyd. Bratislava: Obzor, 1993. ISBN 80-215-0242-8.

LIVIUS, Titus. *Hrdinské báje Říma*. Bratislava: Tatran, 1978. Svetová tvorba (Tatran). ISBN 61-921-78.

HINARD, Francois, CHAUVOT, Alain. *Ilustrované dějiny světa: Dějiny Říše římské*. 1994. Gemini, 1994. ISBN 80-85820-26-9.

HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. *Antická jména: jak je číst a skloňovat*. Praha: AMU, 2005, ISBN 80-7331-044-9.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. 2. vyd. Bratislava: Mladé letá, 1988. ISBN 80-8046-194-5.

DVOŘÁK, Pavel. *Zlatá kniha Bratislavy*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1993. ISBN 80-220-0490-1.

PLATÓN. *Obrana Sokratova*. 2. vyd., (v edici Lyra 1. vyd.). Praha: Lyra Pragensis, 1970. Lyra. ISBN 978-80-7298-140-3.

BURIAN, Jan. *Římské impérium: vrchol a proměny antické civilizace*. Vyd. 2., dopl. Praha: NS Svoboda, 1997. ISBN 80-205-0391-9.

ELMANOVÁ, Olga. *Rozum pod lavicí, aneb, Co v učebnici nenajdeš*. Ilustroval Jiří FIXL. V Praze: Knižní klub, 2004. ISBN 978-80-242-5363-3.

MARTIN, René a Sandrine AUGUSTA-BOULAROT. *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*. Přeložil Věra HRUBANOVÁ. Praha: EWA, 1993. ISBN 80-85764-02-4.

SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů: spolu se zlomky jeho spisu O význačných literátech*. Vydání páté. Přeložil Bohumil RYBA, přeložil Jana NECHUTOVÁ. Praha: Garamond, 2016. HÉSIODOS. *Práce a dni*. Brno: Rovnost, 1950. Živé odkazy (Rovnost). ISBN 80-902300-5-9.

Internetové zdroje

MRÁZ, Milan. *Za Dušanem Machovcem*. [online]. [cit. 2017-12-08]. Dostupné z: http://profil.muni.cz/01_2005/mraz.html

Prof. PhDr. Július Špaňár, CSc. [online]. [cit. 2017-11-28]. Dostupné z: https://www.ulib.sk/files/Publikacie/spanar_publicacie.pdf

Politologický časopis. Fakulta sociálních studií, 2003(1) [online]. [cit. 2017-12-01]. Dostupné z: <http://www.politologickycasopis.cz/cz/archiv/2003/1/>

VLČEK, Tomáš. *Sametová revoluce 1989. Listopad 1989 – některé události*. [cit. 2017-12-01].

Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_11_udal.php

Výskum rímskych poľných táborov na Slovensku [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: http://archeol.sav.sk/docs_vyskumy2008/tabory.pdf

Římský vojenský tábor Iža [online]. [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://www.muzeum.sk/?obj=pamiatka&ix=rvt>

Římské legie. Marcus Valerius Maximianus [online]. [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://rimskelegie.olw.cz/pages/articles/legincz/mvaleriusmaximianus.html>

Laugaricio – Trenčín a okolie v rímskej dobe [online]. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <http://www.trencin.sk/laugaricio#Laugaricio>

Theodor Mommsen [online]. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <https://geboren.am/person/theodor-mommsen>

Slovenská agentura životného prostredia a ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky - <http://www.sazp.sk/public/index/index.php>

Rímsky kastel v Iži – Kelemantia. Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied Nitra - <http://www.archeol.sav.sk/kelemantia/nahran6kel.htm>

Hotel Elisabeth. [online]. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <http://www.hotelelizabeth.sk/sk>

